

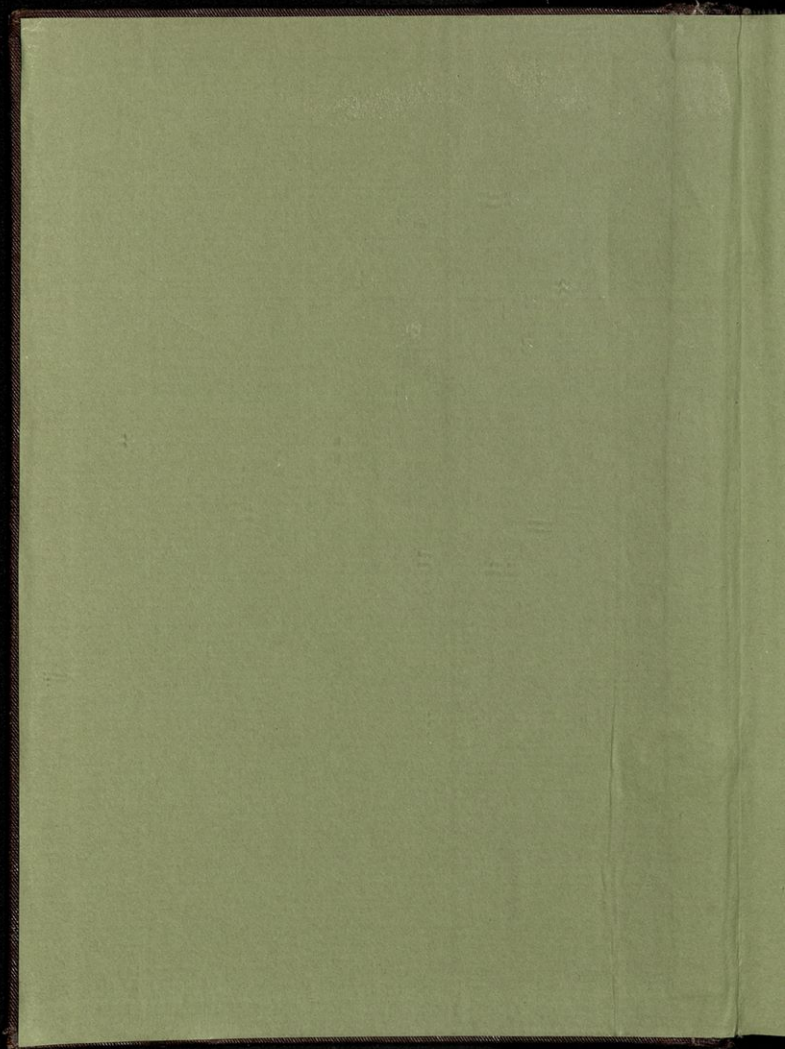
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

58777

10

JOSIP JURČIČ

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

UREDIL
FR. LEVEC.

X. ZVEZEK:
PRIPOVEDNI SPISI.

==== Drugi natisk. ====

V LJUBLJANI, 1909.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH

ZBRANIH SPISOV X. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: ROKOVNJAČI. — MOJ PRIJATELJ JAMRALEC. — ŠEST
PAROV KLOBAS. — PO TOBAKU SMRDIŠ. — ŽENITEV
IZ NEVOŠČLJIVOSTI.

==== Drugi natisk. ====

V LJUBLJANI, 1909.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

+ 58777

58777 -

~~58777~~

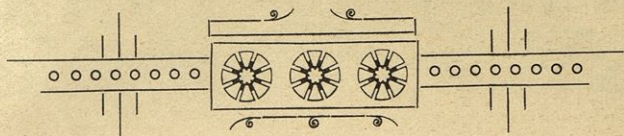

D 1016/1950

KAZALO.

I. Rokovnjači. Zgodovinski roman. („Ljub. Zvon“, 1881.)	9
II. Moj prijatelj Jamrlec. („Slov. Narod“, 1877.)	253
III. Šest parov klobas. („Slov. Narod“, 1878.)	259
IV. Po tobaku smrdiš. („Slov. Narod“, 1879.)	267
V. Ženitev iz nevoščljivosti. („Slov. Narod“, 1879.)	273

I.

Rokovnjači.

Zgodovinski roman.

(„Ljubljanski Zvon“, 1881.)

Prvo poglavje.

Še pred desetimi leti je bilo veliko slišati od Rokovnjačev. To so bili prava nadloga deželi, ki so po malem beračevali, po malem kradli, in s silo jemali.

„Novice“ leta 1855., str. 83.

Leta 1810. početkom meseca rženega cveta je bil lep solnčen dan. V Kamniku je bil semenj. Po cesti, ki drži od Mengša do Kamnika, je jezdil dolg mož v pol kmetski obleki iskrega konja, a štiri druge konje je gnal poleg sebe in za seboj privezane. Konji so bili, kakor se je na prvi hip videlo, različne starosti in vrednosti. Zato so trije hoteli vzdržavati počasnejši korak, dva pa, in sicer tisti, na katerem je bil jezdec in še drug sirec, sta bila mlajša in brzonoga. Tako je bil gonjač vedno siljen vleči na desno in levo in z vrbovo šibo priganjati, da niso počasnejši konji zaostajali in vlekli za svoje priveze. To je tudi izredno dobro znal, in čeravno je imel namesto sedla le sivosukneno kamižolo pod

seboj, vzpenjal se je vendar na hrbtu svojega konja sedaj na to, sedaj na ono stran, s svojo šibo udarjajoč po grivah, ali nazaj ali naprej obračujoč se s tako brezskrbnostjo in gotovostjo, da se je takoj poznalo: ta suhi mož, z dolgimi nogami, in dolgimi z usnjem obšitimi hlačami ter polhovo kapo na glavi, je bil vaje sedeža na konjskem hrbtu.

„Hej, to je Obloški Tonček, kobilar in konjski mešetar,“ reče eden izmed kmetov, ki jih je konjar prejezdil na poti. „Od tega se časih ceno kupi, čudno ceno; časih pa ne da k sebi. Dolgo ga že nisem videl.“

„Pravijo, da hodi noter k Madžarom na Ogrsko po konje in jih goni daleč noter v Lahe. Jezdi pa, kadar ima pravo žival, da pride v štirih dneh iz Karlovca tjakaj v laško deželo. Še spi na konju, kadar najbolj dirja.“

Tako je pripovedoval drug kmet, ki ga je poznal. Drugi, ki ga niso poznali, so izpraševali in zvedeli še o kobilarju Obloškem Tončku, da je sedaj zabogatel, ker že s petimi repi dirja po cesti, ali nekda je samo drugim kupcem mešetil.

V tem in podobnem razgovoru pridejo kmetje v Kamnik na semenj, na veliki trg. Semenj je bil majhen, ljudi malo, čas ni bil ugoden za velike shode. Vendar na velikem trgu je bilo še prilično polno ljudi, kmetov in kamniških meščanov, starih in mladih. Zakaj, razen prodajalcev in kupčevalcev

je bilo tu videti še nekaj družega, kar je zanimalo zlasti mladino.

Pred mestno hišo je namreč na vzvišenem kamenu stal na tako imenovanem sramotnem odru obsojenec, berač, ki so ga poznali nekateri ljudje le z imenom Tomaž, drugi ga pa sploh niso poznali. Kamen, na katerem stati je bil obsojenec eno uro vsemu ljudstvu izpostavljen, je bil le dva čevlja od tal visok, tako, da se je na sramotnem odru izpostavljeni človek ravno lahko videl po vsem trgu. Pred prsmi je imel tablico, na kateri je bilo zapisano „Tat“. Po tedanjem kazenskem zakonu je imel biti nepoboljšljiv zločinec tri dni za vrstjo po eno uro tako na sramotni oder na javnem trgu izpostavljen, a berač Tomaž se je kazal danes prvi dan. Ker se že precej dolgo v Kamniku ta kazen ni rabila, je bilo dovolj zijal.

Tudi kobilar je izpostavljenca že od daleč ugledal tem laže, ker je bil na konju, sam vzvišen nad drugo ljudstvo.

Ko pa jezdec bliže prijah, in zločinca na sramotnem odru natančneje pogleda, bi bil oster opazovalec videl, da se je njegovo sicer usnjato in nagubano lice stemnilo. Hitro skoči s konja, vzame kamižolo pod pazduho in pelje svojo živino za uzdo dalje. Na oglu pa prosi tam stoječega dečka, naj poprime za nekaj časa konje, da dobi groš. Sam pa pristopi bliže v tolpo med ljudi, ki so stali gosto

natlačeni okolo sramotnega odra in ki so neusmiljeno sodili in obirali izpostavljenega tatu, berača Tomaža.

„To je rokovnjač, kaj staviš?“ dé prvi gledalec.

„Poglej ga v oči, ali ni takšen kot levi razbojnik na Golgati?“ vpraša drugi.

„Ta bi svojega očeta obesil, ko bi ga za sodnika postavili,“ reče še drugi.

„Kaj?“ prigovarja tretji, krepek hribovec, „le dobro si ga oglejte; ali ni tak, da bi samemu hudiču palico posodil, s katero bi potlej hudič kakega svetnika udaril, ko bi se samega Boga udariti ne upal?“

In glasan smeh med množico odgovarja tej robati primeri. Ko so se vse oči obrnile tja, kjer je ta govornik stal, je videl naš konjar, da njega nihče ne opazuje. Z očmi je izpostavljenцу namignil, a takoj se obrnil in gledal po ljudeh, kakor bi jih štel ali da bi nekaj premišljal. Ko se prerije nekoliko bliže, ogrne svojo kamižolo, sname kučmo od polhovih kožic, skrivaj jo obrne, da je bila vsa druge barve, od črnega sukna, in jo zopet natakne. Precej je bil nekoliko drugačen človek.

Kakor zanj nalašč, se oglasi na trgu boben. Mestni birič je bobnal, da ima ljudstvu nekaj imenitnega povedati. Sicer je svoje stvari drugikrat pripovedoval pred mestno hišo, od tam, kjer je danes stal tat. A sedaj ni mogel, ker je tam bil

sramotni oder. Torej je stopil z nasprotne strani na usnjarjev voz, ki je stal na semnju. Ljudje so precej pustili izpostavljenega tatu in so se zbirali okolo mestnega biriča. Glasno in daleč razumljivo je naznanjal ta:

„Gospod Štefan Poljak, kateri gospodari na gradu Kolovcu v imenu visokorodnega gospoda grofa Hohenwarta, in kateri je v našem okraju poglavar narodni gardi, kakor jo je naredila francoska vlada, je ukazal vsem ljudem v Kamniku in daleč okolo Kamnika, v Mekinah, na Brdu, in v družih krajih, povedati, da dobi tisti, kdor pove ali pokaže, kako bi se na sled prišlo tatinski in razbojniški družbi rokovnjaški, od njega na Kolovcu ali v Kamniku precej petnajst kron ali trideset goldinarjev, ali v cesarskem avstrijskem srebru, ali v francoskih frankih, kakor kdo hoče. Kamniški mestni sodnik pa, gosp. Janez Gavrič, prideva iz svojega še toliko, tudi petnajst kron ali trideset goldinarjev v francoskih frankih.“

Ker je bila to jako zanimiva novica, objavljal jo je birič dvakrat, in na koncu jo je osolil s šaljivimi svojimi opazkami.

Pa tudi meščanje in kmetje so začeli živ posvet. Najprej so rešili vprašanje, kdo je ta gospod Poljak s Kolovca, da je gospoda Gavriča, kamniškega mestnega sodnika zet, da njegovo hčer Reziko jemlje v zakon, skoro bode svatovanje.

„Lep denar obetata, zet in tast! Dobro bi ga bilo zaslužiti,“ to je bilo obče mnenje. Ali nevarno je. Toliko let je že, kar se je ta človeška ljuljka zasejala, ti rokovnjači. Toda nihče ne ve, koliko jih je? Pa kje so rokovnjači, kje jih je mogoče prijeti? Enkrat so, pravijo, v Jélovici, enkrat v Udnem borštu, enkrat v Črtem grabnu, enkrat v Jërmanovih vratih, enkrat v kamniških mestnih gozdih nad izvirom Bistrice. To so pa le taki kraji, kamor nihče ne more za njimi, kdor nima vseh tistih hudičevih pomočkov in urokov, katere imajo oni sami, ki znajo vedeževati in coprati. Gospoda lahko druge ljudi pošiljajo loviti in jih slediti. Gospoda naj gredo naprej na rokovnjače, videli bodo, kaj opravijo, dokler sami nimajo v žepu roke od takega otroka, ki je iz materinega telesa izrezan, in ki posušena na brinjevem ognju rokovnjače varuje, da se znajo nevidne narediti, kadar se jim najhuje godi. Zato se imenujejo rokovnjači, ker imajo take otroške roke v malhi s seboj za veliko silo.

In ko so kmetje in meščanje tako govorili, raznese se med njimi naglo kakor blisk novica, ki jih je mogla v njih veri o strahoviti rokovnjaški moči le potrditi.

Mestni ječarski čuvaj, ki je imel stražiti berača Tomaža, na sramotnem odru stoječega, je bil pristopil tudi dva koraka bliže k mestu, od koder je birič razkričaval svoj razglas. Saj je bil izpostavljeni

tat, čuvaneec njegov, zvezan na nogah in rokah z močnim motvozom, torej se ni mogel ganiti z mesta. Ali ko se je čuvaj čez nekaj hipcev zopet ozrl po svojem varovancu, ga ni bilo več! Široki štirioglati kamen, ki je bil za sramotni oder, je stal tu, ali prazen, nobenega berača Tomaža ni bilo na njem! Izginil je bil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. In noben človek ni videl, kdaj. Glej! Na tleh leži prerézana vrv, s katero je imel noge zvezane. Tudi tablica, na kateri je bilo zapisano, da je „Tat“, je ležala odtrgana na tleh. Kam je bil izginil?

Brzo se med ljudstvom po vsem trgu raznese glas: Tačas, ko je vse poslušalo, koliko gospod kolovški oskrbnik Poljak in mestni sodnik Gavrič obetata tistemu, ki zasledi rokovnjače, rešili so ti isti rokovnjači berača Tomaža, ki je gotovo eden njih!

In takšen velik strah je obšel vse ljudi, da so se bledi kar med seboj spogledovali, in sumnjali drug drugega, ali ni morda sosed tudi skriven rokovnjač.

Hitro se je stvar še povečala. Čuvaj, ki je prej sam rekel, da ni nekaj trenutkov nič pazil, je trdil sedaj, ker se je bal za svojo kožo, da se ni niti za eno ped premaknil od kamena, temveč pred njegovimi odprtimi očmi je berača Tomaža s kamena zmanjkalo, nevidno kakor megle zmanjka na solncu, samo še hitreje. A ljudje so verjeli in se od straha križali.

„Rokovnjač je, opaljeno otroško roko ima pri sebi, nevidnega se zna narediti,“ so dejali in groza jih je bilo tako, da si naposled niso več upali glasno govoriti. Zakaj kdo je vedel, da-li ni Tomaž neviden v sredi med njimi?

Kobilar Obloški Tonček pa je sedel že davno zopet na svojem konju, kamižolo je imel zopet zganjeno kot prej pod sedalom, kučma njegova je bila zopet siva polhovka kakor prej, in ko je udaril po najlencejšem konju, da bi odjahal na zgoranji konec mesta, kjer je bil konjski semenj, si je razgledal prestrašeno množico z zaničljivim posmehom. Pognavši svoje konje, je vpil: „Ogni se, ogni, da bi ti rokovnjač sedel za vrat!“

Drugo poglavje.

On reconnoît chaque jour le succès des mesures que Son Exc. le Gouverner Général a prises pour purger le routes des brigands qui les infestoient sur quelques points.

Ljubljanski „Télégraphe officiel“
leta 1810. št. 23.

Tačas, leta 1810. so Francozje vladali v Iliriji, slovenski zemlji. Dali so ji bili, združeni z delom Hrvaške in z Dalmacijo, ime Ilirije, kakor beremo v spominih maršala Marmonta, „kot spomin velikega imena v starem veku“. Napoleon I. je bil v tej deželi, katere strateško vrednost za strahovanje Avstrije je takoj spoznal, postavil enega svojih najnadarjenejših generalov za vladarja, ravno imenovanega maršala Marmonta, vojvodo Dubrovniškega. Ta je imel z naslovom generalnega guvernerja vse pravice podkraljeve. Organiziral je Ilirijo jako marljivo, ker je vedel, da je ta „pred dunajska vrata

porinjena straža“. Tako je namreč sam Napoleon I. imenoval našo domovino. Zato je hotel iz nje narediti od francoskega cesarstva in od Italije nekoliko neodvisno deželo, posebej upravljano, po zgledu nekdanjih francoskih mark srednjega veka. Pri uredbi dežele je imel Marmont pred očmi najbolj vojaške ozire. Jako državniško o tem piše sam, da pri vsi organizaciji ni delal po kakem tujem vzoru, temveč puščal je kolikor se je dalo domače že utrjene zavode in šege, „kajti nič ni ljudem neprijetneje nego svoje navade brez potrebe izpreminjati,“ piše v svojih spominih. Tudi javne blagosti narodove ni puščal iz vida in skrbel je zlasti za to, da bi se zopet vrnila javna varnost.

To pa nikakor ni bilo lahko delo. Če se mora priznati, da se je za vladanja Francozov na Kranjskem v tem oziru mnogo storilo in dosti izboljšalo, zahvaliti se je bilo le čudoviti organizatorični zmožnosti, katere je vojak genijalnega francoskega naroda v vseh rečeh kazal v krajih, katere je zasedel.

Že pod prejšnjo avstrijsko vlado se je bila skrb za življenje in imenje podložnikov močno zanimala. To ni veljalo le o Kranjskem, nego sploh o Avstriji in srednji Evropi. Država je imela vedno zunanje vojske, bila je v vednih zadregah, morala je obračati vse sile na svojo obrambo pred zunanjimi sovražniki. Tako se je malo mogla brigati za brambo proti notranjim protivnikom javnega reda. Vojakov

je bilo, primerno z današnjim časom, malo in težko jih je bilo dobivati iz ljudstva. In kar jih je bilo, potrebovali so se zunaj doma na mejah.

Na Kranjskem so se tačas naredili pri prehodu javne oblasti iz roke ene države v roke druge novi neredi. Avstriji zvesti ali morda le odlikovanja željni uradniki so bili po mnogih krajih kmetom orožje dali in jih naščuvali zoper Francoze, zmagonosno v deželo prihajajoče. Ubogi, v orožju neučeni kmetje, seveda niso nikjer ničesar opravili proti redni zmagovalni vojski. Mnogokje so videli, da je njih podpihovalec, uradnik, o pravem času odnesel pete, in vprašali so se: kakšen razlog imamo mi, da bi se dali streljati? Videč, da pametnega vzroka ni, so se razšli največ. Kateri so pa sovražnika počakali, ti so se razbegnili vsaj potlej, ko so videli, da vojak vse drugače strelja nego neuki nerodneži.

Ali orožje je bilo prišlo med ljudi. Tisti, ki so se imeli zaradi upora bati novih francoskih gospodarjev, so bežali v gozde in gore in od tam delali nemire. Kasneje, ko so Francozje za svojo vojsko nabirali novincev, so bežali dotičniki tudi radi v gozde in pomnožili število ljudi, ki so morali živeti ob sili in plenu. Tako so bile ceste po Kranjskem nevarne. Zlasti mnogo francoskih uradnikov je bilo opljenjenih in ubitih, a tudi domačim drhal ni prizanašala. Vlada pa vsemu temu ni bila kos.

Občine so poleg vseh teh novih klatežev imele svoje velike križe tudi s starimi, od nekdanj neiztrebljenimi četami zlih ljudi, ki so brez dela hoteli živeti na tuje stroške in ne ločili, kaj je moje in kaj je tvoje.

Med temi je bila slovita zlasti po Gorenjskem, pa tudi po vsem drugem Kranjskem in v Istri razširjena tatinsko-tolovajska skrivna zadruga rokovnjačev, kateri so bili od nekdanj grozna šiba kmetu in gospodu. A v teh nemirnih časih tuje invazije je bila njih predrznost prikipela do neznosnega viška.

Rokovnjači so imeli staro dobro organizacijo, opirajočo se na strogo disciplino in vražno vero. Imeli so redne glavarje, znali so svoje mreže razpletati po vsej deželi, in tisti, ki so bili v zadruho popolnoma sprejeti, so imeli celo svoj jezik, to je, mnogo besedi med seboj ustanovljenih, katerih nihče drug v njih pomenu ni razumel. Ta jezik se je prilično mnogo ohranil še do današnjega dne, in sicer nekoliko v spominu naroda, največ pa v zapiskih kriminalnih sodnikov.

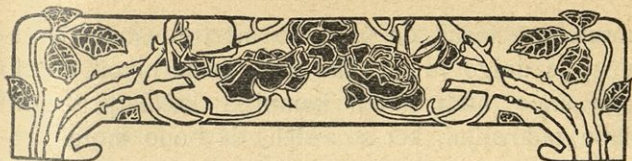
Ime rokovnjači — Valentin Vodnik je slišal in zapisal tudi manj navadno imenovanje rokovníki, a pri Prešernu se bere tudi o rokomavhíh — je staro in se opira na narodno vražo, ki smo jo omenili že v prvem poglavju, in ki ni bila razširjena le med našim narodom, temveč po vsej srednji Evropi, namreč, da se z roko neporojenega deteta more

čarati. Še dandanes prosti narodni ljudje ne pustje radi noseče ženske same na kakšen samotni pot, boje se, da bi je rokovnjači ne dobili. In temu razlaganju našega preprostega slovenskega naroda nahajamo znanostnega podpornika tudi v nemškem bajeslovju, slavnega učenjaka Jakoba Grimma, ki na strani 606. pripoveduje: „S prsti neporojenih otrok se morejo čarobnosti uganjati; če se zapalijo ali zažgo, narejajo plamen, ki ljudi v hiši uzaspani, da se nobeden ne prebudi.“ — Tudi na Francoskem je morala med narodom nekdanj bit i sta vražna vera, zakaj beremo, da v „coutume de Bordeaux“ je v čl. 46. govor o copranju z rokami mrtvih otrok.

Ko so Francozje zasedli Ilirijo in je bil energični maršal Marmont imenovan — kakor Valentin Vodnik v prevodu neke vojne sodbe leta 1810. pravi — za „general poglavarja slovenskih dežel“, začeli so bili najprej trebiti rokovnjače na Notranjskem in v Istri. Maršal v svojih, kasneje po njegovi smrti izdanih spominih pripoveduje to sam: „Razuzdanost teh tatov in razbojnikov je bila tako velika, da si prebivalci niso upali iz mest, ako se niso prej vsako leto z razbojniki pogodili, koliko jim bodo dali, več ali manj, kakor so bili premožni ali ne. Ako se je kakšen človek hotel te doklade osloboditi, razdevali in pustošili so tatje njegovo imenje. Moja dolžnost je bila to zlo odpraviti. Ali imel sem, tako rekoč, premagati šele protivje prebivalcev, ki so se prestrašili,

ko so slišali, da se imajo razbojnikom zameriti in ki so se bali za svoje stanovanje in za svoje življenje, ako javno oblastvo zoper razbojnike ničesar ne opravi, kakor so videli, da se je to prej večkrat zgodilo.“ Prav tako, kakor z istrskimi rokovnjači, moralo se je postopati z gorenjskimi, ki so imeli svoje središče v Kamniških hribih. A ta boj bode ravno pojasnjen iz naše pripovedi, zatorej se vrnimo k nji.

Tretje poglavje.

Govorila sva mej saboj
O visoki stvári;
Rešétáli mej saboj
Kmetje svoje vboštvo.
Pa mi zlodej glavo zmoti,
Vrže me za kmeti;
Skoči z manoj moj prijatelj,
V ték spusté se kmetje.

Fr. Levstik.

Umevno je tedaj, da je bil v tako nevarnih časih pomladanski semenj leta 1810. v mestu Kamniku prav majhen. Kmetje so se bali prodajati, če so kaj imeli, nekoliko zato, ker je bilo nevarno denarja imeti, nekoliko pa tudi zato, ker so bili zmešani zaradi preklica in ne polne veljavnosti prejšnjega avstrijskega denarja, zaradi uvedbe novih „frankov“ in zaradi različnih pretiranih govoric, kakor se v takih časih rade raznašajo med kmeti. Kupovat hoditi so se tudi bali, ker je bil vsak pot opasen pred razbojniki. Kdor ni torej prav moral, je ostal doma. Kamniški prodajalničarji so zato

upravičeno tožili, da ni skoro nič trgovanja, da semenj že dolgo ni bil tako slab, da še nikoli ni bilo tako malo ljudi. Tudi kamniški krčmarji so bili slabo zadovoljni, ker so videli, da bodo morali polovico za semnjarje pripravljenega mesa jesti sami in da vina ni bilo treba posebej za ta semenj nastavljati. Le en krčmar je bil izvzet, eden je imel poleg slabega semnja vendar nekoliko pivcev.

To je bil krčmar Jošt Vlagar, ki je točil vino in žganje v svoji mali hiši na severni strani Kamnika, na levem bregu Bistrice.

Med vsemi pivci ob tem semanjem dnevu v Vlagarjevi krčmi je bil najglasnejši Blaž Mozol, petinštiridesetleten človek, pa na videz starejši, velike rasti, posušenega lica, a jako živih in iskrih oči, nekoliko zanemarjen v obleki ali vendar opran in osnažen. Zmerom in zmerom je vstajal izza mize; govoril z vso izbo, sedaj s tem, sedaj z onim, zmerom šaljivo in zbadljivo, tako, da mu je odgovarjal sedaj živ smeh, sedaj rezo zabavljanje. Zlasti trem sumljivim neznancem, ki so za ozko mizo pri peči sedeli sami, je metal ostro pšice, tako, da so ga oni srdito pogledovali.

Poleg njega je sedel lep mož, najmanj deset let mlajši, v kmetski, toda izredno skrbni obleki:

„Nikar, stric, molčite pa pijte,“ reče ta Blažu, potegne ga z močjo poleg sebe na sedež in mu toči vino. „Pustite ljudi na miru!“

„Veš, kaj, Nande,“ govori stric Blaž Mozol mlajšemu sosedu na uho, „Nande, verjemi ti meni, da so oni-le trije, ki pri peči sede, kakovi rokovnjači, tovariši berača Tomaža, ki se je danes v zemljo pogreznil, če ni ušel. Pa jaz se jih nič ne bojim.“

Pri tej srdito govorjeni trditvi Blaž Mozol zopet vstane, a lahka rdečica izpreleti obraz mlajšega tovariša, katerega je oni Nandeta imenoval in čigar roke so bile belejše in manj delavne nego drugih omiznikov.

„Naj bodo oni, kdor hote, kaj nama to mari, dražiti jih nikar!“ reče Nande bolj tiho in pomakne svoj klobuk od zajčje dlake niže na oči, da je zasenčil široki, toda lepi obraz.

„Dražiti? Menda se jih vendar ne bojiš?“ ropoče Blaž. „Ti veš, Nande, če misliš moje sestre hčer jemati za ženo, moraš znati tudi udariti, kadar je treba, posebno dokler še fantuješ. One-le tri rokovnjače pri peči pa jaz sam vzamem nase in si jih upam s starim metliščem poditi skozi vso kranjsko deželo tja v Lahe. Ti capinje bi bežali kakor pes, kadar je klobaso ukradel.“

Glasno so se kmetje zasmeli okolo. Oni trije pri peči so mrmrali nejevoljno med seboj, jezo in zaničljivo pogledovali Blaža in pili. Dva sta bila mlajša, eden star. Vsi trije so bili slabo opravljeni z različno, močno ponošeno, in ne njim na telo

novo umerjeno obleko. Starejši je imel malo osivelo brado razraslo gori do pod oči. Med mlajšima je bil eden majhen, švepav in je imel širok obraz, od osepnic razjeden. Drugi je bil srednje rasti, debel in lasje so mu padali kakor griva dolgi po plečih. Tega je Blaž že večkrat videl, dva sta mu bila pa neznana.

„Poznaš li one?“ ga vpraša nasproti sedeč kmet.

„Ne poznam vseh treh, ne, ali jaz imam takšen dober nos, da rokovnjača že pol ure daleč dišim, kakor rokovnjač biriča in lisica past.“

„Pij, samo ne delaj zabave, Blaž! Zopet bi se rad tepel, ali danes se pod mojo streho ne boš,“ reče sedaj krčmar Jošt Vlagar in pobriše drobtine in razlitke po mizi. Blažev mlajši sosed dene roko na čelo in z očmi pritrjevalno namigne krčmarju. Toda Blaž Mozol je bil, kakor se je z njegovega izredno iskrega očesa videlo, že nekoliko vina prepoln in torej nepokoren. Rekel je:

„Ti si grd človek, Jošt, da ti povem, če imaš prav dobro vino. Bog ti pomagaj! Grd človek si pa res, če mene zmerjaš, ki sem dober kristjan. Tam pri peči, glej, imaš rokovnjače; če niso vsi trije, eden je gotovo, ker meni smrdi, kakor hudiču krst. One pokaraj, Jošt, ali ne mene, kristjana, da bi te pasla sama kišla repa!“

V tem je bil zlezel Blažev tovariš izza mize in skrivaj namignil krčmarju, naj gre iz izbe za njim.

Blaž se je rotil dalje, posnemajoč pridigarški glas kmetom govoril, a vedno po strani pogledaval:

„Resnično, resnično vam povem, prijatelji moji, ko bi nas eden mogel vse rokovnjače pobiti, to bi bilo grozno veselje v nebesih in peklu: v nebesih, ker bi se na tem svetu nič več toliko razboja, tatvine in greha ne delalo, kakor ga dela ta nesnaga, in v peklu bi vsi hudiči plesali od veselja, da so enkrat te kranjske zlodje dobili med-se. Pa meni se zdi, da se je že konoplja razrasla, od katere bode vlakno pleteno, da jih obesimo vse. Novi gospod graščinski oskrbnik kolovških gospodov se jim je zarotil, rokovnjačem, da hoče vse povesiti, ste li slišali? Davi je bilo na semnju klicano, da dobi trideset tolarjev, kdor pove, kje imajo brlog, ali kdor ujame kakovega glavarja. Kdo jih bode zaslužil? Ko bi jih jaz mogel! Precej! Nič se jih ne bojim!“

„Jaz grem,“ reče eden kmetov drugemu tiho in boječe.

„Čakaj, da plačamo, jaz pojdem s teboj,“ reče oni in dregne drugega tovariša, rekoč:

„Če je res onih ciganov kdo rokovnjač — vedeti ne more nihče kot Bog, ki jih pozna, mogoče je vse — potlej ni dobro biti zraven, ko jim Blaž zabavlja. Pridejo lahko ponoči in mi streho nad posteljo zažgo, kaj si morem za to. Takšen lahko usta razteza, ki nima ne hiše ne otrok, ki je

vse zapravit, kakor Blaž. Zato bežimo, pijan je in prenaravnost govori, kar misli.“

Plačavši svoje račune so kmetje odhajali drug za drugim, Blaž pa je dalje rokovnjače obdelaval.

Trije možje pri peči so bili ali zelo potrpežljivi ali pa so se bali krepkega kot pretepalnika poznane-
nega Blaža Mozola, zlasti ker kaki štirje kmetje so bili še v sobi, ki bi mu bili morda pomagali. Zdajci je bila Blaževa pozornost za nekaj hipov odvrnjena na drug predmet.

Vrata se odpro in v izbo stopi gost, s konjskim bičem v roki. Blaž Mozol ga takoj spozna; zato vzdigne svojo čašo in ga kliče vesel, kakor bi Bog zna kako ljubljenega pobratima po dolgi ločitvi zopet ugledal:

„Hejo, hoj! Tone Obloški, Rajtguzen, na, pij, Rajtguzen! Še zmerom si suh kakor drenov klin, ki je devet let v dimu visel, o ti ljubi moj Rajtguzen, Rajtguzen, ti konjski lišaj, na, pojdi pit, Rajtguzen! Suh si pa res kakor kajžarska koza sušca meseca, Rajtguzen! Hejo!“

S tem imenom počaščeni došli novi gost, nam že znani kobilar ali konjski mešetar Obloški Tonček, pride k mizi, izpusti dolgi konjski bič ob sebi, da glasno trkne na tla, obriše roko ob grobosuknene hlače, ki so bile z usnjem obšite na sedalu in med koleni, kakor jih imajo jezdeški gosposki hlapci,

prime ponujano čašo, ovrtil jo dvakrat in reče Blažu za prijateljski odzdrav :

„Suh? No, ti se tudi ne moreš z mastjo bahati, Mozol! Ali te še ni nihče pretepel, kakor bi bil za-sluzil, ko si lepo doto zapil in zabil? Ti si tudi suh, dasi lahko doma za pečjo ležiš po zimi, in kruh ješ, ki so ga drugi pridelali, poleti se pa v senco zavalíš, klada ti pijanska! Kaj misliš, da ne vem? Dokler je tvoja dleta pela, pili smo ga, da je bilo vse mokro. Sedaj ti pa časih že bolj grčavo hodi, slišim. Pa vendar še tudi staremu prijatelju napiješ in kapljo privoščiš. Zato dobro zdravje, Blaž!“

Rekši popije konjar iz Blaž Mozolove polne čaše polovico.

„Le stresni ga, da bodeš dno videl, to vse Nande plača, ne jaz. He, Jošt, vina na mizo, ali te kislice vinske, ki ni vredna, da bi jo podganam nastavil, a piti jo pa moramo vendar. — Sedi sem, Rajtguzen!“

„Pred pol ure je še vino hvalil, sedaj zmerja. Sit si, sit, domov pojdi!“ reče krčmar Jošt.

Blaž se sedaj ogleda in vidi, da so bili že tudi zadnji štirje kmetje odšli. Njegovega tovariša Nandeta tudi ni bilo nazaj. Novoprišedši konjar pa ni prisedel k njemu, temveč sedel k mizi pri peči, k trojici, katero je Blaž dolžil rokovnjaštva.

„Kam je šel Nande? Kje je, Jošt, povej!“ reče pijani Blaž.

„Šel je in plačal je vse, le še ti pojdi za njim,“
deje krčmar, „dosti imaš!“

„Zakaj me podiš? Misliš, da nimam denarja? Več ko ti, več kot ti, Jošt. — Rekši išče Blaž po žepih, ali ničesar ne pokaže, tako da se je moralo misliti, da ali ničesar nima ali pa ga je že vino tako premagalo, da ne najde.

„Kdo je ta Nande, da je tako neumen, da zate plačuje?“ vpraša Blažev znanec Obloški Tonček od druge mize pri peči sem.

„Kdo je Nande? To sam Bog ve, jaz že ne. In nihče pri nas ne. Res, udari me po glavi ali koder misliš, če vemo kdo je Nande, ali kod je prav doma. Naj bode odkoder je!“ govori Blaž. „Pri nas se ženi. Našo Polonico bi rad, moje sestre hčer. Čedna mala punca, tako lepa, da bi jo ciganje ukradli, ko bi jo videli. Od našega soseda je kupil v last vse: poslopje, njive, travnike, hosto, še mačko. In polovico je z gotovino plačal, s starimi tolarji, tako ti rečem, veš? Ampak, ti pojdi k meni! Kaj bi tam sedel?“

„No, takšen zet k hiši, ki ima denar in za vino rad plača, to ti je po volji, kaj ne? Kaj ti ni nikoli povedal, odkod je prišel?“

„Odkod? Tam s Štajerskega od nekod. Ne vem več, kako se pravi. Ali to je čudno, ali ni čudno, ljubi moj Rajtguzen, da kadar govori, kakor mi govorimo, le malo bolj zavija kakor naši poljci

doli. Ne zavija pa tako, kakor sem slišal, ko sem šel enkrat z rajnico svojo materjo na Štajersko na božjo pot, v Gornji grad, kaj misliš ti, Rajtguzen? Vidiš, ti zmeraj po obloško zavijaš, tako nekako po ribniško „najsem-najsem“. A ta naš Nande, ki bi rad pri moji sestri bil zet, nič ne zavija štajersko. Denar pa že ima, to je res. In naša dekle, Polonica, ta ga rada vidi, kakor bi nobenega drugega ne bilo. Tako ti povem, ljubi moj prijatelj Rajtguzen! Pa sem sedi, Rajtguzen, kako bodeš ti tam sedel pri tistih grdih rokovnjačih?“

Konjar ga, čudeč se, skoro prestrašen pogleda. A vide, da je Blaž govoril le tjavendan, ozre se po treh tovariših, ki so jezno mrmrali, migne jim, naj bodo mirni in reče:

„Če z menoj govoriš, reci mi, kakor je prav. Jaz sem Tone, ne Rajtguzen.“

„Ne Rajtguzen?“ vpraša, neverujoč Tomaž, z zategnjeno vinskim glasom Blaž Mozol. „Beži no, beži? Zakaj bi ti jaz ne rekel Rajtguzen, ki si? Misliš, da res nisem slišal, zakaj se ti tako reče? Po kranjskem se kličeš Obloški Tone, to je res, zato ker si z Oblok in si na sv. Antona krščen. Po nemškem se pa takim hlačam, kakor jih imaš ti (učeni naš Blaž je menda kdaj slišal „reithosen“), kliče rajtguzen! Zato ti pa ljudje pravijo Rajtguzen, da bodeš vedel. In Rajtguzen si, in Rajtguzen bodeš! Zavoljo tega si še vendar tudi lahko zveličan,

kadar pete iztegneš in kadar ne bodeš več mogel po semnjeh za konje slepariti. Veš ti, jaz mislim, da Bog že tudi nekoliko nemški zna, da ve, kaj pomeni Rajtguzen. Kako, da bi Bog ne vedel, če jaz vem, ki nisem učen, da bi dejal, kdo ve koliko. Rajtguzen ti pravijo, pa ni treba zameriti.“

„Še enkrat mi tako reci, pa dobiš s tem-le po glavi!“ Rekši vzdigne Obloški Tone jezo svoj bičevnik.

„Kako da bi ti ne smel reči? Zakaj bi ti ne smel reči Rajtguzen?“

Komaj je bil Blaž besedo izgovoril, plane Tone od mize pokonci, skoči na Blaža in ga z močjo po glavi udari. Blaževa glava pa je bila trda, udarcev vajena, zato se nje gospodar tiho izza mize vzdigne in s svojo dolgo roko čez mizo zgrabi protivnika ter ga krepko drži dotlej, da se izrije izza mize. Precej sta bila oba moža, ki sta si pred nekoliko minut še prijateljsko napijala, v divjem boju sprijeta. Oni trije so bili vstali in čakali, da-li bode Tone sam zmagoval. A ni bilo dolgo dvojbe. Blaž je bil močnejši. Dasi je že mnogo pil, bil ga je udarec po glavi tako vzdramil, da je ravno vsa kri vzkipela v njem. Vajen tepežnik, povije svojega protivnika v trenutku tako, da mu vzame vso moč, izpodnese mu nogo in ga vrže po tleh, da padši podplate pokaže kvišku.

V tistem hipu pa Blaž vidi, da gredo vsi oni trije nanj, katere je prej z rokovnjači pital in zmerjal. Proti trem in še onemu braniti se, ki se bode s tal pobral, to ni bila Blažu več šala. S kletvijo, tako glasno, da bi se bila skoro lahko po vsem Kamniku slišala, in katera je najbrž imela namen, sovražnike strahovati, pograbi Blaž Mozol neroden in težak stolec od češnjevega lesa izza mize in se z visoko vzdignjenim kot zaščitnim in napadovalnim orožjem urno pomakne v kot k vratom, da bi imel hrbet obranjen od dveh strani.

„Kateri mi pride blizu, tega udarim, da se bode še na sodni dan domislil, kdo ga je,“ bahato vpije Blaž Mozol in njegove žive oči tekajo grozeče od enega do drugega. Bali so se težkega stola v Blaževih rokah in res se mu nobeden ni hotel približati. Ali Blaž je videl, da sta dva gosta, švepavi mali, in oni drugi debeli, vsak velik nož izvlekla izza visokih čevljev; starejši je bil gotovo tudi oborožen. In konjski mešetar Obloški Tone ž njimi! Štirje proti enemu! Blaž si nameni, kadar bode kdo vrata odprl, priliko porabiti in v vežo skočiti, da kaj boljšega za bran v roko dobi, nego je ta nerodni stol. V izbo stopiti pa je imel skoro kdo, vsaj krčmar, če drug nobeden. V ta namen Blaž z vpitjem ošteva rokovnjače na debelo:

„Le pridi no kateri vas sem, da mu bučo zdrobim, kakor kašo. Klobase bomo delali iz vas

za pse. Vi ste še slabši kot psi, ker psi nosijo vsaj svoj kožuh, vi pa ne svojega, ampak ukradeni kožuh nosite, duše rokovnjaške, tatinske!“

Kakor je pa lahko misliti, pokazala se je ta Blaževa metoda, protivnike potolažiti, ali od sebe vračati, krivo, ker so bili vedno razdraženejši in oni mali švepavec je svoj težki nož v psujočega Blaža zalučil s tako silo, da se je ostrina močno zasadila v stol, s katerim je Blaž brzo in po sreči nož prestregel. Ali sedaj se gane stari sivobradec, in ko prime težki cinjasti plošček z mize, s katerega je bil ravno snedel meso, odpade mu brada in Blaž s strahom spozna, da je to oni berač Tomaž, ki je dopoldne še na sramotnem odru stal in potlej izginil. Nobene dvojbe več ni bilo, da so to res rokovnjači! Kakor je bil Blaž Mozol hraber in se rad tepel, ustrašil se je vendar tako silno, ko je videl, da je res, kar je prej le tako na izust govoril, da ni mogel prestreči cinjastega ploščka, ki ga je rokovnjač Tomaž vrgel vanj, temveč močno je bil v glavo zadet, stol mu je padel iz rok in onesvesten se je Blaž za stolom sam zgrudil na tla.

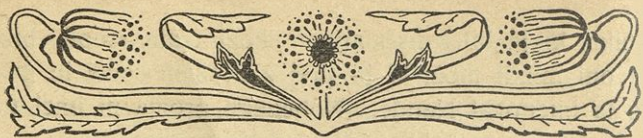
Sedaj skoči mali švepavi rokovnjač bliže, izdere svoj v stol zasajeni nož in ravno hoče zamahniti, da bi jeklo Blažu v rebro porinil in mu za vselej zavezal strupeni jezik, ko čepečega nekdo zgrabi in z močjo prevrne po izbi. Jezno se rokovnjač pobere in hoče z nožem skočiti na novega sovra-

žnika, ki je bil s krčmarjem skozi vrata stopil: bil je oni mladi mož, ki je prej z Blažem sedel in ga je ta imenoval Nande. Nobenega orožja ni imel v roki. „Suni ga!“ kliče stari od mize švepavcu.

„Upetaj, šmolar!“ zavpije Nande in obenem nad glavo pomoli levo roko z razklenjenimi prsti.

Kakor bi ga strela zadela, izpusti mali švepavec na ta klic in glas svoj nož na tla, debeli njegov tovariš sede nanagloma k peči in zajeca, stari Tomaž in konjar srepo gledata dohodnika. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho.

Četrto poglavje.

Tát, rokomávh govori jêzik drugim neumétén.

Prešêren.

Klic, ki je pokazal tako veliko oblast nad štirimi navzočnimi gosti, da so v nesvesti na tleh ležečega Blaža mahoma pozabili in s strahom in pokornostjo gledali nastopivšega, hoče izreči iz rokovnjaškega jezika v navadno slovenščino preložen nekoliko rokovnjaški kompliment: „Stran, pes!“

Rokovnjaški jezik je imel le za najnavadnejše samostalnike in glagole tuje besede, katere je pa slovenski pregibal in sklanjal in s slovenskimi vezniki, prislovi in zaimki mešal. Vsa množina rokovnjaških besedi, vzetih iz pol razumljene in največ niti nerazumljene romanščine in germanščine ali pa celo kar od neukih ljudi izmišljenih izrazov, ni bila velika. Vendar je bila dovolj obširna, da je govor nerazumen storila onemu poslušalcu, ki ni bil v tem tajnem jeziku poučen, katerega niti vsi rokovnjači niso znati smeli, temveč le izvoljenci, ali najza-nesljivejši.

„Suni ga, he?“ ponavlja Nande besedo starega Tomaža in stopi bliže z divjimi pogledi.

Stari si obezuje odpalo sivo brado in reče:

„Mojster Gropa, te besede mi ne moreš zameriti, jaz te nisem spoznal, ko si takšen obrit in ostrižen kot kmet in takisto oblečen, in mlajši. Nikar mi ne zameri, mojster Gropa, mi vsi te nismo poznali do sedaj ne, da si na glas izpregovoril po našem.“

Nande, ali kakor ga je Tomaž zval Gropa, naglo s prstem migne, naj molče, in nobeden ne zine. Potem se obrne in pripogne do ležečega Blaža ter ga razgleda in pretiplje. Videč, da je popolnoma nesvesten, ali ne močno udarjen, reče krčmarju, ki je bil takoj za njim prišel, in enemu rokovnjaču, naj neseta nezvestneža iz izbe v vežo. Potlej se obrne k ostalim trem in reče osorno:

„Kaj sem vam ukazal? Tukaj skoraj sredi mesta nove poboje napravljati, in precej z noži? Ljudi nam na krvavi sled ščuvati, a brez vse potrebe in samo da se pijanemu človeku, kakor je ta, neumno zabavljanje ustavi? Niste li ravno prej slišali na trgu, da imamo novega sovražnika, ki se kolne, da vas hoče povesiti, in razpisuje vaše glave? Posebno ti, Tomaž Velikonja, ki smo te komaj pred nekoliko urami oteli?“

Vsi molče, kakor zmerjani otroci.

„Že grem, mojster Gropa, a žejen sem bil, in glej, ker imam to brado in vso drugo obleko, ne pozna me tu nihče, le Tonček me je spoznal, ki je vedel,“ se izgovarja Tomaž.

„Molči! V mestu nimate ničesar iskati brez mojega povelja vi trije!“

Razen konjarja vstaneta oba rokovnjača na odhod. Tonček ukazovatelja vprašaje gleda, da-li povelje iti velja tudi zanj. Videlo se mu je skoro, da bi tudi on rad ušel oblastnemu možu z oči, dasi je vedel, da imata še račun vkup.

„Stoj!“ reče potem Nande in ustavi rokovnjača med vrati. Oba se vrneta. Gropa jima govori:

„Nobeden od vas ne zini nikomur ne besedice, da smo se tukaj sešli, da ste me videli v tej obleki, in kakor sem danes, in da ste me slišali zvati s tem imenom, ki se je imenovalo tu. Nikomur, sem rekel! — Ti pojdi, Velikonja počaka.“

Švepavi mlajši odide. Tomaža Velikonjo pa odvede Gropa k steni in mu tiho ukazuje: „Preobleci se, kakor misliš, toda pojdi precej na Kolovec, tam se ukradi v hleve in glej, da ponoči od enajstih do dneva izvedeš tistega konja, katerega oskrbnik danes iz Kamnika prijezdi. Če misliš, da sam tega ne opraviš, vzemi s seboj, kogar hočeš. Konja privedeš potlej do blizu rovske cerkve, tam ga na cesti temu Tončku izročiš. Morda bodem jaz sam tam.“

Velikonja odide. Nande se obrne h kobilarju, migne mu, naj gre ž njim v kamro, in tam mu reče prijazno :

„Ti si prinesel denarja, ki si ga skupil. Pokaži ! Ravno potrebujemo denarjev.“

Rekši sede k mizi, a Tone odpaše izpod obilega naprsnjaka usnjatega mačka z denarjem in ga vrže na mizo rekoč: „To je, kar je.“

„A vendar nisi rekel, da je to vse, kar si skupil za blago, ki si ga dobil od mojih ljudi?“

„Vse je, vse!“ reče Tone boječe in svojo suho roko briše ob koleno.

Groga razpoloži novce in brzo po vrhu prešteje ter de :

„Ni vse ! Ti si dobil v Višnji gori tri konje in dve kobili. Na Grosupljem si na cesti prodal enega konja, a eno kobilo. Potlej si pa pod Debelim hribom dva konja dobil, tako da si pet glav prignal do sem v Kamnik. Kar si tukaj zanje stržil, kjer si jih preceno dal, samo tega je petintrideset frankov več, kakor tukaj denarja kažeš. Kar si prodal po poti in pridobil, tega ni tukaj, prijatelj ! Hočeš vedeti, koliko je tudi to ? Zakaj misliš pritajevati ? Kar si zaslužil, to dobiš od mene. Da bi si ti sam jemal, tega ne ! — Ko bi jaz ne bil danes na semnju videl, da si res naš človek in mož, ki zna, kar hoče, ne vem, ne vem, kako bi te sedaj-le izplačal, ko misliš, da me moreš prevariti.“

Kobilar z Oblok prebledi. Strah ga je bilo pred tem možem, ki vse ve, še ono, kar se je godilo, ko ni nikogar bilo zraven. Zatorej hitro brez vsake besede poseže pod pazduho in iz tamošnjega žepa privleče še eno mošnjico denarjev ter jo strahoma položi pred onega.

„Tako je!“ reče rokovnjaški glavar, a ne iztegne roke po mošnjici, ne pogleda od znotraj, temveč jo porine kobilarju nazaj, primakne še od kupčka pred seboj, kar je mogla pest zgrabiti in reče:

„To imaš za sedaj. Glej, da se pri meni zmerom več naravnost zasluži, kot za hrbtom. To je več, kot si mislil, da dobiš. Če se bodeš pa še kdaj poskušal sam plačevati, utegneš dobiti rokovnjaško plačilo. Poznaš kakovo je?“

„Mojster Gropa, nikoli več!“ reče skesano Tone in hoče oditi z novci. A glavar Gropa mu veli:

„Stoj in poslušaj! Veš, kje je Kolovec?“

„Vem.“

„Drevi od enajstih do dneva čakaj pri cesti med Kolovcem in rovsko cerkvijo. Eden naših ljudi ti prižene konja. Tega zajahaj in prodaj ga za kolikor moreš, toda ne blizu. Jezdi v Trst ali na Reko. Dvajset tolarjev prineseš meni, vse drugo je tvoje, konj je vreden več kot trikrat toliko. Dobro pa jahaj, da te ne zaslede. Suho cesto imaš. Hodi!“

Ko je Tone korakal iz hiše in veže, slonel je zunaj ob zidu Blaž Mozol, katerega je bila mrzla voda iz Bistrice, s katero so mu glavo prali, zopet obudila v življenje.

„O Rajtguzen, Rajtguzen, kam pa greš, čakaj me no!“ reče Blaž z bolno vinskim slabim glasom.

Tončku pa, rokovnjaškemu pomočniku pri konjskih tatvinah, sedaj niti na misel ni prišlo, da bi se zarad onega imena Blažu ustavljal, temveč gledal je, da je brž prišel od hiše.

Notri v izbi je krčmar rekel Grogi:

„Ali je pametno, da se brez brade in takov, kakršen si sedaj, kmet, pokažeš svojim ljudem?“

„V naglosti nisem mogel drugače, sicer bi mi bili tega pijanca Blaža ubili, a to bi mi ne bilo še po godi. Potrebujem ga še sam. Dobodi mi papirja, pero in tinto!“

Precej dolgo je trajalo, predno je krčmar prinesel papirja in drugega pisala. Gropa nariše na papir veliko roko, pod njo konjsko glavo, in napiše pod oboje, da glavar rokovnjačev razpisuje šestdeset frankov tistemu rokovnjaču, ki še nocoj ukrade kolovškemu oskrbniku onega konja, ki ga je danes jezdil.

„To moraš ponoči nabiti na Gavričevo hišo,“ reče krčmarju. „Oni razpisujejo po beraških trideset frankov na mojo glavo; jaz jim hočem pokazati, da na njih konja glavo razpisujem še enkrat toliko

in jo še tisto noč imam! Čez nekaj dni razpišemo ravno toliko na Gavričevega psa!“

„Kdaj moram to nabiti?“ vpraša krčmar oprezno in skoro boječe.

„Še nocoj, popolnoči, zjutraj, ali kadar moreš.“

„Pa če me kdo vidi?“

„To bi bilo neumno. Le glej, da bodeš tako storil, da te nihče ne bode videl. Lepše je in bolj po našem, Jošt!“

Peto poglavje.

Kaj nam hoče oče Žumar,
Kaj nam hoče njega drug?
Hoče vašo lepo hčerko.
Narodna pesem.

Na vzhodu od Kamnika sta stali ob stezi, po kateri se čez hribe peš hodi proti gradu Kolovcu, nekako sredi pota navzgor, napol v hosto potisnjeni dve kmetski hiši, malo bolj ko streljaj na dvojce, samotno. Tu sta od nekdanj gospodarili dve kmetski rodovini: Mozoli in Paleži. Bili sta dve tlake in desetine slobodni naselbini, od davnaj premožni in v okolici veljavni, celo pri kamniških meščanih čislani ljudje. Ali v tem času, ko se je vršila naša povest, je bilo videti, da bode moški rod obeh rodovin izumrl in da prideta lepi kmetiji v tihem zavetnem in rodovitnem žlebu na tuja imena.

Paleževa hiša je že bila prešla na tuje ime. Nekoliko tednov pred začetkom naše povesti je bila na prodaj, ker je bil stari Palež umrl, a za njim ni nihče ostal, nego sin, ki je prej študiral in sedaj

bil na Dolenjskem nekje graščinski uradnik. Kupil je Paleževino mladi mož, ki smo ga mi v prejšnjem poglavju v kamniški Jošt Vlagarjevi krčmi po imenu Nande nekoliko spoznali, a ga tudi z drugim imenom zvati slišali. Za tedanje razmere, ko je bilo malo denarja v deželi, je bilo kmetskim ljudem, ki so bili vajeni le z naturalnim gospodarstvom izhajati, celo mnogo, da je kupec Nande „Paleževemu gospodu“, poslednjikrat na svojem domu oglasivšemu se, brez težave polovica kupa na roko odštel, pa se je še delal tako, da je bilo videti, da še ni vsega okroglega od sebe dal. Drugo polovico je obljubil izplačati v dveh letih.

Sosedki Mozolki se je novi sosed prikupil s tem, da je toliko denarja précej štel in še nekaj imel. To se ve, da bi se ji bil še bolj, ko bi bil kar vse plačal. Ali ona je vedela, da so časi hudi. Sicer so pa pri Mozolovih novega soseda poznali tudi že nekoliko malega, predno je bil kupil Paleževino, pa kakor omenjeno, ne mnogo. Kake dvakrat je namreč prej pri njih prenočil, večkrat podnevi mimo gredoč se ustavil pri hiši. Rekel je, da je kupec za vse: za voli, za žito, za platno. In mati Mozolka mu je verjela, stric Blaž Mozol pa tudi, ker njega je pri Joštu v Kamniku ali drugje vselej rad povabil pit. Blaž je dalje vedel, da ga Jošt Vlagar tudi pozna, tega Nandeta, da je kupec, daleč čez Ljubljano sloveč mož, Štajerec.

Zakaj je v to samoto zahajal k Mozolovim, zakaj je naposled sosesčino Paležev kupil in se tu hotel naseliti kot kmet, tega Nande Mozolki sicer ni precej naravnost rekel. Ali žena je že toliko imela odprte oči in poznala svet, da je videla pravi vzrok. Da bi mu tu v rovtah kraj tako ugajal, njemu, ki je bil vaje bele ceste in ravnice, tega žena ne bi bila verjela. Tudi je bila Paleževina prepuščena, da bi se je bil denaren človek, ki ni bil od mladih nog tu vaje, polakomil, čeravno je bila dobra in velika lastnina. Dalje je bil Nande res podobnejši možu, ki z lahkim kupom in pre-kupom denar služi, negoli kmetu, ki ga veseli težko oranje v teh hribih.

Temveč, kakor je žena opazila, vlekla ga je nje devetnajstletna hči Polonica. To naposled ni bilo težko uganiti, ker so videli vsi, videl stric Blaž Mozol, ki ni mogel nobene primolčati, videla je dekla, videl je hlapec in slišal je celo mlajši bratec.

Gospodinja Mozolka ni ugovarjala zoper to najdbo, molčala je in čakala, kdaj Nande kaj poreče. Kajti, ker je imel denar, in je bil videti, no, takšen, kakor drug človek, zdelo se ji je, da bi bil že še dober, da se vzame za zeta. Sosebno je bilo kmetici vdovi všeč to, da hči, ako soseda vzame, ne pojde daleč od hiše, temveč nji, materi, lahko na stare dni še zmerom pomaga pri tem in onem. Za to,

da hči ostane blizu pri domu, je imela Mozolka še eden razlog, velik ali ne vesel. Sinovi so ji bili razen enega vsi pomrli. A še ta ostali edinec, Pavle, dve leti mlajši od Polonice, je bolehal že na prsih in bati se je bilo, da pojde na isti bolezní kot oče in bratje mu s tega sveta, da torej drugega naslednika ne ostane kot Polonica, katera je bila zdrava in čvrsta kakor mati. Če Pavle tudi umrje — in mati Mozolka je bila smrti v svoji hiši tako vajena in morda toliko trše naravi, da je o tem mogla premišljevati brez solz — more vsaj Polonica obe posestvi združiti v eno. In tolažilna misel je bila za gospodarno krepko ženo vsaj ta, da potem bode oboje to kmetovanje vkup kakor mala graščina veliko.

Ena stvar pa vendar ni bila Mozolki nič po volji. Nande je bil tako malo na novem kupljenem domu in se je tako malo brigal za ureditev kmetovalstva na pridobljenem svojem posestvu, kakor bi ga nič ne veselilo. Po več dni ga ni bilo, niti ob nedeljah ne, in najrajši je prihajal na večer, da bi potem zjutraj zopet izginil po svoji „trgovini“, ali Bog ve kam. Treba je bilo sejati jaro žito, a sejalo se ni nič. Po njivah je trava rasla, ali v hlevu niti še živine ni bilo, na gredi niti ene kokoši, v svinjaku ničesar živega razen podgan. Orodje pa, kar ga je bilo pri hiši, je rjavelo po kotih. To Mozolki ni bilo nič po volji, kajti žena je bila tistih

ena, ki je ravno tako ljubila voli v hlevu, rejene prašiče v svinjaku, in polje lepo razorano in obsejano, kakor svojo hčer ali svojega sina. Kajti ko ji je bil lani na pomlad poginil junec, kateremu je mislila ravno na kamniškem semnju prikupiti par, da bi se voziti učila, žena ni nič manj jokala, ko predlanskim, ko ji je bil umrl že tretji sin. Hlapec France je trdil, da je bilo solza za juncem še več, negoli solza za sinom.

Ko jo je torej novi sosed enkrat vprašal: „Mati, ali mi boste dali Polonico?“ ji je bilo to vprašanje po čudi. Vendar je dela svoje precej debele roke in do komolca od solnca zagorele lakti navzkriž pod prsi in vprašala: „Na kaj jo pa jemlješ? Kje bodeš kaj zelja in repe pridelal za v kad in žita za v malin? In kje imaš kako kravo za mleko? Ali misliš, da jo bom pustila, da bode s piskrčkom hodila doli v vas ponje?“

„To vse s Polonico napraviva, denarja mi ne manjka,“ reče Nande.

Žena se grohotno zasmee, ali dobrovoljno.

„Kaj pa! Moke bosta kupovala! Kakor kakšna kamniška štacunarica bode moja hči ob kupičku živela? In potlej: tudi greh je za take reči denar izmetavati, ki doma same vzrasto, če se človek giblje in zemlje ne pusti tako pregrešno v plevelu zarasle, kakor jo puščaš ti. Kaj vendar misliš? Čemu ti je kmetija, če ne kmetuješ?“

„Sam ne morem, še imam pri svojih kupčijah dosti potov in opravkov: zato mi pa Polonico za ženo dajte, da mi ona domovino zgospodinji kakor je prav, ona zna, naj začne. Saj Vas ne vprašam za doto, samo da mi daste Polonico.“

„E, kaj! Imela bode, kar se spodobi, vprašaj ali ne vprašaj ti, ali kdor je. Na prazno je pa ne dam in ko bi imel ti denarja kakor francoski cesar, da bodeš vedel. Tudi se ji ne mudi, saj je doma treba. Kadar ona gre iz hiše, moram precej še eno deklo vzeti. Le ti se prej kmetovanja loti, pa pusti vse letanje po svetu, Bog ve kod in kaj. Tisto ni za poštenega človeka, mislim jaz, da bodeš vedel“.

„Sam, brez gospodinje, ne morem kmetovati,“ reče Nande tako ponižno, da je kmetica mislila, ta se bo dal oviti okoli prsta.

„Kaj si rekel? Sam ne moreš? Kako sem pa jaz mogla sama, ko mi je mož umrl in mi je še pustil kopo majhnih otrok? In še prej, ko je leto in dan bolan lazil okolo, ne živ ne mrtev, sama kost in koža, za nobeno delo, le za jesti in za potrato? Vidiš, in sama sem kmetovala in ne more mi nihče očitati, da sem kdaj naredila pol groša dolga. Jaz sem ženska. Ti si pa mož, a praviš, da ne bi mogel začeti sam, ko bi ti vendar nekoliko pomagali tudi od naše hiše? To ni nič! Pokaži prej, kakšen kmet

bodeš, kako znaš delo v roko jemati, potlej te bomo pa ženili!“

Tako je govorila mati Mozolka. In pri tem je ostalo, ker novi priseljenec na sosesčini ni hotel že precej začeti kmetovanja, temveč je kakor prej vedno več z doma bil, nego pri domu. Ni se ženil, ali ker je bilo kakor zmenjeno, da je ženin Poloničin, zahajal je Nande vedno k Mozolovim, tako da je bil več pri njih nego na svojem novokupljenem domu.

Polonica je bila krepka, zdrava dekle, v mnogem oziru čisto materina hči. Nandeta vzeti je bila pripravljena precej od kraja, ko ga je spoznala, ko jo je prvič ogovoril, saj je bil čeden človek in ubog tudi ni bil. A zarad tega bi se od kraja ne bila dolgo jokala, ko bi bila zvedela, da Nandeta ne bode več k hiši. Pride pa drug, če hoče; če neče pa vse eno, bi bila rekla. Jezilo bi jo bilo, to se ve, že nekoliko, že zaradi razžaljenega samoljubja, da bi jo bil pustil. Ali deklica je bila tudi, kakor so druge: moža dobiti je hotela, čeravno strasti v nji od kraja ni bilo, niti ne preobilice nežnih čutil. Polonica je imela od mladega polne roke dela, misliti niti ni utegnila. Tudi so jo z osorno besedo gonili na delo, torej je ni imelo kaj navaditi že iz prva mehkosrčnosti in vzbuditi potrebe ljubezni. Malo je iz početka govorila ž njim, kadar sta bila ali sama ali kadar sta bila v družbi. Toda kadar

se mu je nasmejala, da so v gladkem, lepem, pa zagorelem licu se naredile nepopisno ljubeznive jamice in so se pokazali med rdečimi ustnicam beli zobje in se ji pod velikim obrvmi zaiskrile najlepše črne oči, bil je tuji sosed Nande ves ognjen od ljubezni do nje, in rekel je, da mora biti njegova, ako se protivi ves svet. Tačas ga je tudi ona posebno pogledala, rada pogledala, čudeča se njegovim besedam. In ker je te besede mnogokrat slišala, verovala jim je, verovala tem bolj, ker je bil ta mož prvi, ki ji je podobno govoril. In verovala je, da jo ta mož ljubi, kakor bi je najbrž nobeden drug ne ljubil tako močno. Polonica, hči samotne kmetske hiše, se ni shajala mnogo z drugimi ljudmi. Poznala je fante ali mlade moške od nedelje s pota od maše, ki pa ni bil dolgo skupen, iz semnja, kamor je bila nekaterikrat šla, in z nekoliko takih prilik. A kolikor jih je poznala, nobeden ni govoril tako lepo o ljubezni kakor ta Nande. Zato ga je vedno rajša imela, ako mu tudi tega ni pripovedovala. Sram je je bilo pokazati se mu. Dalje pa je bila tudi mati povedala na tihoma svoji hčeri z brezozirno odkritostjo in kmetsko iskrenostjo, ki nima navade iskati stoprv primernih besedi, kadar je treba vso resnico povedati: mati Mozolka je bila hčeri jasno in brez izbire besedi razložila, v kaki nevarnosti so dekleta pred moškimi in zakaj in kako se ji je treba varovati Nandeta dotlej, dokler gospod

fajmošter pred altarjem ne položi štole čez njiju roke. Čista kakor čuvarica vestalskega ognja je poznala Polonica vendar že po materi življenje in se čuvala. Na videz je bila hladna, v istini pa je vse gorelo v nji. To je strast Nandetu le množilo, in — kakor je pri takih prilikah navada — rotil se ji je, da mora njegova biti, in bil ves v plamenu, kakor mladič dvajsetih let.

Zakaj je torej ženitev odlašal? Kakšni so bili tisti opravitki, ki jih je imel po svetu, da ga ni bilo doma? O tem Nande Polonici ni rad odgovarjal, in to jo je nekoliko peklo, poleg tega, da je bila radovedna, čeravno ne tako močno kot druge ženske, kajti močno radovedne ženske baje da težko premagujejo izkušnje.

Tisti pa, ki je imel živo protivnost in čudno sovražnost do tujca ženina, je bil Pavlek, sedemnajstletni brat Poloničin, rahel tenkokožen mladenič, kateremu so vsi sosednji ljudje z obraza v obraz rekali: „E, Pavlek, kako si zelen, kako si bled! Ti pojdeš za očetom v krtovo deželo, škoda zate; mari bi živel!“ Pavleka je taka kmetska bolniška tolažba sicer jezila, ali še bolj ga je jezilo, da ta njemu zoprni tujec v njegovo rojstveno hišo hodi in da je sestra tako neumna, da ga ne zapodi! Instinktivno je dečko sovražil Nandeta, da mu niti odgovarjal ni, ako ga je ta ogovarjal. Ali ker je bil Pavlek najmlajši pri hiši, niso ga dosti vprašali za svet in

za to, ali ima dobro in slabo mnenje o kom. To je menda tudi snubač hitro opazil, zato se sčasoma niti več trudil ni bratca zase pridobiti.

Poleg njega je bil takisto stric Blaž od kraja protivnik Nandetu. Stric Blaž Mozol je bil prav za prav nekakov nepotrebnik pri hiši. Svojo doto je bil zapravil in zapil na veselicah in nedeljskih popoldnevih že največ za gospodarstva svojega brata. Njegova svakinja bi ga bila torej smela od hiše zapoditi; ali mislila je: Naj sedi tu! Kam hoče iti? Delati se mu dosti ne ljubi, jesti mu imamo kaj dati, hvala Bogu! Tako je bil Blaž pri hiši stric, svetovalec, pomagač in postopač. Blaž se je zvesto držal doma, dokler ni kje zaslužil ali dobil kakšnega denarja, kateri ga je z neznano silo brž gnal v krčmo. Tudi Blaž je imel glas v svetovalstvu Mozolove hiše, čeravno le posvetujoč glas, ker zgodilo se je zmerom le tisto, kar je ukrenila mati Mozolka. Ker izpregovorjena beseda pri ljudeh zmerom več ali manj izda in nekoliko nje obvisi, bil bi se tudi Blaž nekoliko protivil zoper to, da se ta čudni tujec hoče ženiti na Mozolovini. Ali Nande je bil spoznal, kje je stric Blaževa potipna stran. Pogostoma ga je povabil na vino, in za vino, surovo ali žgano vino, bil bi Blaž dal dušo, nikari pa nečakinje svoje, katero je pa sicer rad imel. Blaž se je tolažil, da kdor žejnemu bližnjemu rad vina plača, takšen ne more biti zel človek, in če je tudi z nemškega

Štajerja doma, tako daleč, da noben naš človek ne ve, kje.

Po tem si tedaj lahko razložimo, kako je to, da smo bili Blaža našli ob semnju v Kamniku v Joštovi krčmi z Nandetom pijočega in na njegove stroške.

Tudi je sedaj jasno, zakaj se je Nande — da ostanemo pri tem imenu vsaj dokler prijatelj Blaž sam še drugega ne ve — tako odločno potegnil za Blaža, ko je bilo njegovo življenje v opasnosti.

Šesto poglavje.

Bog ga vedi, Bog ga znaj!
Po noč' prišel, po noč' odšel.
Národna pesem.

Blaž Mozol je v nedeljo popoldne na peči izleknjen ležal, glavo z majolikastno ruto križem prevezano imel in stokal od bolečin, nasledkov kamniškega tepeža ter preobilega pitja.

Družina Mozolova je bila od službe božje prišedši odkosila in se je razhajala. Kdor je utegnil, ali komur se je zljubilo, je rekel kako dovtipno šalo na stroške trpečega hišnega strica Blaža, ki ni mogel nič jesti in je vedno gladil svojo bolečo, tepeno glavo. Kajti povsod so ljudje taki, da, kadar se jim godi škoda, nimajo bati se, da se ne bi kdo našel, ki jih še zasmehuje, ker zasmeh ljudje bližnjemu radi dajejo, rajši nego pomoč.

„Danes tako žalostno gledate, stric Blaž, kakor velik petek,“ reče hlapec France, klobuk na glavo natikaje.

„Tako se grdo držite, kakor bi bili ves Kamnik požrli brez soli in zabele,“ pridene še dekla, ki tudi ni hotela zaostati.

„Hu-u!“ javka pa stric Blaž in s prstom tiplje obvezano glavo.

In ko sta hlapec in dekla odšla, začne še hišna gospodinja:

„Ker se hodiš pretepat, zato pa leži sedaj, klada ti lesena, ne da bi šel k maši v nedeljo!“

„O ti sitnica, ko bi tebi kdo glavo tako ubil, kakor so jo meni rokovnjači, tudi ti bi danes ne bila pri maši. Hu-u, o kako me bode in trga po buči! Ne reži name, ne reži še ti, ampak pojdi mi iskat zelenega hobada, če je že za mejo, ali vsaj bezgovega zelenja, ali pa encijana mi poišči, ali pa najdi tavžentrožo, če že rase, da denem kaj na rano, drugače se mi vrag še prisadi in morda bi še umrl, če na možgane udari, ta spak.“

Mozolka je na to odgovorila z besedo, ki je bila robato zmerjanje; ali najbrž je imela v nje jeziku nežnejši pomen, kajti šla je iz izbe in iz hiše ven in res tja za mejo iskat zdravilnih rastlin, ki jih je želel Blaž.

V izbi je bil ostal sam mladi hišni sin Pavlek. Tega stric Blaž pokliče k sebi napol zaupno:

„Pojdi sem bliže, Pavlek! Kako sem pa jaz snoči, ali kadar je bilo, domov prišel?“

„I, po nogah,“ odgovori Pavlek, ki tudi ni hotel zaostajati v dovtipu in se veselo roga stričevemu vprašanju. „A res ni dosti manjkalo, da niste po vseh štirih lezli; ko bi bili sami, bili bi že ali

po vseh štirih prišli, kakor „biba-leze tovor nese,“ ali bi bi bili pa v koreninah ostali doli nad Lazom.“

„Ko bi bil sam? Tedaj nisem prišel sam? Kdo me je spremil? Do doma? Do sem me je kdo spremil? Nič ne vem, glej, tako sem bil pijan. Kdo me je spremil do sem? Kaj?“

Pavlek se zardi od jeze in reče:

„I, kdo Vas je spremil? On!“

„Kdo?“

„On,“ zavpije mladenič še enkrat, a sovražnega imena neče imenovati, temveč po kratkem premolku pristavi: „Ta, Štajerec“.

„Nande? Aha, saj sem dejal,“ reče stric Blaž kakor sam za se in se zamisli.

„Ni li ničesar pripovedoval, kaj se je z menoj zgodilo?“ vpraša čez nekaj časa Blaž?

„Nisem poslušal . . . Kaj se more goditi z Vami? Tepeni ste bili, pa je!“

„Tristo volkov, kadar dobim zopet katerega onih rokovnjačev, ki so me, ne odnese mi žive glave. Enega teh moram dobiti in smleti. In če je treba, da bi ves svet obtekel, obtečem ga za njim, ki me je po glavi, kakor bi bil jaz kakšna kača, ki se na solncu greje ob pasjih dnevih . . . Ali ni Nande ničesar pripovedoval, kako so me, in koliko jih je bilo in kdo so?“

„Le vprašajte ga sami, zunaj je sam,“ odgovori Pavlek.

„Reci mu notri,“ veli stric Blaž.

„Jaz mu že ne bom velel!“ reče fant in odide. A zunaj poišče hlapca in mu pove, kaj stric želi ter pristavi: „Reci mu ti, ako hočeš.“ Hlapec Nandetu izroči, da bi rad stric Blaž ž njim govoril, ali ne more s peči, ker ga glava prehudo boli in peče.

Jezen je pa videl Pavlek, ki je imel strica Blaža prav rad, čeravno mu je le grobo odgovarjal, da Nande, „Štajerec“, kakor je imenoval bodočega ne-ljubljenega svaka, ni prav nič hitel v izbo, temveč še dolgo prazno besedičil s sestro in z materjo, ki je bila v tem že raznega zdravilnega zelenja natrgala in Blažu pod obvezo okolo glave naložila, to se ve, ne brez naukov za prihodnjost in ukorov za preteklost, kateri so pa vsi vkup padali na kamenita tla stric Blaževe nepopoljšljivosti.

Ko pride Nande k Blažu v izbo, gleda ga ta najprej čudom, kakor da ga prej ne bi bil še dobro ogledal.

„Kaj je?“ vpraša Nande in nehote se mu čelo zbere v gube.

„Ti si me iz Kamnika od Vlagarja spravil domov?“

„Drugače bi bili v kolovoznih mlakah na poti obležali, stric, tako ste se bili napili. Kogar sva srečala, kogar ste videli, nikogar niste poznali.“

„Glej no, glej! I no . . . kaj sem rekel? . . . Reci, kaj si ti izpregovoril, ko si tačas v hišo stopil, kadar so bili oni rokovnjači mene pobili, bes jih

dregni! Kaj si tačas izpregovoril? Tako nekaj čudnega, da so se te vsi ustrašili, to se mi nekoliko še zdi, kakor v sanjah, potlej pa nič več ne vem. Kakor bi se mi sanjalo, mi brodi po glavi. Reci mi no tisto čudno besedo, ali je bila ena sama, ali dve besedi?“

Nande je bil ravno obrnjen od strica, drugače bi bil ta videl, da je na njegovo vprašanje kar prebledel. A takoj je z glavo stresel in rekel:

„Kakšno besedo! Jaz nisem nič videl, kdaj in kako so Vas potolkli. To se Vam je vse v pijanosti nasnovalo, da sem kaj govoril. Saj sem rekel, da niste nikogar poznali in da ste videli vse narobe. Mene ni bilo več v krčmo nazaj, ko sem Vas bil pustil. Dobil sem Vas pred Vlagarjevo hišo ob zid naslonjenega in od tam sem vas spravil domov. Notri v izbi Vas je bil udaril tisti mož, ki ste mu rekli Rajtguzen, ali kako.“

„Ne boš! Rajtguzen — ti presneti Tonček ti, časih sva bila vinska brata na semnjeh in povsod, kjer sva se sešla! — ta Rajtguzen je začel, to je res, ali oni grdi rokovnjači od peči so potlej name padli, in te se ti zadržal, zdi se mi, da me niso še bolj nametali, nisi li ti?“

„Jaz ne, to se Vam je mešalo, ker ste preveč pili,“ odgovori Nande in korakajoč v drugi konec izbe, jezno stisne zobe, kakor sam s seboj nezadovoljen, da je enkrat bil tako nepreviden.

„Da se mi je mešalo?“ vpraša Blaž polglasno.
„Gotovo tudi ne veste, da ste tistega starega dedca pri peči, ki ste mu rekli rokovnjač, pobili skoro do mrtvega?“ vpraša Nande skrivnostno.

„Tistega kosmatega? Tomaža? Ali sem ga? Res?“ vpraša Blaž z velikim veseljem, kakor bi šlo za dobro delo, ki prija Bogu in ljudem.

„Zato je najpametneje,“ reče Nande, „če molčite o tem dnevu popolnoma. Nikomur ničesar ne govorite, veste, nikomur! Če gosposka zve kaj o tem, zapro Vas. Sedaj so Francozje v deželi, ti ostro gospodujejo, saj ste slišali. Pri Vlagarju doli sem že jaz skrbel, da ne izdado, kdo ga je udaril.“

„Samo če sem ga res. Ali sem ga dobro česnil? In kako je to vruga, pa se nič ne domišljam, da bi ga bil udaril. Glej šenta, menda se mi je vendar res močno mešalo, ker tudi tega ne vem, a take reči vem, ki niso res. Torej ti nisi prišel in ti me nisi ubranil, ko so rokovnjači z noži šli name . . . čakaj no . . . kako si jim rekel?“

„To vse se Vam je mešalo. Zatorej Vam pa svetujem, stric, molčite kar o vsem, da sodnik ne zve in da Vas ne zapro.“

„Zapro? Beži, beži! Mari jim je za to, če kdo kakega rokovnjača kavсне! Francozje so res huđi, ali mene bi pa tudi živega ne zapirali, to ti poveim. Če sam Bonapart Na-po-lijon pome pride, ne spravi me s seboj, da ti rečem. Po samosti sem se že z

marsikaterim junakom premetaval, nobeden me sam ni še užugal, pa bi me tudi francoski Bonapart ne, sam že ne, da ti rečem. Zato se ni treba nič bati zame. Samo če sem res onega kosmatega cigana potolkel. Ali sem ga, ali ga nisem? Bog mi pomagaj in sveti izgubljeni sin, da bi ga le res bil!“

Ta misel je za nekaj časa Blaža tako obradovala, da je pozabil svojih bolečin in vsega drugega.

Sicer mu je pa dogodek v kamniški krčmi vedno rojil po glavi tisti dan in drugi dan.

„Ali sem bil res tako zmešan, da se mi je vse ono le sanjalo ali v glavi zveržilo, pa ne bi resnično bilo?“

To vprašanje mu je vedno vstajalo. Od kraja je že verjel. Toda naposled pa je stric Blaž, ko je bil sam, odprl usta na šir, oči raztegnil in za hip prav neestetično jezik pomolil na svet in rekel: „Ko bi se pa meni ne bilo mešalo! Ko bi bil ta Nande . . . I, i, i! Saj vendar nihče ne ve, kdo je in od kod, ta Nande!“

Stric Blaž je bil našel veliko misel, strašno misel, tako da si je ni upal v hiši nikomur povedati.

Sklenil je pa paziti in iskati.

In skoro, ko je bil v kakih štirinajstih dneh ozdravel in zopet prišel med ljudi, mu je bila prilika, opaziti nekaj sumnjivega.

Sedmo poglavje.

On hodi v temi okolo, kakor
se vidi, in se spozna, kakor lisjak,
zjutraj po tem, kar je škode naredil.

Washington Irving.

V Radomlju na severnem koncu vasi je bila samo še v eni majhni hiši luč, povsod po drugih hišah je bila črna tema zagrnila okna. V tej mali hiši je imel stari čevljar Bojec na podolgastem stolu razprostrto svoje orodje in je krpal čevlje Blažu Mozolu, ki je premogel samo ene za petek in svetek. Mozol bi bil torej moral jutri v nedeljo biti brez maše, če se Bojec, ki je časih šival, časih se po svetu potepal, ne bi dal preprostiti, da jih sedaj, akoprav je bilo že pozno v noč, popravi, kolikor se je ravno popraviti dala stara razvalina kvedrskega čevlja. Bojec je čevlje popravljaj in še svojega vasovalca Blaža zabaval, pripoveduje mu na njega prošnjo pripoved o treh bratih, katerih je veljal eden za neumnega. Med tem pripovedovanjem pa zasliši Bojec, kakor bi kdo dreto vlekel, in ko se ozre, vidi,

da je Blaž na klopi zaspal, kakor je bila tudi že zaspala mačka na peči, edina sostanovalka Bojčeva.

„Vse spi, le človek delaj še v noč!“ se srdi stari suhokostni mali mož in jezno z ročajem od kladiva drgne po obšivu, kajti dodelal je bil glavno reč, drugo pa je ukrenil pustiti za drugič ali za vselej.

V tem hipu nekdo na okno potrka. Čevljarček se prestraši, da se zgame na stolu. Še enkrat potrka ob svinec na šipi, močno.

Bojec vstane in gre okno odpirat. Tema je bila zunaj kakor v rogu, nikogar ne bi bil mogel videti.

„Odpri vrata in pusti me v hišo!“ ukazuje nekdo zunaj.

„Kaj pa! Komu? Kdo je?“ vpraša Bojec pa malo na stran stopi pri odprtem oknu, da ga ne bi mogel oni zunaj iz teme zadeti, ako je hudoben človek.

„Bojec, odpri, ali ven pridi!“

Bojcu se sedaj glas zdi znan, vendar se ne domisli, kdo bi bil. Zato še enkrat vpraša:

„Kdo si pa?“

Namesto odgovora se pomoli bela moška roka z razprtimi vsemi petimi prsti, s hrbtno stranjo naprej, na mazincu je bil velik srebrn prstan, ki je imel vkovan debel, primerno težek jeklen gumb. Bil je to takozvan tepežni prstan, kakor so ga Gorenjci v starih časih dobivali z Nemškega. S takim

prstanom na mazincu je bila težka kmetska pest oborožena za smrten udarec.

Bojec je poznal znamenje z roko, in prstan na tej roki, in silno se je prestrašil.

„Precej, precej, precej!“ je mrmral naglo skozi okno, boječe se ozrl po spečem Blažu, da-li ni ta ničesar videl ali čul, in ko je Blaž v pol-temi mirno ležal kakor prej, ugasne Bojec luč in po prstih leze iz izbe in v temo h kličočemu človeku pred okno.

Komaj je bil zunaj, ko plane Blaž na noge in pristopi k oknu, da bi slišal, kdo je in kaj imata čevljar in on. Prejšnje klicanje na oknu ga je bilo vzbudilo in videl je skozi okno tudi čudno znamenje z roko, ki je bilo Bojca tako preplašilo.

„Je li kdo pri tebi?“ vpraša nekdo zunaj.

„Mozolov Blaž. Čevlje sem mu šival; ali sedaj spi kot polh,“ odgovori Bojec ponižno in poltiho.

„Kdo, Blaž? Povsod vrag nosi tega pijanca,“ reče tujec. In Blažu se zdi ta glas dobro znan! Vleče na ušesa, da bi še kaj ujel, ali zastonj. Le še kako posamezno besedo čuje, toda kaj Nande — njega je namreč spoznal — Bojcu zabičuje, ni mogel razločiti. Naposled sliši vendar, da vpraša čevljar:

„Jutri obsore?“

„Ob tej uri, ali malo kasneje ga privedeš,“ reče Nande.

„Če pride sam.“

„Če pride sam; a če pismo pošlje, prinesi pismo, pa tudi ponoči, ne podnevi. In hodi po dolnji stezi, da nihče ne vidi, celo Mozolov pes te ne sme oblajati. Na dolnjem koncu potrkaj na okno, na katerem bodeš videl luč, in na katerem bodo stale dve ali tri bele trske. Slišal li?“

„Slišal!“

„Na!“ Rekši mu je dajal nekaj denarja. Potlej je odšel.

Bojec je vrata svoje kočje zopet prislonil, da so režavo zaškripala v podbojih. To je bilo Blažu znamenje, da brž zopet po klopi leže in premišlja, kaj bi. Kaj ko bi Bojca za vrat prijel in prisilil, da pove, kaj oni Nande okolo njega hodi, okolo zani-karnega Bojca, in celo ponoči!

Sedaj pride gospodar kočje zopet v izbo, ka-teremu je Blaž tako iskrene želje gojil. „Spiš, Blaž?“ vpraša.

„Spi!“ mrmra Bojec, vzame kresilo in gobo s kotička na peči, ukreše in zope užge z ožvepljeno nitjo svojo svetilnico, staro lončeno čepinjo z oljem. Potlej pa Blaža potrese za koleno in ga goni:

„Hoj, Blaž, čevelj je cel, vstani, obuj se in hodi! Jaz sem zaspan.“

Blaž vstane in se izlekne, kakor stoprv sedaj probujen, ogleda zašiti čevelj, obuže ga, dvakrat s peto ob tla udari, kakor bi hotel poskušati, bode

li se stopati dalo v novo zašitem obuvalu, pa reče potem:

„Veš, kaj se mi je sanjalo sedaj le-tu na tvoji klopi, Bojec?“

„To dej, drugič povej, nocoj sem že tudi jaz zaspan, le pojdi v božjem imenu!“ govori čevljar.

„Kaj pa! Misliš, da se jaz dam tako zapoditi iz hiše, kakor zajka iz detelje! Da bi mojih sanj ne poslušal! Sapramiš, rajši ti vrat zavijem. Misliš, da ti ga ne morem?“

„Zato, ker sem ti čevelj zašil?“

„Za to dobiš groš, kadar prvega zopet v roke dobim. Sedaj pa poslušaj, kaj se mi je sanjalo.“

„No, kaj?“

„Sanjalo se mi je, da sem bil šel v planine nad Kamnik. In ko sem prišel gori v skale v Jêrmanova vrata, če veš, kje so Jêrmanova vrata?“

„No, kako bi ne vedel?“ deje Bojec.

„Ko sem prišel v Jêrmanova vrata, srečam veliko žensko, tenko kakor lopar, prepasano kakor osa in hudih oči kakor mačeha. ‚Kdo si,‘ vprašam. ‚Torklja sem, Torklja, Blaž, da bodeš vedel,‘ reče, ‚Torklja‘. Pogledam jo na drobno in pravim: ‚I, videl te nisem še nikoli, ali res si taka, kakor dekletke govore, da pod streho hodiš, kadar predejo. Odkod pa hodiš in česa iščeš, Torklja?‘ vprašam. In kaj mi baba pravi, kaj misliš?“

„Kako čem vedeti?“ proti vpraša Bojec.

Blaž Mozol pa se nagne proti Bojcu in v skrivnostnem glasu in z razpetimi svojimi velikimi očmi pripoveduje: „Veš, kaj mi je rekla? ‚Doli sem bila,‘ pravi Torklja, ‚v Radomlju,‘ pravi, ‚in sem se bila skrila pri Bojcu,‘ pravi, ‚gori na izbi,‘ pravi, ‚in sem poslušala,‘ pravi, ‚kako je prišel k njemu — rokovnjač,‘ pravi, ‚rokovnjač!‘“

Tukaj izpusti Bojec od sebe glas, ki ni bil ne „a“ ne „e“, ali nekako tako se je glasil in težko bi bilo določiti, ali se je mož bolj ustrašil, ali se bolj čudil, ali oboje.

„Kako je bil prišel rokovnjač k njemu“ — nadaljuje Blaž mirno — „in mu je poročil in dejal: ‚ti, Bojec, na to in to, pa pojdi tjakaj in tjakaj in reci temu in temu, naj pride na moj dom gori na Paleževino, kjer sem ravno sedaj kupil domačijo, pa nihče ne ve, da sem rokovnjač, samo Blaž Mozol ve, ki je moj prijatelj in tudi že v naši družbi.“

„Ti tudi?“ strmeč vpraša Bojec.

„Glej ga, jemlji te kurent! Zakaj li jaz ne bi bil, ako si še ti! Pa kaj me gledaš tako grdo, kakor sam Deklecjám, tisti rimski, ki je svetnike trpinčil in svetnice?“

Bojec je usta kar odprta pustil in zijal. Vse je verjel; kako bi kaj tako za gotovo povedanega ne verjel!

„No, in ravno, ko sem hotel Torkljo vprašati, kam, po kaj in h komu te je naš prijatelj rokovnjač

poslal, prišel si, nadloga stara, in si me vzbudil. Nisi li mogel še tako dolgo spečega me pustiti, da bi bil še to zvedel? Kam te je poslal?“

„K brdskemu pisarju, da Grogí poroči, kdaj Francozje . . .“

Tu Bojec naglo preneha. Morda se mu je ponovila sumnja, da ga je Blaž vendarle prevaril. Morda pa ni res, da je tudi on rokovnjač.

„Groga? Kdo je Groga? Ta na Paleživini?“ vprašuje Blaž, ki je bil vedno drznejši, ko se mu je posrečilo prvič prevariti Bojca.

„Ti ne veš, kdo je Groga? Ti, ti nisi . . .!“

„Kdo govori, da nisem!“ se srdi Blaž. „Kdo pravi, da nisem?“

Zdajci se domisli rokovnjač, da se lahko na drug način prepriča, da-li je res Blaž ud njegovi družbi. V tem slučaju je gotovo znal njih jezik, vsaj nekoliko.

„Ti si grilc, privolhav si nas v šrencenco per-tanat; ti si naj birgav!“*)

„Kaj je to nemško ali francosko, ali je volčje, ta hav-hav-hav?“ vpraša Blaž. In Bojec je videl, da se je dal po čudni pripovedi in po manevru Blaževem izpeljati na led in da je izdal en del skrivnosti, če Blaž morda ni že vsega slišal skozi stene.

*) Iz rokovnjaškega poslovenjeno: „Ti si birič, prišel si nas v ječo spraviti; ti si naju poslušal“.

„Ti si mi lagal,“ reče Bojec, srepo glede Blaža, a roka mu kakor skrivaj poseže po podolgovatem stolu in izmed svojih šil potegne ostrobrušeni krivec, čevljarški nož.

Ali Blaž Mozol je imel oči povsod, zapazil je tudi, kam je šla Bojčeva roka in kakor mačka na miš, je skočil Blaž na starega prijatelja in ga krepko tiščal za pestjo, ki je držala krivec.

„Ne bodeš ti Blaža Mozola z noži drezal, ne! Izpusti nož ob tla!“ vpije Blaž.

Rokovnjač, čuteč, da je slabši od svojega protivnika, izpusti nož ob tla. Blaž potem protivnika z močjo zavihti in vrže nazaj s stolca, na katerem je sedel. Padajoč omahne Bojec z obema nogama in podere tudi podolgasti stol s svojim orodjem in s svetilnico, tako da je bilo naenkrat tema v izbi. Blaž suje z ного v temi po čevljarju kar tja povprek, kakor je hotelo prileteti, ali po nosu ali po kolku, govoreč:

„Na, ti pasjedlakec, na! Pa še! Boš ti mene z nožem drezal? Jaz ti dam vetra, da bo pihalo z viharjem, ki ti bode izpulil in v resje odnesel še tistih pet las, ki jih imaš, las rokovnjaških in peklu prodanih.“

Zunaj Bojčeve koče Blaž iz teme še za slovo rokovnjaču zažuga, da ga hoče gotovo še obešenega gledati in se napoti po stezi iz vasi.

Medpotoma je začel premišljati. Torej je bilo vendar res, da onidan v Kamniku ni bil tako pijan, da ne bi bil ničesar vedel, temveč one rokovnjače je le Nande ukrotil. Bojec mu je rekel Gropa, Gropa! Prav rokovnjaško ime. In ta človek rokovnjač? Ali resnici podobno je bilo. Ničesar ni delal, nihče ga ni videl trgovati, temveč le govoril je, da trguje; nikoli ga ni bilo doma, in vendar je imel zmerom denar! In ta človek se je hotel ženiti v njegovo rodovino! Groza! Drobna Polonica rokovnjačeva nevesta! Kako bo debelo pogledala, kadar to zve! In kaj poreče nje mati! Iz kože skoči od jeze. A kaj poreko ljudje, ko to slišijo!

Ta Nande ali Gropa je gotovo eden rokovnjaških glav, če ne prva glava. Drugače bi se ga Bojec ne bil tako ustrašil. In v graščini Kolovški in v Kamniku bodo dali lepe razpisane denarce radi tistemu, ki jim glavo rokovnjačem ovadi ali celo privede.

Zato Blaž Mozol naredi ta črtež: Precej ko pridem domov, pokličem hlapca Franca, oba obleževa sosedovo hišo in primeva in zveževa ga. Če ga ni, pride jutri zjutraj, primeva ga tačas in zveževa ga! Potlej ga pa povedeva zvezanega kakor bika ali v graščino Kolovško ali pa v Kamnik, ali gospodu Poljaku, ali gospodu Gavriču. Če je on glava, dali bodo več kot so oklicali. Toliko denarja

v cesarskem srebru ali pa v frankih, naj bode kakor hoče, da le je!

Ko je prišel domov, sklical je brž hlapca in mu povedal, da je rokovnjače ovohal: Nande je eden, Bojec eden. Ali hlapec ni bil zadovoljen takoj s postelje v hlevu iti ž njim v sosedovo hišo gledat, dali Nande tam spi ter ga prijet in zvezat. „Pa saj ga primeva jutri zjutraj!“ reče Blaž v svojih lahkih računih in sam leže spat. Da bi mu ponoči mogel kdo račun do jutri pomotiti, n. pr. Bojec, tega se ni domislil.

Osmo poglavje.

Ko sliši to, ne zgrudi se na tla,
Strahota pred seboj je ni obšla.
Ko upala je še, bil čut mehak.
Ne upa več, zdaj duh je v nji krepák.
„Kogá ljubiti nimam več, ne smém,
Zakaj bi bala se zato, ne vem.“

Byron.

Na jutrovi strani se je žarilo, noč se je bila osvetlila, vendar belega dne še ni bilo, ko je Nande trkal na malo štirioglato okno one izbe, kjer je spala Polonica.

„Kaj hočeš?“ vpraša čudom deklica, ki je bila prišla na okno.

„Ogrni se, in pridi ven, govoriti moram s teboj,“ reče Nande resno.

„Kaj ti je?“ ostrmi deklica.

„Če me imaš rada, stori mi to, česar te prosim, pridi ven k meni!“ reče.

„Oblečem se precej, vrata odprem in zakurim, potlej pa pridi noter, zakaj bi jaz hodila na vrt, kjer je hladno?“ reče ona.

„Nečeš, če te prosim? Noter jaz ne idem več. Tvoj stric . . . ali povedal ti bodem tukaj na vrtu, pridi ven!“

Deklica se odmakne, naglo obleče in kmalu je bila poleg njega. Ob zidu za hišo se je pod kapom sušil kup desak, tam je sedel on in ona prisede tik njega na desno. On je imel težko sukneno bundo ogrnjeno čez levo pleče in jo je pred seboj držal vkupe, kakor bi hotel nekaj skrivati pod njo. Na glavi je imel namesto slamnika, kakor zadnje dni, kučmo od polhovih kožic.

„O joj, ti si oblečen, kakor za zimo. Kam si namenjen?“ vprašuje ona in si da brez branjenja od njega oviti roko okolo tilnika. Ne da bi ji na nje vprašanje odgovoril, vprašal je samo in s tresočim glasom ono staro vprašanje, ki se nam neudeležencem zdi smešno ali je onim, ki se jih tiče, tačas vir neizmerne sreče:

„Ali me res ljubiš?“

In tudi odgovor Poloničin, katera je sedaj šele opazila njegovo razburjenost, je bil takšen, kakor je navaden v enakih položajih. Rada bi bila zavpila „da!“ tako močno, da bi se bilo razlegalo tja onkraj Kamnika, ali sram je je bilo tako živo resnico glasno povedati, tiho je pritrdila, da ga ljubi res in žareči obraz skrivala naslanjaje se na njegovo ramo. Toda kmalu se je sklonila in lahkodušno vprašala: „Kaj ti je pa danes?“

„Ako bi me ti ljubila tako, kakor ljubim jaz tebe, dekle moje, bolj od vseh drugih ljudi, bolj kot mater, brata in dom, šla bi z menoj, kamor bi jaz hotel.“

Ona upogne glavo in zopet opazi njegovo nenavadno resnobo.

„Ali zakaj bi hodila stran, če treba ni? Zakaj to praviš?“

„Ako bi pa treba bilo?“

„Šla bi!“ odgovori ona hitro kakor kljubovalen otrok.

„Res, Polonica? Reci to še enkrat!“ deje on nekako veselo iznenadejan, prime jo za roko in ji ognjeno zre v oči. „Bi li šla ti z menoj, sedaj precej?“

„Precej pa ne, saj ni treba,“ reče ona, in se mu zopet čudi. „Kaj ti je?“

On jo izpusti pa reče čez nekaj časa:

„Deklica moja, ti ne veš še, kako te jaz ljubim. Tako, da bi šel za tebe v smrt, vice, pekel, ali v nebesa, kamor greš ti. Ko bodeš slišala, in še danes bodeš slišala, kdo sem, nikar se ne ustraši, temveč misli, kaj sem ti rekel: na poti v pogubo me odvedeš le ti na pošten pot v srečo. Samo ti, če hočeš. Ti si moj angel varuh, če ima človek angela varuha. Ti me moreš rešiti, drugi nihče, če me ljubiš, če ostaneš moja, naj ljudje poreko, kar hote. Ustrašila se bodeš, ko zaslišiš, kako mi bodo rekli, ali do-

misli se mojih besedi in veruj le to: tebe ljubim bolj kot te more še kdo na široki zemlji, in kadar tebe vidim, tačas sem dober človek, tačas sem pripravljen storiti vse, kar ti želiš. Zato, deklica, ljubi me in reši me!“

Široko, ogorelo lice se mu je bilo v tem bolj zardelo, z oči pa so se mu svetile solze, prve solze, katere je videla mladica v očeh ljubljeneža, in to jo je omamilo. Objela ga je in poljubila ter prosila:

„Nande, ti ljubi moj, ne jokaj, ne, oj, jaz tega ne morem videti!“ in jokati je začela sama. „Povej mi, kaj ti je, kaj naj storim? Vse storim, kar rečeš, vse, in grem s teboj, kamor rečeš.“

„Res pojdeš?“

„Res!“ odgovori deklica brez misli. Razumela ga ni mnogo več, nego toliko, da je nesrečen, da ga nekaj tare in to mu je hotela olajšati, zato bi bila obljubila vse, pa menda tudi res storila. Dekličja natura je taka, pravijo.

„Ti sedaj ne poznaš še vsega, ali bojim se, da bodeš slišala skoro še preveč. Ne pozabi, kar sem ti rekel, ne pozabi, kar si mi obljubila. Le ti mi moreš pomagati,“ nadaljuje on.

„Ali kaj ti je? Kam si namenjen?“

„Stran! Vendar tebe moram kmalu zopet videti, veš? Čuj! Zvečer, kadar se zmrači, pogledaj časih gori-le v hosto pod ono sprednjo staro smreko.

Kadar tam vidiš iskre kresati precej, ko se je zmračilo, tačas mi pridi naproti do sredi steze, če hočeš z menoj govoriti. Če mi bodeš pa imela kdaj kaj povedati, pojdi ponoči — saj te ni strah, dekleta, ki je mene ljubila, ne sme biti strah neumne noči — pojdi ponoči na vrh Slemenca, in tam, kjer dva stara, visoko okleščena bora sama stojita, napravljena bode grmada suhljadi. Rado se bode užgalo. Užgi in pri ognju počakaj. Tistemu smeš vse povedati, ki bode k tebi prišel in prvo besedo „Nande“ rekel. Ne boj se ga, če bode grd. Nimam lepih ljudi. — Vrniti se odslej ne bom več mogel semkaj. Sovražniki so za menoj. Tvoj stric Blaž me je izdal najbrž že to noč. Če me ni še, bode me. Jaz bi mu lahko za vselej zamašil usta, in niti meni samemu ne bi trebalo roke vzdigniti; ali tega nečem, ker je s teboj v rodu, samo ker je tvoj stric.“

„Naš stric te je izdal? Komu, zakaj?“ vpraša deklica strmeč.

„To bodeš vse slišala. Samo ne ustraši se, in ne veruj ljudem vsega, kar bodo govorili. Toda ko bi tudi jaz bil tako hudoben človek, kakor poreko, za tebe sem mehak kakor dete; za tebe sem dober v srcu. In če sem za druge ljudi takšen, da se me boje, krivi so ljudje sami, ki so me preganjali in na polje vrgli še mladega kakor divjo zver. Ti si prva duša, ki me ljubi. Sezi mi v roko, da me ne pustiš, tudi če me drugi ljudje obsojajo!“

In dasi ga ni prav umela, kaj pripoveduje in pravzaprav ima, in dasi se ga je v tem hipu skoro bala, kajti ko je govoril, da ga ljudje preganjajo, zasijalo mu je oko nekako divje in strašno — vendar mu je pomolila desnico, katero je trdno z obema rokama oklenil in ji molče zrl v oči.

V tem se je bilo zdanilo.

Zdajci se začuje kletev od drugega konca hiše in stric Blažev glas v tej kletvi.

„Ušel je, vrag! Ni ga več v gnezdu, zakaj nisi hotel snoči vstati, France!“ ropoče Blaž.

Nande vstane in reče deklici: „Sedaj pa moram iti. Pomni, pomni, kaj si mi obljubila, na kaj si mi v roko segla. In, ne veruj vsega, kar bodeš slišala. Če ljubiš mene, ne bodeš jokala. Kaj so ti mari ljudje? Jaz pa pridem kmalu zopet k tebi, ali pa ti — k meni! Pokazalo se bode, ali je ljubezen res kaj, pokazalo se bode pri tebi.“

Rekši ji stisne roko in na sever odhaja naravnost čez vrt in čez njive, kjer je najbliže do gozda. Strmeča je gledala ona za njim, kaj je pomenilo vse to govorjenje? Ko je bil za pol streljaja od hiše, ga ugleda stric Blaž in kakor besen začne vpiti: „Ho, ho, stoj! France, France, pojdi sem, teciva, teciva za njim! Glej ga, glej ga! Drži ga, ho! ho!“

Stric Blaž se res spusti za Nandetom čez njive, a hlapec France mirno stoji in zija; nima veselja hoditi v boj, najmanj pa loviti rokovnjačev, če je

tudi res, kar govori stric Blaž. „Naj ga ujame in uklene sam, če je res tako močan, kakor zmerom govori,“ reče France in vtakne eno roko za hlačni prteni pas, z drugo pa si počasi briše stegno, kakor bi dejal: „Jaz svojo roko umivam v nedolžnosti.“

Predno je bil Blaž pritekel čez sredo njiv, skril se je Nande že v goščo nizkega gozda in stric se je upehan vračal.

„Kaj mu hoče stric?“ vpraša Polonica hlapca.

„Pravi, da je ta Nande rokovnjač, glej!“ reče hlapec. „Ponoči ga je nekje videl in slišal, pravi. In veš kaj je slišal? Da ni Nande, ampak da je Gropa, Gropa, rokovnjač!“

„Kdo pravi to?“

„Stric,“ odgovori hlapec in se neumno smeje.

„Stric,“ ponavlja polglasno, kakor brez misli dekle, stoji na mestu pod staro jablano, gleda srpo v tla.

Rokovnjač! To je bila strašna beseda. Ali razumela je precej vse. Pač ji je bilo, kakor bi jo bil kdo s kolom po čelu udaril. Ali deklica je imela močne živce. Ni omedlela. Temveč čez nekaj hipov se je premaknila od stare jablane, pod katero je hlapec še ostal, strani, pregazila je, da ne bi hodila po okoliših, kup gnoja na dvorišču in stopila v vežo. Tam se je pri spodnjih vratih naslonila na podboj in nekaj časa strmela tjakaj predse.

„Si že pomolzla?“ jo vpraša mati prepirno in osorno.

Dekle se molče obrne, vzame veliko mlečno golido v roke, naliže mehanično v njo vode za umivanje vimena in odide v hlev.

Kdor bi jo bil sodil po zunanjem, mislil bi bil morda: ta se ne meni mnogo za to, da ji je bridka usoda ravnokar prve ideale življenja potrgala v blato. Ali krivo bi bil sodil in površno. Ne kaže se čut pri vseh ljudeh enako.

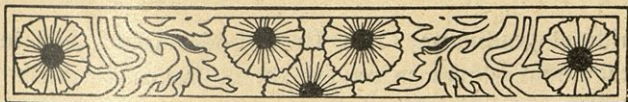
Ljubica rokovnjačeva! Kadar ljudje to zvedo, kadar začno to govoriti, o Bog, kakova sramota!

In res čudno je, da ima misel: „Kaj poreko drugi ljudje o tem,“ tako mogočen vpliv na vse ljudi, v vseh položajih, še tačas, ko smo najnavsezanejši nase in ko bi se za ves drugi svet imeli najmanj brigati.

Sramota!

A vendar se je oglasil precej poleg tega čuta spomin njegovih besedi: „Le ti me moreš rešiti, če me ljubiš!“ To mu je pa obljubila, v roko mu segla!

Deveto poglavje.

Zdélo, zdélo pot prejelo.
Národ.

Tisto nedeljo popoldne je rekel Blaž hlapcu: „Pojdi z menoj, France, greva na Kolovec, tam je novi gospod grofov pristavnik Poljak; njemu povem, da sem dva rokovnjača našel, on naj potlej naznani ali na Brdo, ali v Mekine, v Kamnik ali v Ljubljano, da jih bodo iskali ali naši biriči, ali tisti francoski kusje (Blaž je tako slišal ‚huissier‘), ali kdor hoče.“

„Jaz že ne grem,“ odgovori hlapec.

„Zakaj ne? Stavim, da dobiva kaj za to; vse ono, kar so ob semnju v Kamniku razklicali; potlej pojdeva pa pit. Nisi li žejen?“

„Pil bi že, pil. Ali kaj, ko bi rokovnjači zvedeli, da sva jih midva tožit šla, stric? Kaj pa potlej?“

„Ti se jih bojiš? Sram te bodi! Jaz pa nič. Le pomisli, da je novi gospod Kolovški, grofov gospodar Poljak, obljubil trideset goldinarjev tistemu, ki le sled pokaže do rokovnjačev, Gavrič pa trideset. Jaz ga imam, sled. In torej imam tudi trideset in

trideset goldinarjev. Na Brdu bode dohtar tudi še kaj dodal. Potlej se pa vsi zbero, francoski „kusje“ pridejo, kmetje od vseh krajev pritisnejo, jaz ž njimi, pa jih bomo gonili kakor zajke. Pojdi z menoj! Za vino je denar gotov, pa ga bodeva pila še danes na upanje lepo kakor Odám in Eva, ko sta pod figovim drevesom sedela in sladko vince iz okrogle buče golcala; mene že po grlu praska. Pojdi!“

In oba se počasi napotita.

„Ali, stric,“ nadaljuje hlapec govor počasno, morda, da bi strah odvrnil, „kaj ste vi rekli, da sta Odám in Eva pod figovim drevesom sedela pa vino pila iz buče? Saj ga nista.“

„Kdo pravi, da ga nista,“ se prepira Blaž, ki se ni rad vdal, da bi kdo več vedel kot on, zlasti pa tak neokreten hlapče ne. Zato se vname med njima po poti ta-le prepir.

„Nista ga ne pila,“ reče hlapec.

„Kako da ne?“

„Zato, ko ne!“

„Kaj jima ga ne privoščiš? Nevoščljivec! Odám je vendar tvoj oče, Eva tvoja mati. In moja sta tudi, in še fajmoštrova oče in mati, če malo pogledamo čez hrbet nazaj, kaj pa! Pa jima ne privoščič buče vina?“ prigovarja Blaž in svetlo gleda.

„Zato ga nista pila, ker ga je izumel šele Noe, veste? Jaz dobro vem, da sem takisto slišal 'vengelj brati. Noe je pa vino izumel kasneje, ker njega je

mati dosti kasneje porodila kot Odáma, da boste vedeli, stric. Jaz tudi nekaj vem. Kar vem, pa vem. Nisem tako neumen ne, ni treba misliti tisto, stric!“

Z odločnostjo in s pogumom je hlapec France govoril ta govor, eden najdaljših in najbistroumnejših v svojem življenju. Ker to se mu ni pripetilo vsak dan, da bi bil znal Blažu ugovarjati, kateri je imel po mnenju tega okraja jezik nad vse doktorje. In res, pri tej priliki je bil hlapec Blaža popolnoma podrl. Ta ni vedel hipno ničesar odgovoriti. Da je Noe vino izumel, to je bilo res. „Kako, da sem to pozabil bil?“ se jezi Blaž in se zardi, kajti, da bi ga France bil v kozji rog ugnal v taki učeni stvari, to se mu je zdela izguba na svoji slavi in časti. Nekaj hipov je torej Blaž moral misliti, kako bi se izrezal, kar mu pride na misel:

„Pa vendar ni res! Veš ti to, ko sta Odám in Eva pod figovim drevesom sedela in vino pila, bilo je še pred grehom, predno ju je Bog osuval in v reso ven zapodil, tačas, ko sta bila še v raju. In če se sliši brati in pridigovati, kako grozno dobro jima je bilo v tistem raju, pa da ne bi imela buče vina? Imela sta ga, tako ti pravim; kar pojdi se solit z dobroto, če vina ni za pijačo, in morda ne žganega ne! Kako si moreš misliti dobroto in raj brez vina?“

To je bil pa zopet za hlapca Franceta tako prepričalen in silen dokaz, da ni znal nasproti pri-

vesti nobenega ugovora; zato se je vdal in ponižno rekel:

„Saj menda je res tako“. — Da bi pa svoje razgovorno pobitje pokrili in izročili hitri pozabljivosti, vrne se hlapčeva misel k njiju prvotnemu pogovoru o rokovnjačih, torej vpraša:

„Kaj ste vi res taki, da pojedete rokovnjače tožit? Kaj pa če kdo od njih pride gori k nam in prinese uroke v hlev? Oni znajo zagovarjati in uroke delati, saj veste. Potlej jih pa tudi gospoda ne bodo dobili.“

„Naj jih dobodo ali ne dobodo, samo da meni denar dajo, ko jim povem, da je ta naš Nande, ki je Paleževino kupil, eden poglavarjev. Urokov se nisem nikoli bal in vsega copranja ne. Kadar pa kam pojdem, ne pojdem brez noža in ne brez palice. In še psa bodem jemal s seboj, kakor jemlje Kolovski svojega. Če ni drugače, dam si pa še en pas požegnati od Odromanove Jere; potlej me v uho piši rokovnjaška coprnija, veš?“

„No, ne rečem, ali kaj Vam pomaga nož, če ti rokovnjači streljajo z zagovorjenimi krogli, ki človeka gotovo zadenejo?“

„Vidiš, ki ničesar ne veš!“ živahno v besedo seže Blaž. „Tiste krogle, ki so zagovorjene, da človeka gotovo zadenejo, zveri nikoli ne zadenejo; tiste, ki so zagovorjene za zveri, se pa ogibljejo človeka.“

Kaj še tega ne veš? To so meni pripovedovali še rajnica mati in vsi stari ljudje vedo. No, in vidiš, če ima rokovnjač tako ali enako kroglo, ne more zadeti ne psa ne mene, kadar hodiva vkupe. Zato sem rekel, da bodem jemal psa s seboj.“

France je bil iznova prepričan in ni znal ugovora. Zato je zopet začel nekaj drugega, kar je bilo, po njegovi misli, tudi učeno:

„To seveda, ako bi mogla midva dobiti praprotnega semena, potlej bi se jaz že ničesar ne bal, ko bi praprotno seme, o kresu natreseno, nosil pri sebi. Potem mi živa duša ničesar ne more, pravijo. A vrag ti ga vedi, ali rokovnjači nimajo tega praprotnega semena že sami, oni, ki vedo že od nekdaj od roda do roda stare copre in vse stare križbesede.“

„Ničesar ne znajo; krasti pa jesti, družega ničesar!“ se jezi Blaž. „Ko bi bil oni Bojec kaj znal, meniš, da bi ga bil jaz vrgel ob tla, kakor otep slame? In Bojec je vendar rokovnjač, ker se mi je sam vdal, da je? Ko bi bili kaj več znali, kakor tisti svoj tatinski jezik, ki ga med seboj govore, kakor gospoda nemško med seboj, misliš, da ne bi bili naučili tudi Bojca?“

„To je pa zopet res; čudno!“ In v tretje je bil hlapec France prepričan od duševno nadzmožnejšega Blaža.

V četrtem slučaju, ki pride sedaj, bila je pa stvar preočita, da bi se bil dal veliki čudoverec France preveriti stricu Blažu.

Prišla sta bila namreč z gorskega polja in preko senožeti po stezi v gozd, kjer so rasli mladi borovci in različna mlada hosta, po nekaterih mestih prav gosta.

Na enem kraju je bil neobrasli prostor ob poti širji, in lepa zelena trava je poganjala tam, kjer je bilo časih mokrotno. Ob severni strani je bilo gosto grmovje. Na majhnem jelševem grmu tik pri poti pa je visela umaza prazna beraška torba, ali vsaj mnogo ni bilo v nji, ker je bila videti zelo lačna.

„Stojte, stric Blaž, glejte „z d e l o, zdelo, zdelo!“ kliče hlapec France, ki je bil strahoma obstal in tudi Blaža Mozola za roko zadržal.

Oba sta gledala nekaj hipov na grmu visečo beraško torbo tik poti. Ob grmu je slonela palica gorjača, črno ožgana in uglajena. Torej se je obema gotovo videlo, da je to res „zdelo“, narejeno od zlega človeka njima ali Bog vé komu, kdor bi šel todkaj, da bode imel nesrečo ta dan, če gre tod mimo in po tem potu, še večjo, negoli da bi bil petek, ali da bi mu bila stara baba pretekla pot.

„Jaz že ne grem dalje. Zdelo naju goni nazaj. Tu bode nesreča. Glejte, rokovnjači so vedeli že prej, da jih mislite na Kolovec tožit iti in izdat, zato so

Vam pot zacoprali in „zdelo“ napravili. Ne hodite stric, lepo Vas prosim,“ reče hlapec.

„Če je res „zdelo“, ne sme se ga človek dotekniti, pa tako ne sme iti mimo, da bi viselo nad njim. Zato ga bodem z grma sklatil, pa je,“ reče Blaž in začne od suhih vej pod potom polena odlamati in bombardira visečo malho tako dolgo, da jo sklati z grma na tla.

„Na, sedaj pa lahko greva mimo. Samo prijeti spaka nikar, gotovo so uši notri in še kaj družega zlodeja,“ deje Blaž in pogumno po drugi strani korači mimo, nekako tako, kakor se otroci ogno kače, katero so s kamenjem ubili.

Ali hlapec France je bil dejal roke v žep in je od te strani gledal Blaža na ono stran „zdela“, pa se ni dal pregovoriti, da bi prestopil tudi on Rubikon. Prosil in prosil je Blaža, naj pusti rokovnjače rokovnjačiti, pa naj se vrne, ker vse kaže nesrečo. Blaž je naposled sam odšel, hlapec se je z glavo maje vračal domov.

Ko sta bila oba strani z mesta in vida, kjer sta videla obpotno „zdelo“, zašumi v grmovju, in iz gostega zelenja prileze na plano mršava postava rokovnjača Velikonje, ki se ozre na desno po poti za hlapcem, na levo za Blažem, a potem popravlja svojo obleko, katere pa ni bilo mnogo popraviti mogoče. Iz Velikonjevega opravka bi bilo opazovalcu razvidno, da je njegova obešena torba

bila čisto iz prirodnega nagiba puščena, in nikako „zdelo“. Rokovnjač se glasno zasmije, ko torbo s tal pobira in palico zopet obeša in sam pred se reče:

„Na Kolovec misli iti rokovnjače tožit! Aj, aj, aj! Čakaj, čakaj, pa ti utegne moja torba res biti ‚zdelo‘, da ga še na onem svetu ne pozabiš.“

Rekši oprta malho in ubere pot za Blažem brzo, kakor bi njegovim petam ne prisojal, a tiho in varno stopinje pobirajoč.

„Mi ti bodeмо že pokazali, kaj je to, rokovnjače izdajati!“

Deseto poglavje.

„In dem ich mir die Freyheit erlaubte, dem hohen Landespräsidium mit 21. July 1. Js. eine möglichst umständliche Geschichte hinsichtlich der bekannten Landstreicher, die gegenwärtig den doppelten Namen Plaifharje oder Rokounazhen führen, die besonders den Kreis Laibach bettelnd, schniepfend, stehlend und raubend durchstreichen, vorzulegen, und wie es aus den hierortigen pfarrämtlichen Tauf- und Sterbregisterien ersichtlich ist, so erhält sich der gedachte wilde Gaunerstamm schon mehr als seit 200 Jahren, der sich durch den natürlichen Nachwuchs wie auch durch den Uibertritt sonstiger arbeitscheuen Leute, gewöhnlich aber durch Militärpflichtige, Militärdeserteurs, durch das mit Laufpässen entlassene Militär, wie auch durch die aus dem Strahhäusern entlassenen Individuen, und sonstigen Kriminalisten sehr reichlich vermehrt.“

Iz poročila vodiškega duhovnika Valentiča
kranjskim stanovom.

Nekako v sredi med Kamnikom in Brdom stoji grad Kolovec. Njegovo lež ožnanjuje že staroslovensko ime, ker „kolo“ pomeni prvotno nekaj globokega, „kolija“ je jama, kotanja. Kolovec t. j. stari grad stoji v takem kraju, med višinami, kakor v kotanji, da mu je narod po kolesu dal ime, kakor je rad po leži delil krajevna imena. Pa tudi novemu,

na koncu doline v zakotju postavljenemu gradu to ime dobro pristaja. Naš povestničarski starina Valvasor modruje sicer, da ima grad ime od kól (voza), in citira tudi nekega patra Martina Bavčarja, kateri izvaja slovenski naziv grajski celo iz latinskega collis, holmec. Prepirati se pač nečemo z nobenim, ne z Valvasorjem ne s patrom, temmanj, ker dandanes v takih rečeh ne enega ne drugega več ne priznavamo za avtoriteto.

Nemško ime „Gerlachstein“ ne znamo od kod je. Valvasor sodi, da je morda ime prvega posestnika, o katerem pa ne ve niti on ničesar povedati, kajti kar se pomni, je bil grad lastnina grofov Hohenwartov, kateri se pač še dandanašnji imenujejo tudi s pridevkom „zu Gerlachstein“, dasi grad ni več v njih lasti.

Tega leta, ko se vrši naša povest, je bil grof Franc Hohenwart lastnik Kolovcu, toda za francoske vlade ga ni bilo v deželi. Staro-Avstrijec in revolucijo sovražec aristokrat se je bil umaknil Francozom, a svoja posestva na Kranjskem popolnoma prepustil oskrbnikom, ki so tako gospodarili samostalneje negoli kdaj prej.

Hohenwartov oskrbnik na Kolovcu je bil Štefan Poljak; mlad mož, komaj 28 let star. On je bil stoprv pred dvema letoma pri Francu grofu Hohenwartu stopil v službo, ko je bil tudi ta po očetu grad dobil. Ker Kolovec ni imel vseh patrimonijalnih

pravic, imel ni oskrbnik drugega posla nego gospodarski, nad ljudmi ne druge oblasti, nego graščinsko. A tudi ta sama graščinska oblast je bila, navzlic upravnim reformam Marije Terezije in cesarja Jožefa, še dovolj močna in vplivna na ljudstvo. Odločen in pogumen graščak ali njegov namestovalec je sezal lahko drzno v pravosodne in policijske reči, a niti državni okrožni načelnik, niti ne apelacijsko sodišče o tem ni niti slišalo. Kmet je bil tlačan.

Takšen odločen in pogumen človek je bil tudi mladi kolovški oskrbnik Štefan Poljak. Pregovor, da nove metle dobro pometajo, so čutili vsi na graščini, posli in robote dolžni kmetje, ko je Poljak nastopil svojo službo.

Mladi gospod oskrbnik je bil tenak, slok in na prvi videz šibek, ali v istini žilav in močan. Ko mu je eden hlapcev, težak hlod, iz prva nekaj nedostojno ugovarjal, vrgel ga je s svojo roko tako lahko, brez truda in naglo iz hleva na dvorišče, da so vsa družina od čednika do gozdnika dobili zdajci veliko spoštovanje do Ljubljanačana, o katerem so do tistih dob mislili, da ne bi dveh mernikov pšenice prevzdignil. In takim ljudem fizična moč imponira ne manj nego duševna, če ne bolj. Natančen je bil novi oskrbnik do sitnosti. Ne snopa ni odpustil na desetini, ne ure od tlake. Družina je morala delati kakor sama zase. Gorje, če je kdo v grajski gozd šel brez odkazanja. Ves nov red je bil na Kolovcu.

„Grofa bode obogatil,“ so rekali nekateri ljudje. A drugi, večina jih, niso opuščali pristavljati: „Sebe, sebe ne bode pozabil, in kadar bode kaj sam imel, potlej bode šele glavo nosil pokonci, ker starci že pravijo: ‚Gospodski hlapec bogat, bik rogat‘.“

A hud kakor „bik rogat“ — da ostanemo pri narodnem pregovoru — je bil Štefan Poljak že brez osebnega bogastva zlasti tačas vselej, kadar je zopet slišal, da je to in to ukradeno, ali v gradu, ali v vaseh. Tatvine so bile pa redne, skoro tako redne, kakor noči. Enkrat tukaj, enkrat tam, enkrat blizu, enkrat daleč. Tam je zmanjkalo slanine s šinj ali z dimnika, tam žita iz prevrtane ali utrte kašče, tam junca iz hleva. In z vseh cest se je slišalo, kako so neznani v obrazu počrnjeni možje gorjačarji tega ali tega ustavili in mu iz žepov pobrali, če je imel kaj v njih.

Zmerom pa se je odgovarjalo na vprašanje, kdo je to storil: „rokovnjači“. Brez dvojbe, da niso rokovnjači delali vsega, kar se je zlega godilo, ali na njih račun je šlo vse. Lahko si je torej misliti, kakov strah je vladal zlasti po vsem Gorenjskem, da, po vsem Kranjskem in tudi v Primorju pred groznim imenom rokovnjač. Ta sovražnik vsakega, ki je kaj imel, je bil tem strašnejši, ker se je znal skrivati, in pa ker se ga je vse balo, ne le posameznik, tudi občine, mesta, vsa gosposka.

„Ali se res ne da tej kači glava streti?“

Med tistimi, ki so tako vpraševali, je bil oskrbnik Stefan Poljak na Kolovcu. Vpraševal je tako pri vseh sosedih, po gradovih in po vaseh, v Ljubljani in Kamniku, na Brdu in v Volčjem potoku. Povsod je videl, da bi vsi radi rokovnjače uničili, ali nobeden se ni ničesar upal, nobeden ni vedel, kako stvar prijeti, večina celo ni hotela ničesar slišati o udeležitvi kakega velikega lova na rokovnjače. Zlasti kmetje so rekli: „Kadar bi jih šli mi v gozd iskat in gonit, pridejo oni z druge strani na naše dome in nam jih zapalijo, potlej pa imamo! Ker dosti jih je, tako, da nihče ne ve koliko. Podnevi hodi za plugom, kmet je kakor smo drugi, ponoči je pa rokovnjač. Od hiše do hiše hodi kakor drugi berači, ali je rokovnjač, in pazi kaj, ljudje imajo in kje. Vse polno jih je in hudi so.“

Tako so govorili kmetje in nihče ni hotel pomoči javni oblasti proti strašni tatovski zadrugi.

Ko je bilo na Kolovcu zapored več reči ukradenih in se je zopet reklo: to so vzeli rokovnjači — dal je Štefan Poljak razglasiti ono, kar smo slišali na semnju v Kamniku. Razglasilo se je daleč na okoli, ali nihče se ni oglasil za nagrado.

Pač pa je zmanjkalo, kakor odgovor na on razglas, še précej tisto noč po kamniškem semnju; najlepšega jezdnega konja oskrbnikovega iz zaprtega hleva na Kolovcu in živa duša ga ni več videla. Na hlevnih durih pa je bila s črnim ogljem surovo na-

risana človeška roka, tako, da ni nihče dvojil, kdo je konja ukradel, temveč so tatovje še sami pobotnico pustili.

„On se je šel z bikom bost,“ so rekli kmetje, so rekli gospoda v okolici in imeli so tem večji strah pred rokovnjači. Vsak berač, sosebno tisti, ki je bil še močan in drznejši, je dobil pri njih gotovo obil dar, ker bali so se, da je eden iz strahovite stare zadruge.

Na ta način je Poljak vsak dan več slišal in zvedel in začel je stvar premišljevati. In skoro se mu je zdelo, da se je nekoliko prelahkomiselno vrgel vanjo in preveč samega sebe porinil v opasnost. On je bil lovec in kot lovec bi se mu bil le nekako zanimiv zdel lov na tatove, tako enkrat za izpremembo.

Sedaj ko je videl, da lov, ki ga je začel, nikakor ni kakšen posel za veselje in za zabavo in da ima tudi za njegovo prihodnjost nevarno lice, bil bi, to si je natihoma sam priznal, pač rad nekaj dal, ko bi se v vso stvar še ne bil mešal, zlasti ne po javnih oglasilih zoper rokovnjače. Imel je vzrok zato in važen.

Ženil se je namreč. Kamniškega mestnega sodnika Gavriča lepa hči Rezika se je bila, in sicer brez prave brambe, vdala, da se kot njegova žena preseli na Kolovec. Zadnjo nedeljo je bil že prvi oklic tega zakona. Kaj je torej umevnejšega, nego

da je Poljak mislil, ko je videl, kako nevarno je začeto postopanje za rokovnjači: „Ko bi bila le ta moja ženitev že prej pri kraju!“

Po drugi strani pa se je oglasil v njem mož in je rekel: „Ne, kar sem začel, to izvršim s pomočjo drugih ljudi; odtegniti se sedaj ne morem, oporeči ne smem ničesar: da bi kdo smel reči, da sem se precej boječ umaknil, tega pa ne!“

Tako je bilo mišljenje na Kolovcu, ko je prišel Blaž Mozol s svojim poročilom tjakaj. Bilo je to poročilo precej zmedeno, malo je bilo prijemljivega na njem, mnogo nejasnega, toda bilo je vendar nekaj. Zato je pa živahnega gospoda Poljaka silno zanimalo in izkušal je iz Blaža stvar zvedeti natančneje, dasi v mnogem oziru zastonj. Ali Blaž je, bolj vprašan, manj vedel; le toliko je ponavljal, da je Gropa rokovnjač, in ne eden zadnjih. O tem, to se ve, ni bilo dvojiti, zlasti ne, ker se je bil Nande, komaj izpažen, precej s tem vdal, da je izginil s Paleževine. Prav na koncu svojega pripovedovanja stoprv se domisli Blaž, da je Gropa Bojcu naročal, naj gre k brdskemu pisarju, da Groggu poroči nekaj o Francozih.

Blaž se je začudil, kako je pri tem poslednjem poročilu kolovški oskrbnik vesel in razburjen poskočil na noge. To se mu je izmed vsega zdelo najvažnejše. Po tem je bilo mogoče najti sled še nadalje v temino. Poljak torej Blaža izprašuje natanč-

neje: ako ni morda še kaj več slišal, ali je gotovo, da ga je pošiljal k brdskemu pisarju, kaj je ono o Francozih? Ali Blaž ni mogel ničesar več povedati, temveč spustil se je v svoja ugibanja: da so morda ti Francozje in ta njih Bonapart sami z rokovnjači v zvezi in porazumljeni i. t. d. S takimi kombinacijami, to se ve, Poljak ni bil soglasen. Videl je, da je Blaž vse povedal, kar ve, trebalo je sedaj na podlagi tega drugod iskati nadaljevanja.

Blaž dobi na svoje veliko veselje obrok razpisane plače, ostalo pa mu Poljak obeta, kadar se stvar kaj zjasni. V tem naj Blaž sam gleda in pozveduje o teh stvareh, ne bode na njegovo škodo.

Ko je Blaž odhajal s Kolovca in zavil v gozd, skozi kateri ga je steza vodila domov, zaukal je od veselja, ker mislil je o denarju in vinopitju. „Zdela“ je bil popolnoma pozabil.

Enajsto poglavje.

Ker grad, blagó in čast
Prišla je mēni v last.

M. Vilh ar.

Omenitev brdskega pisarja v Blaževi pripovedi je oskrbnika Poljaka napotila iti na Brdo, da se s tamošnjim gospodarjem posvetuje, kaj bi vse to pomenilo.

Grad Brdo je oddaljen eno uro od Kolovca. Nekdaj lastnina ponosnih kranjskih plemenitašev Lambergov in pozneje Apfaltrernov, prešla je bila graščina za naše povesti iz lasti zapravljivih aristokratov, prejšnjih posestnikov, v roke marljivemu, podjetnemu in srečnemu plebejcu.

Ljubljanski advokat dr. Janez Burger je bil namreč leta 1803. kupil graščini Brdo in Volčji potok in je kot graščak opravljal posla patrimonijalne gosposke ter z dobrim gospodarstvom zopet povzdignil obe prej zanemarjeni posestvi. Razume se, da med sosedi graščaki novi neplemenitokrvni naseljenec ni bil priljubljen. Čimbolj je bil kakšen plemenitaš zadolžen in se je imel bati, da tudi njegovo posestvo

pride v tuje roke, v rōke morda človeku, katerega oče je bil še odvisen kmečki tlačan — in dr. Burger je bil res sin gorenjskega kmeta in si je le s svojimi študijami in s svojim talentom pomogel tako visoko — tem bolj je po strani gledal soseda na Brdu, plebejskega vsiljenca. To se ve, da vsi tega niso njemu v obraz in naravnost kazali, ker jim je duševno povsod mogel pokazati gospodarja in so ga tedaj mnogo potrebovali. Dr. Burger je bil pa prebistrega duha in je predobro poznal, da ne bi bil vsega tega prijateljstva čutil, dasi je bil zopet na drugi strani preizobražen, da bi bil javno kazal, da ga čuti.

Bilo je torej povsem umevno, da je dr. Burger, kmečki sin, ki se je sam više povzpел, bil velik prijatelj Francozom, kateri so bili razklicali v svoji veliki revoluciji „égalité“, enakost vseh stanov in slobodni razvoj individua. Zato je bil Francozom hvaležen, ker je videl, da se njih pridobitev razširja po vsem svetu. Poleg tega, to seveda, ni odobral nečlovečnosti in grozних prestopov te revolucije.

Francozje, ki so prišli v našo deželo, so se znali o razmerah in osebah v nji hitro in dobro poučiti. Zato so pa tudi brzo vedeli, kdo izmed odličnjakov deželanov jim je principijalen prijatelj, kdo protivnik. Tako je dr. Burger precej bil imenovan za „maira“ ali velikega župana za ves okraj francoske vlade. Prevzel je ta častni posel, ker

najbrž bi mu v tedanjih razmerah tudi ne bilo dosti pomagalo, braniti se ga.

Poleg Francozov pa si je s tem svojim mišljenjem dr. Burger brdski pridobil še enega prijatelja, prav blizu v sosesčini, namreč kolovškega oskrbnika Poljaka. Tudi ta se je navduševal za Francoze in njih idejo in sicer še tem bolj, čim mlajši je bil od brdskega soseda. Takisto sta bila kot enako misleča moža tudi dobra prijatelja.

Ko pride kolovski oskrbnik z Blaževo novico na Brdo, najde gospodarja v svoji pisarnici v gradu pri tleh. Precej in brez okolišev mu Poljak pove vse, celo nekako hlastno.

„Kaj je potem storiti?“ vpraša Poljak naposled izkušenega brdskega doktorja.

Čudeč se vsi stvari in zelo osupel dr. Burger nekaj časa ni odgovoril ničesar, potem je dejal: „Dober svet tu ni legak; pomisleka bode treba, prijatelj mladi.“

„Jaz menim, da tu treba najprej, da zaprete svojega pisarja, krivooko človeče, katerega jaz nikoli nisem mogel videti. Iz njega bomo zvedeli več,“ reče Poljak.

„Ali ste dobro slišali, da je bil res imenovan moj pisar? Moj Janez Rak?“

„Prav dobro, vprašal sem moža večkrat, kako je on slišal, a kakova zamena tudi ni verjetna, kajti Vi sami nimate tega Raka za svetnika.“

„Nikoli nisem mislil, da imam v tem pisarju poštenega človeka pri hiši, pridržal sem ga le, ker me je vselej preprosil, kadar sem ga iz službe podil. Ali da imam zaveznika rokovnjačev pod streho, vraga . . .“

Zdajci Burger hitro vstane s stola in položi prst na usta, da bi Poljak molčal. Tiše mu dé: „Zdi se mi, da je bil tačas, ko ste Vi prišli, tu zraven v sosednji sobi, dal sem mu bil dela. Morda je naju poslušal.“

Rekši gre mož po prstih izza stola in odpre zvezne duri v sosednjo sobo, kjer je pisar navadno prepisaval, kar je dobil.

„Ni ga tu. A bil je, pisanje na mizi je skoro še mokro. Poslušal je,“ reče gospod mair.

„Potlej mora biti še v gradu. Uiti nam ne sme!“ reče Poljak burno in hoče venkaj.

„Počasi, prijatelj, počasi,“ deje gospodar in potisne naglega soseda na stol. „Če je ta malo-pridnik res tovariš rokovnjaške družbe, kakor ste mi povedali Vi, veste (in tu je govoril gospod nekoliko tiše): meni ni nič zato, če mi sam uide izpod strehe moje, rajši vidim, da je ubežen zunaj, nego da bi imel znotraj svojih zidov zaprtega, a bi mi enkrat ponoči, ko se ne bi nadejal nihče, vsa divja tolpa zaradi njega pristavo zapalila ali grad napadla. Rokovnjači niso še tako zli; ako jih na miru pustiš, ostanejo navadno tatovje; hudiči pa so, če jih

dražiš. To ste Vi izkušali sami s konjem in Boga zahvalite, če ste se tako ceno odkupili.“

Nevoljen in skoro užaljen reče Poljak:

„No, če bomo vsi tako mislili, mi omikanci tudi, potem je, to seveda, žalostno. Slecimo srajco in dajmo jim jo. Od Vas, gospod doktor, bi takega odgovora ne bil pričakoval. Oprostite mi, da naravnost povem, jaz mislim, da pogumno možje moramo . . .“

„Najprej previdni biti!“ mu seže doktor v besedo in ko hoče Poljak nadaljevati, ustavi ga rekoč z vsem svojim prijaznim mirom:

„Izpregovorite mi za pojasnilo le nekoliko besedi, morda mi potlej ne boste z besedami delali krivice. Jaz ne storim nobenega večjega koraka zoper rokovnjače, dokler nam vlada ne da svoje pomoči, in sicer dejanske pomoči z vojaki, ne le s papirnimi ukazi in z željami, naj si občine pomagajo same. Jaz ničesar prej ne storim, ker vem, da ničesar ne opravi. Dobro sem premislil stvar, dosti že o nji poročal v Ljubljano, ustno in pismeno, in ravno sedaj imam zopet upanje, da dobodemo pomoči od naše francoske vlade, ki je za javni red povsod še mnogo storila. Dokler se mi pa to upanje, kakor rečeno, vidno ne izpolni, t. j. dokler ne vidim dobrih vojaških pušek tukaj, ne storim ničesar. Nisem dovolj lahkomiśeln, da bi svoje z velikim trdom vsega življenja pridobljeno premoženje postavljaj v

gotovo nevarnost, a poleg tega ničesar ne dosegel in nikomur koristil. Kmet sam ne gre zoper nevidnega sovražnika. Ali če pojde vojak naprej, potem pojde tudi naš kmet za njim, tudi on je zavzet za red, in ako naredimo z vladno pomočjo mrežo čez vso Gorenjsko, potrebili bomo hitro naše velike gozde, kjer mora biti, če ne največji pa gotovo najnevarnejši del teh pijavk naše dežele. Trdi se, da imajo v težko pristopnem gozdu kamniškega mesta visoko nad izvirom Bistrice že kar pol vasi lesenih hiš za zimo. Blizu se jim tam ne upa nihče. In potem sem že rekel, da je ta sovražnik povsem neviden, ne vemo, koliko ga je. Enkrat se pokažejo posamno, drugič obstopijo potnike po štirje vkup, drugod je bilo slišati, da jih je šestdeset obstopilo hišo, in pred dvema letoma je bila govorica, da jih je bilo celo tristo zbranih pri Vodicah, odkoder so hoteli ponoči udariti na Ljubljano. Poslednje je prav verjetno, če pomislite, da pravzaprav ne vemo, kdo vse med nami živi in se k rokovnjačem šteje. Glejte, kdo bi si mislil, da mladi mož, ki je lepo kmečko domovje kupil in lepo deklico pri sosednji hiši snubi, kakor ta Nande, o katerem ste mi pripovedovali, ni nihče drug kot eden njih! In moj pisar! Res, da mu nisem nikdar krivice delal s tem, da bi mu bil kaj poštenja prisojal. Zato sem se ga sam varoval. Ali da je član te tatinske družbe, kakor mi poročilo prinašate Vi — in sicer

mnoge reči, ki se jih sedaj domišljam, kažejo, da je Vaše poročilo resnično — to mi vendar ni prišlo na misel. Bog ve, koliko je takih še! To ljudi straši, in jaz moram reči, mene tudi. Človek ima rad svojega sovražnika, če mora ž njim opraviti imeti, na svetlem pred seboj, da ga vidi, koliko je opasen. V temo, ko ga ne vidimo, ali je pred nami, ali za nami, ne gremo radi v boj ž njim. — Sicer pa, kakor sem rekel že prej, francoska vlada nam misli pomagati, precej ko uredi najpotrebnejše druge upravne stvari. Počakajmo in potrpiamo morda še nekaj mesecev, če smo morali trpeti že tako dolgo. Tudi Vi ne trosite na svoj račun moči, preslaba je sama zase, in z Vašim tastom vkup sta preslaba, le verjemite mi.“

Ko je graščak tu omenil Poljakovega prihodnjega tasta, kamniškega mestnega sodnika, domislil se je kolovški oskrbnik svoje neveste, lepe Rezike, in morda ga je ta spomin tudi nekoliko nagnil, da se je pohlevneje vdal doktor Burgerjevimi razlogom.

Govorila sta potem pri došlem kozarcu vina še dolgo o stvari. Doktor je bil šel že tudi iz sobe in se vrnil s poročilom, da je res pisar Rak nana-gloma izginil iz grada, in da ga ni najti. Že sta bila pogovore zavila na druge strani, ko Poljak zopet preide k prvotnemu predmetu in reče:

„Ali tega Vas še nisem vprašal, gospod doktor, kaj Vi mislite, kaj imajo Francozje opraviti v te

rokovnjaški stvari? Zakaj je Gropa naročal, naj Vaš pisar poroči, kdaj Francoz je . .“ Tu seveda zmanjka stvari in ne vemo, kaj je rekel: ali kdaj pridejo, ali kdaj odidejo, pa kam, kje in zakaj? Kako pride rokovnjač s Francozi v dotiko? Jaz sem precej mislil, da tukaj se vpraša za kake posebne bogate Francoze, katere hoče sodrga napasti in opleniti. Kajti političnega vzroka kake zveze s Francozi in temi ljudmi vendar ne moremo iskati, tedaj ni drugega nagona misliti, kakor kakšen samopriden, bi mislil jaz.“

Pri teh besedah je bil Burger vstal, lice se mu je nenavadno zresnilo, šel je po sobi gori in doli in dejal:

„Prijatelj sosed, to bi pa utegnilo biti resnično.“

„Kako mislite?“

Brdski gospodar gre dvakrat po sobi semtertja brez odgovora in naposled, kakor sam zase, ponavlja:

„To bi utegnilo nekaj biti; nekaj sitnega in velikega. In ravno v mojem okraju? Naposled še jaz kot maire dobim velike sitnosti in vsa dežela se zopet omaže na svojo silno škodo.“

„Kako mislite?“ vpraša Poljak, ki tega ni razumel, kaj doktor meni.

„Pač, pač utegne tako biti. Moj pisar se je ta teden več dni klatil po Črnem grabnu. Ko bi to vse bilo v zvezi! Vraga!“

„Ali jaz Vas ne razumem, če le zase govorite, gospod doktor,“ reče radovedni oskrbnik.

Doktor obstane pred njim in reče:

„Veste, gospod sosed, da ste skoro gotovo pravo zadeli, če sumnjate, da hoté rokovnjači Francoze napasti? Jaz se bojim, da je stvar s tem-le v zvezi. Kakor veste, so Francozje našemu avstrijskemu papirnatemu denarju polno veljavo vzeli in plačevali smo jim ž njim — žal! — le šesti del vrednosti, naredba, ki je poleg neusmiljenih drugih denarnih eksekucij pri našem ljudstvu Francozom moralno največ škodovala. S tem papirnatim denarjem pa Francozje vendar kupčujejo, pošiljajo ga čez avstrijsko mejo in ga z dobičkom zamenjavajo. Tega denarja gre nekaj doli od Celja mimo nas po cesti v Ljubljano vsak mesec, navadno prvega dne. In čudno se mi zdi šele sedaj, da so naši ljudje tu po Črnem grabnu zadnjič dvakrat že prej vedeli, kdaj bodo Francozje ta zamenjeni denar nosili tod mimo, dasi jaz nisem vedel ničesar. Pripovedoval mi je to poštar. In glejte, danes je predzadnji dan meseca. Kaj ko bi bilo zopet tu kaj takega? Ko bi rokovnjači merili na te Francoze? Glede kase razumejo ti naši vladarji najmanj šale, zato gorje temu okraju, ko bi se jim kaj zlega zgodilo! Dovolj sitnosti smo že imeli. Tu pač res moram nekaj storiti, da vsaj svojo odgovornost zmanjšam. Menim, da je najbolje, da vso kombinacijo — kajti kaj gotovega stvar vendar še ni — poročim v Ljubljano. To pa treba brž. Najbolje bi bilo, da bi sam šel v Ljub-

ljano in osebno k Ms. Parisu, generalnemu tajniku našega intendanta. Pa ravno danes grem težko. Samo pismo poslati?“

„Dajte meni kako priporočilno pismo, pojdem jaz v Ljubljano,“ reče oskrbnik Poljak, „precej, konj je spočit, posebnega opravka nocoj nimam, jutri na vse zgodaj se pa že vrnem, ali pa še nocoj. To mi je ugodna prilika, da se še jaz seznanim s kakim gospodom francoske vlade.“

„Jaz Vam bodem dal priporočilno pismo do generalnega sekreterja; stvar samo mu pa ustno poveste, saj znate bolje francosko negoli jaz. Toda glejte, da še nocoj pridete do njega. Ne pozabite pa dostaviti, da mi ne poročamo dejanj in gotovosti, ampak da so to le naša ugibanja, naši računi na podlagi tega in tega. Če vlada misli, da je treba kaj storiti za nje previdnost, stori naj. Ali če se bode izkazalo, da naše svarilo ni bilo potrebno, prevzamemo mi ravno tako malo odgovornost za to, kakor bi mogli ali hoteli odgovorni biti, ako bi tega, kar smo slišali, vladi ne naznanili.“

Doktor Burger potem natanko mlademu sosеду še enkrat ponavlja in razvija, kako in zakaj si on kombinuje možni napad rokovnjačev, napiše pismo, in pol ure kasneje je Poljak na brzem konju jahal po cesti proti Ljubljani.

Dvanajsto poglavje.

„Es ist ein entschiedener Unsinn, die Culturstufe eines Volkes nach sogenanntem Aberglauben bemessen zu wollen. Entschieden ist, dass hochbegabte Menschen dafür viel empfänglicher sind, als flache Hohlköpfe, und edle Menschen, welche im innigen Zusammenhange mit der Natur leben, weit abergläubischer sind, als schmutzige Schlingel, welche ihr Leben bloss in Kneipen, Kaffeehäusern und Theatern zubringen, und es wirklich so weit gebracht haben, dass sie zwischen Glauben und Aberglauben keinen Unterschied mehr machen, und in ihrer naiven Aufrichtigkeit nicht glauben können, dass Schmutzseelen, wie sie sie besitzen, zu einen ewigen Leben bestimmt seien.“
Jeremias Gotthelf.

„Če dam kmeta takó govoriti, kakor mi govorimo, potem nastane fabulna stvar, kateri se morajo dati ideje, ki jih nima.“

George Sand.

Kakor smo že omenili, je zaukal Blaž Mozol od veselja, ko je stopil na stezo, katera ga je vodila skozi gozd domov, kajti mislil je o vinopitju.

Storil je komaj trideset korakov po gozdu, že ga zaščegeta nekaj v goltancu, ali ne da bi pokašljaj

— Blaž Mozol ni poznal kašlja — nego nekaj takega, kakor žeja; a tudi ne po vodi — vode je bilo dovolj v bližnjem studencu — nego žeja do vina, in Blaž ni bil človek, ki bi v takem položaju dolgo premišljeval ter na prste štel: „Bi, ne bi“: — vraga, saj je tiščal v levi pesti pet debelih, srebrnih kron, pošteno zasluženih, kakor je dejal sam v sebi.

Poldne je bilo blizu in solnce je pripekalo, kakor v pasjih dnevih; doma Blaž tudi ni imel takega opravka, da bi ga drugi ne mogli brez njega izvršiti, in zato je takoj z mirno vestjo krenil na levo čez grič: vedel je, da ima Hudmanova Jera na Rovih dobro vino in tudi kaj suhega, da se prigrizne.

Ko je deset minut pozneje stopil v krčmo k Jeri, našel je krčmarico v družbi z enim pivcem, voznikom Telečnjakarjem iz bližnjega Radomlja, čigar voz in konji so stali pred hišo.

Blaž se široko razkorači sredi izbe in vpije na glas:

„Hejo, Jera, vina gori! Pa ne tistega jesiha, kakor ga pije ta gostač tvoj, ki je več pri tebi nego na cesti, ta Urh Telečnjakar! Vina gori, tistega starega iz kota; mi smo baroni, pijemo ga po kroni!“

Rekši vrže debel srebrn tolar na mizo, da je glasno zažvenketal.

Voznik in krčmarica sta ga izprva osuplo pogledala; naposled reče Jera s smehom:

„Kje si pa dobil tisto? Zaslužil nisi! Ali si Mozolki platno ukradel in prodal, ali pa si vašega zeta opeharil?“

„Kaj ukradel! Kaj opeharil! Kaj govoriš, baba neumna? Zaslužil sem jih, lahko zaslužil kakor bi jih bil za maslo vzel. Vina daj; kaj vprašuješ in postajaš? O ti rebro Adamovo, da bi te bil Bog pri miru pustil!“

Krčmarica je hitela po vino; vedela je, da bode dober dan danes, ko ima Blaž denar.

Mozol pa je v tem pobral tolar z mize in ga potisnil v žep tako, da je bilo čuti, da tolar ni samec, nego ima še nekaj tovarišev notri. Voznik Urh, ki je bil čul ta prijetni cvenk, porine mu svoj kozarec bliže, in Blaž, akoravno je prej temu vinu zabavljaj, da je jesih in kislica, izpije več od polovice.

„Dobre volje si, Blaž! Dobre volje, kakor pes ki zdrav iz cerkve pride!“ reče nekako porogljivo oni.

Blaž čuteč, da ga hoče tovariš zbadati, zavrne:

„Kaj ne veš, ko že govoriš o psih, da so pasji dnevi blizu! V pasjih dneh je pa fletno, in že sedaj je fletno, kaj ne, ko te v noge ne zebe! Pomisli, Urh, ko bi te v pasjih dneh v noge zeblo!“

„Zakuril bi in za pečjo bi ležal, kakor ti, Blaž, kadar nimaš denarja. Mene bi vsaj Mozolka ne lasala,“ se smeje Urh.

„Mozolka, kaj Mozolka! Baba ima gobec, da bi utešila deset povodnji! Gobec ima!“ deje Blaž,

katerega je imenovanje svakinje nekako neprijetno dregnilo; pa jezilo ga je vendar, da bi ga ta Urh zbadal, in malo nejevoljno, malo dobrodušno potisne tovarišu svoj kozarec z vinom, katerega je bila Jera postavila predenj na mizo ter nadaljuje:

„Kaj zlodeja pa nosiš Mozolko sem; taka je res časih, da bi dejal, da jo je Bog pozabil postaviti med egiptovske nadloge! Pa saj ni moja baba, Urh; kaj hočeš? Na, pij, Urh, pa molči o babah! Ko je še tvoja rajnica živela — Bog ji daj dobro, dostikrat te je vlekla iz krčme domov! — takrat nisi tako mirno sedel za mizo, ampak v vrata si gledal, kakor Peter Slabavest; in ko je prišla pote, šel si za njo, kakor ob procesiji svetega Marka za križem; — Bog ji daj dobro na onem svetu — tvoji rajnici!“

„Ne bodi neumen, Blaž,“ reče oni in natoči napol izpraznjeni kozarec; „pusti mojo Marijano, naj v miru počiva. Ti si se tudi ženil pri nji, morda bi bilo bolje zate, ko bi te bila vzela.“

„Hoho,“ se reži Blaž, „hoho, jaz ženil pri nji; kaj pa misliš? Kaj ne, da bi bil potem vsak dan slabo kosil, kakor sveti Anton puščavnik? Kolikokrat si pa ti zobe na solncu grel? Kaj? Takšen si bil, ko si šel v nedeljo k maši, kakor lakota in draginja.“

Blaževa hudomušnost je tovarišu njegovemu postajala sitna, in jel se je odpravljati. Krčmarica je

bila zunaj po opravkih in Blaž je izprevidel, da bode kmalu sam; to mu ni bilo ljubo; zato zavije na drugo stran.

„Sedi, Urh! Kaj bodeš hodil? Jaz dam še za enega. Danes se ne šiva, danes se para!“ rekši porine še enkrat kozarec svojemu sosedu, „ta žejne napojit', ta lačne pa zapodit', to velja danes,“ pri- stavi smeje se.

Voznik Urh je bil eden tistih ljudi, ki se ne dado dvakrat piti prositi, zato je sedel počasi nazaj na klop, na videz nerad in le Blažu v uslugo, resnično pa jako radovoljno. Dolgi svoj bič je potisnil med kolena in z desnico segel po Blaževem kozarcu.

„Ti lahko tako govoriš, Mozol! Pri vas imate dosti, in četudi po vse tedne popivaš, kadar imaš kaj okroglega, od hiše te vendar ne bodo podili! In sedaj imaš še dobrega prijatelja, vašega novega zeta na Paleževini, ta ti tudi kaj privošči!“

Rekši nastavi kozarec in stori prvi požirek; ali do drugega ni mogel; kajti Blaž, katerega je bilo vino tudi že malo razvnelo, udari s koščeno pestjo po mizi, da je odskočilo vse, kar je bilo na nji, in zavpije na vse grlo:

„Hudič je, pravim, hudič, toda ne zet, ne pri- jatelj! Rokovnjač je, sam živ rokovnjač; če ga hudič ne vzame, ni za nič več, in drug se mora narediti!“

Urh je postavil nehote kozarec zopet na mizo ter nekako plašno pogledal razburjenega Blaža.

„Kaj praviš, rokovnjač? Ti si pijan, Blažè!“

„Kaj pijan? Nič pijan! Trezen, kakor na veliko soboto zjutraj! Veš ti, prijatelj, Blaž Mozol ni tako, kar si bodi! Čeravno zmerom vpijete, da pijem in pijem; — kdo me je pa še vprašal kdaj in kako sem žejen; žejen, pravim ti! Veš ti, Urh, jaz nisem kar tako kakšen nebodigatreba; jaz vse vidim. In ko se je tisti Nande, ta rokovnjač, ženil pri naši Polonici, gledal sem tudi na vse strani, kdo je, odkod je! Saj veš, z bogatimi nevestami je dandanes taka, kakor z zajci, zmerom manj jih je. In zato je bilo treba gledati na Polonico! In vidiš, Urh, že ga imam ženina ‚rokovnjača‘!“ Rekši vrže nekaj tolarjev na mizo, ali hitro jih zopet spravi nazaj v žep. „To mi je dal kolovški oskrbnik, ko sem mu povedal, kje so rokovnjači.“ —

• Nato jame tovarišu na dolgo in široko razkladati, kako je prišel na sled čevljarju Bojcu in rokovnjaški družbi.

Urh je pazno poslušal; z ramami je mignil večkrat, in tudi vino popil nekolikokrat hladnokrvno iz kozarca ter ga zopet natočil, ali videti je bilo, da Blažu tistih tolarjev, katere je imel v žepu in katere misli še dobiti, nikakor ne zavida.

Ko Blaž malo premolkne, reče voznik:

„Kaj pa, Mozol, ko bi bil ti lisici nastavljal, dihorja pa ujel?“

„Kajpada, dlaka ti, prismojena! Misliš li, da je kolovški oskrbnik zato tako kvišku planil, ko sem mu o rokovnjačih pravil, ker ga je bolha ugriznila? Pisal je precej na Brdo, v Kamnik in v Ljubljano, precej — ti pravim; in vse to je pisal, kar sem mu povedal! Kaj meniš, da škric zastonj piše?“

„Naj piše, kar hoče, z gosjim repom; pa veruj mi, Blaž, če rokovnjači zvedo, da si ti prvi šel bob iz kroga pobirati, pisali ti bodo tudi, pa ne z gosjim repom, ampak s poleni na hrbet, da bode črn in se bodo žive klobase delale po njem.“

„Ti si taka baba, kakor naš France, ki se je danes ‚zdela‘ ustrašil. Veš, Urh, če me bode kakov rokovnjač videl od daleč, tekel bode, kakor po loju!“

Blaž je še dolgo na ta način širokoustno pobijal prijateljeve pomisleke. Dan se je počasi nagnil in oba moža sta bila že vina polna. Nabralo se je v tem tudi več drugih pivcev okrog njiju mize, in Blaž, ki je jako radovoljno dajal za vino, je imel ves čas prvo besedo. Pogovor se je bil zavl polagoma od rokovnjačev na druge dogodke.

O mraku je stopil v sobo tudi napol gosposki oblečen človek, majhen, pritlikav, in sedel k drugi mizi pri peči. Klobuk si je potisnil na oči ter se obrnil tako, da mu je obraz ostal v temi. Malo torbo je položil tik sebe. Kmetje se niso zmenili zanj, ker v tistih časih so mnogokrat potovali rokodelci in barantači z Gorenjskega preko Kamnika na Štajersko

in nazaj, in zato tudi napol gosposki človek ni bila nenavadna prikazen v krčmi Hudmanove Jere na Rovih. Ker krčmarice še ni bilo domov, stregla je gostom dekla.

Tujec je ukazal prinesiti polič vina in pil jako hlastno; videti je bilo, da je utrujen in žejen. Pogledoval je vselej nemirno vrata, kadar so se odpirala, toda tako, da obraza ni preveč postavljaj na svit.

Blaževo besedovanje ga ni preveč zanimalo in le ko čuje naenkrat iz njegovih ust besedo „rokovnjač“, h kateremu predmetu se je Blaž večkrat povrnil, zgenil se je malo ter kakor nehote segel po torbi. A umiril se je takoj, kajti Mozolovo vpitje je bilo navadno, kakor vsakega pijanca.

„Kaj praviš, Slapar,“ je kričal Blaž, kateri je sedel s hrbtom obrnjen proti tujcu in vratom, sosedu na levi na uho, „kaj praviš, da jaz kolnem? Jaz ne kolnem; če pa dam časih hudiču dobro besedo, to je tudi prav; ali ne veš, da je dejal že en svetnik, da se mora časih tudi hudiču dati dobra beseda, ker človek ne ve, kam pride po smrti?“

„Tega ni rekel nobeden svetnik,“ ugovarja oni, star kmetič v ogoljenih prtenih hlačah in golorok in nekako nejevoljno gleda Blaža.

„Kaj? Tega ni rekel? Jaz pa pravim, da je rekel! Kaj misliš, da jaz ničesar ne vem? Rekel je, pravim! Vidiš, ti ne veš ničesar, čeravno vsako nedeljo roženkranc moliš in se držiš, kakor sveti praznik!

Čakaj, Slapar, jaz te bodem nekaj vprašal. Ali veš, da moramo tudi hudiča ljubiti? Ali veš to?“

Pivci so umolknil, in stari Slapar, ki je bil poieg svoje, po Blažu očitane mu pobožnosti tudi že malo pijan, je jezno ugovarjal, ker ga je Blaž dražil.

„Kdo bi hudiča ljubil? Gospodje nas uče, kako se ga moramo varovati, zakaj bi ga potem ljubili?“

„Vidiš, ti ničesar ne veš! Hudič je naš sovražnik, in mi moramo sovražnike ljubiti; zato moramo tudi hudiča ljubiti!

Glasan smeh je odgovarjal Blaževemu dovtipu; le Slapar se je togotil, da vse to ni res.

„Čakaj, vprašam te še nekaj,“ nadaljuje Mozol, „videl bodem, ali kaj veš, ali nič. Povej, zakaj se je izgubljeni sin vrnil k očetu?“

„Kesal se je greha,“ se moško odreže Slapar.

„Kajpak — lačen je bil,“ se reži Mozol, „pajčevine so se mu delale po črevih, tako je bilo pusto in prazno notri!“

Sedaj se je tudi Blažev nasprotnik smejal; izprevidel je, da Mozolovi učenosti v teoloških stvareh ni bil kos, zato se je umiril polagoma.

V tem, ko so kmetje tako visoke stvari reševali med seboj in je leščerba, nad mizo že prižgana, le slabo razsvetljevala izbo, stopil je bil počasi še en kmetsko opravljen gost v krčmo ter se naglo ogledal po pivcih. Pogled njegov se je srečal s tujčevim, ki

je sedel pri peči in nato je stopil mož tiho, kakor je prišel, nazaj v vežo. Ko je imel vrata že napol zaprta, je čul Blažev glas, in nato je še nekako hitreje potegnil duri za seboj.

Takoj za njim pride oni gosposki človek in plača račun v veži.

Pri tej priliki ugleda dekla, ki je denar prejela, kmeta, ki je bil tako z očmi pozval gosposkega gosta.

„Kaj pa Vi, Bojec, ali ne bodete dali za en poliček?“ ga ogovori.

A Bojec, kajti ta je bil, obrne se še v vežnih vratih ter deje: „Drugikrat, drugikrat,“ in izgine s tovarišem v temi.

Pivci v sobi odhoda teh dveh gostov niso opazili in po dolgem, ko se Blaž prilično obrne in vidi, da je kót pri peči prazen, vpraša, je li kdo poznal tega človeka?

„Menda je pisar z Brda, kaj li?“ reče eden, „ravno takšen je bil! Videl sem ga, ko sem desetino nesel tja.“

„Tisti Bojec iz Radomlja je prišel ponj!“ pri-stavi dekla, ki je pomivala kozarce pri oknu.

„Kaj, Bojec? Pisar? Pa me ne pokličeš? Da bi te gospenica oblezla, tista strupena! Duša babja, sedaj-le bi jih imeli v pesteh, pa ti ne poveš, da sta bila tukaj!“ vpije srdito Blaž ter hoče iz krčme.

Urh ga hoče potisniti na stol nazaj, ali Mozol je bil svojeglav.

„Na Kolovec grem, naravnost na Kolovec! Sedaj-le jih oskrbnik morebiti še lahko ujame, če je tudi pozno in tema; na Kolovec, naravnost na Kolovec! In jaz zaslužim denar, denar ti pravim, Urh, vam pravim, možje!“

Oni so odmajevali in stiskali rame k ušesom, le Urh mu je glasno odgovarjal, toda zastonj! Blaž vrže denar za račun na mizo in odide.

Bil je precěj pijan in ravno zato je vročekrvno sodil, da četudi opolnoči pride na Kolovec, mora taka novica, kakor jo ima sedaj, roditi obil sad v podobi srebrnih tolarjev.

Izpoteknil se je večkrat, ko je lezel čez grič pri rovski cerkvi, a ko je prišel na cesto, ki drži po ozki dolini proti gradu, je stopal hitro, akoravno so ga noge časih zanašale na stran.

Ko je v svoji jezi do rokovnjačev in lakomnosti po obečanem denarju korakal dalje, ni opazil, da se je takoj za njim izpod kozolca Hudmanove Jere zmuznil nekdo, ki mu je sledil sedaj kakor senca čez grič mimo cerkve in potem v dolino. Bil je bosopet človek, majhne postave, ki se je pa sedaj, ko je došel na cesto, stisnil v kraj na travnik in s sključenim hrbtom, tiho kakor maček, šel za Blažem.

Bil je kakih trideset korakov za njim.

Tako sta dospela blizu ovinka, kjer so stali na desno in levo kraj poti stari jeseni.

Tukaj se stisne skrivni zasledovalec v visoko travo ter zabrlizga glasno na prste, dvakrat zapored. Mozol se obrne, ali ko ničesar ne vidi — noč ni bila ravno temna — hoče dalje; vendar še enkrat ustavi nogo.

Nekako čudno ga je bilo zdajci izpreletelo; sam ni vedel, kaj, toda groza ga je bilo in po bliskovo mu je šinila v glavo misel: „Kaj pa, ko bi bil to ‚spomin‘?“ Obenem se je domislil „zdela“ v jutru in zbistrila se mu je glava, kakor bi ves dan ne bil videl vina.

Plašno je pogledal še enkrat nazaj na travnik, toda mirno in tiho je bilo vse okrog.

„Vraga, ne bodi babjeverec, Blažè! Saj si ‚zdela‘ zbil, in ko bi ga tudi ne bil, to je za stare babe!“

• Ohrabil se je in stopil zopet brzo naprej.

Pa komaj je storil nekoliko korakov, vzdignili sta se na desni in levi strani izpod starih jesenov po dve črni postavi in Blažu prileti debel kol s silo zagnan pod noge, da se je opetel. Obenem so ga obstopili oni štirje ljudje; bili so bradati in po obrazu očrnjeni možje.

D drugega orožja Blaž ni imel, nego svoje pesti in neokreten pipec, katerega je bliskoma potegnil iz

žepa ter začel ž njim kakor besen suvati in mahati okrog sebe.

„Strani, hudiči pasjedlakasti!“ je kričal na glas. „Kdor mi pride blizu, trebih mu preparam! Strani! Strani!“

Napadovalci so ga bili molče obstopili, in ako-ravno oboroženi s kratkimi kolci, vendar se izprva nobeden ni upal v obližje Blaževega pipca. Ali ne dolgo; oni tihotapni zasledovalec Blažev je šinil bliskoma iz trave na cesto in se zaletel od zadaj Blažu pod noge, da se je z divjo kletvijo prevrnil po cesti. V istem trenutku ga je držalo in tiščalo že osem pesti za roke in noge, in oni, ki ga je bil tako zavratno spravil k tlom, pobere težak kol, ki je bil prvi priletel Blažu pod noge ter ga zavihti nad njim.

„Čakaj, duša ti pijanska; včera si ti mene, danes bodem pa jaz tebe,“ reče polglasno ta, ki je držal kol, in Blaž je spoznal Bojca.

„Da bodeš vedel rokovnjačev tožiti! Ne bodeš jih več!“ sikne oni, ki je držal Mozola za roke. „Udari ga!“

„Pusti me, hudič,“ vpije Blaž, „satan rokov-njaški! — Za pet ran . . .“

Nesrečni Mozol zadnje svoje molitve ni mogel končati, kajti batina Bojčeva mu je priletela s tako silo na glavo, da je takoj brez izdihljaja obležal.

„Dosti ima; ta nas ne bode več tožil,“ reče oni, ki je bil prej dejal: „udari ga“, in se skloni kvišku; „nisem ga zastonj ves dan čakal.“

„Kaj bomo ž njim, Tomaž?“ vpraša eden onih treh drugarjev.

Tomaž Velikonja, kajti ta je bil tisti, ki je prej govoril, pravi mirno:

„Vi pojdite in poročite Grogu, kaj in kako. Jaz nesem pa sodniku Gavriču v Kamnik nekaj za spomin.“

Rekši se pripogne naglo, kakor bi trenil, odreže mrtvemu Blažu desno roko na podpestnem členu ter jo spravi v malho. Malo trenutkov pozneje je bilo zopet vse tiho in mirno po samotni kolovški dolini; mesec, ki je prilezel počasi čez hrib, je obseval Blaža Mozola, ki je ležal krvav, mrtev v cestnem prahu pri starih jesenih.

Trinajsto poglavje.

„Oni poznajo vse težavne
prelaze in kratke poti po gorah, in
vse nedohodne gozde in planine,
kamor oborožena pravica za njimi
ne more.“

Washington Irving.

„Wie es die Erfahrung darthut, sollen
die Gerichtsdienere der Bezirksobrigkeiten
eine besondere Connexin mit den Gau-
nern beiderlei Geschlechtes gehabt haben.“

Iz poročila vodiškega duhovnika
Ignacija Valenčiča, dne
21. velikega srpana leta 1840.

Nekoliko ur hoda za Kamnikom se raztezajo pod
planinami velikanski gozdi, večinoma lastnina
kamniškega mesta. Dandanes najdeš še lahko tamkaj
gosto zarasle jarke in kraje, kamor še ni stopila
človeška noga. Velikanske jelke in košate, večsto-
letne bukve se vrste druga za drugo; porasel jih je
debel mah ter tuintam se suše tej in oni vrhovne
veje; leto za letom se podere kako staro deblo,
trešči s silnim pokom in lomom na mokro maho-
vito zemljo in tu gnije in strohni docela. Sekire glas

še ni segel v te divje doline, akoravno odmeva vsako pomlad bliže in bliže. Srnjak zbira tu svojo mlado lahkono družino in z višave se čuje hripavi krik krokarjev; ponoči pa tuli sova uharica iz gabrovega dupla. V enomer gre tenek piš po košatem smrečju; kadar pa udari vihar iznad strmih robov v temno dolino, tedaj škriplje in poka drevo ob drevo, veja ob vejo, sapa buči po vrhovih, kakor valovito morje ob vihri in polni dušo s strahom.

Takov, kakršne so dandanes le še nekatere nedohodne doline in samo nekateri jarki, je bil za naše povesti ves gozd, sezajoč od Gornjega grada v Savinski dolini gori do onikraj Kokre, več tisoč oral v premeru.

Nekoliko streljajev nad izvirkom kamniške Bistrice na strmem robu, do katerega je držala dobro uglajena steza, se je odpiral med visokim skalovjem ozek prehod, katerega je oddaleč očesu prikrivalo gosto grmovje.

V tem prelazu je oni večer, ko je Blaž Mozol pil, klel in zabavljal v krčmi Hudmanove Jere na Rovih, slonel slabo opravljen mož in nepremično zrl v dolino na eno stran, kjer se je odpirala proti nižavi in odkoder je vodila ona steza sem gori. Od zdolaj ga ni bilo možno ugledati, kajti bližnjo grmovje ga je zakrivalo; ali njegovim očem ne bi mogel uiti nihče, kdor bi bil stopil v dolino. Mož

je imel za pasom širok, oster nož in v desnici je držal dolgo puško enocevko.

Zmračilo se je počasi in stražnik v prelazu, kajti to je bil očitvidno, ni mogel več razločevati posameznih stvari pred seboj. Sédel je kraj prelaza na skalo in puško položil na kolena. Zehalo se mu je in večkrat je zvijal in iztezal roke nad glavo, kakor človek, ki ga ob dolgem času že vse boli.

Kdo ve, bi li ne bil mož naposled zadremal, ko bi ga ne bil vzdramil zdajci — že ob trdem mraku — glasen pisk iz doline, podoben zateglemu klicu ptice kanje.

Stražnik odgovori z istim piskom, in kmalu potem začuje težke korake, ki so se bližali po stezi navzgori.

„Kdo volha?“ *) zavpije straža ter napne puško.

„Ferlakar!“ **) odgovori prišlec in dostavi smeje, ko je oni pri tem odgovoru petelina pri enocevki zopet odpel in v stran stopil, da pusti došleca mimo:

„Da bi te črni petek, Konfendež ti stari! Ali ti ne dišim od daleč? Jaz sem tebe zavohal že pri Kobaleževem kozolcu onkraj Stranj, stara capa je ležala tam, stavim, da je bila tvoja; tvojemu dolgemu nosu pa menda ne diši drugega nego kos mesa, suhega in slanega?“

*) Slovensko: „Kdo prihaja?“

**) Slovensko: „Priatelj!“

„Kaj bodeš zabavljal, Tone Obloški,“ deje oni, „za mesom tudi ti rajši stopiš, nego v cerkev. če je dimnik še tako črn in sajast.“

„Je li Gropa doma?“ vpraša Tonček, ne zmenivši se za bodečo zabavljico.

„Doma je, doma! Pa ako mu ne neseš česa dobrega, pojdi rajši tja, odkoder si prišel. Nocoj ga ni varno dražiti. Davi je bil tu naenkrat, kakor kragulj z viškega, in gledal me je kakor bi hotel zvedeti, kaj sem predsnočnim večerjal. ‚Ta fest Janez‘ je onikraj prelaza ležal in spal, kakor polh, akoravno je bil na vrsti za stražo; dregnil ga je s čevljem, da so mu začela čeva lajati.“

Obloški Tonček je imel nocoj najbrž lahko vest.

Potrkal je s pomembnim nasmehom ob polni svoj pas ter stopil po ozkem potu navzgor.

Na desno in levo so se dvigale visoke, z mahom in starim bukovjem obrasle skale, in sicer tako blizu, da nista mogla dva človeka stopati vstric po teh prirodnih ulicah.

Za kakih trideset korakov postane Tone. Pred njim je zijal globok, a kakor se je v mraku še razločilo, samo do sežnja širok prepad. Na oni strani je stala straža.

Ko se je bil Tone na isti način, kakor prej, izkazal za prijatelja, porine stražnik močno in široko desko čez brezdno, in naš znanec stopi tja ter po kratkih besedah, katere sta si s stražnikom privoščila,

ide zopet dvajset korakov po enakih nizkih ulicah kakor prej, in dospe na širen, z visokim drevjem obrasel prostor, sredi katerega je gorel pod široko, s čreslom krito streho velik ogenj.

Rdeči plamen je razsvetljeval dovolj bližnjo okolico, da je bilo lahko razločevati stvari. Prostor okrog ognja je bil lepo uglajen; za drevjem se je dvigalo okrog in okrog visoko skalovje, katero je tam zadaj v zatišju kipelo v strmo visoko goro. Kadar je ogenj zaplapolal, videla se je tamkaj tik pod goro, kakih petdeset korakov od ognja, lesena hiša, s slamo krita, nad njo pa zopet druga, manjša, in sicer nekoliko sežnjev visoko v strmo, gladko skalo udelana. V tej hiši, podobni skoro orlovemu gnezdu, nad brezdnom na skalo prilepljenemu, je gorela luč.

Okrog ognja je na planem ležalo in čepelo kakih deset moških v različnih, ali po večini raztrganih in ogoljenih kmetskih opravah, razgovarjali in šalili so se med seboj, toda bolj potihoma, kajti sedaj in sedaj se je ozrl eden ali drugi s paznim očesom tja na hišico, v kateri je gorela luč, in potem stoprv, ko ni zapazil ničesar posebnega, rekel kako pogumnejšo in glasnejšo besedo.

V žerjavici je stalo nekaj loncev, v katerih je vrelo in kipelo in po katerih je starikava ženska z veliko kuhalnico časih pobrodila. Druga ženska, dosti mlajša od prve, a vendar kakor ona mršava in raz-

trgana, je vrtila nad ognjem velik lesen drog, na katerega je bil nasajen janjec, da se speče.

Ves ta prizor, kateri se je pokazal Tončkovim očem, ko je prišel iz prelaza, je imel nekaj čudnega, divjega, ali Tone Obloški ga je moral biti vaje, kajti stopil je v krog ležečih in čepečih rokovnjačev — da so bili to, bralec že davno ve — in potipal z dolgo drenovo palico, katero je držal ves pot pod gorenjim koncem, in kadar je hodil, postavljaj jo daleč pred se, bližnjega moža po hrbtu, rekoč:

„Ali si zopet ti tega bekermana pokumal, Kozobrin?“ *) Rekši pokaže s palico napol pečenega janjca.

Ogovorjeni tovariš se obrne in drugi za njim ter z glasnim krikom pozdravijo došleca.

„Jaz sem dejal, da te že ribe jedo in morski raki, ko te ni bilo tako dolgo; dejali so, da si šel na morje — kaj li?“ vpije Kozobrin.

„Hoho, jaz bi se pa zate kaj takega nikdar ne bal, Tonček; kdor ima obešen biti, ne utoni!“ se smeje eden od druge strani ognja.

„Čakaj, čakaj malo, ti Peter Toča; ti izgubljeni lemenatar! Meniš, da bodem sam — kaj li? Poiščem si družbe, in tebe prvega, kadar pojde za vrat; veš, jaz te imam rad, prijatelj, suša ti študirana; dobro nama bode delo, če bodeva vkup iskala na onem svetu svetega Petra, tvojega patrona.“

*) Slovensko: „Ali si zopet tega janjca ukradel, Kozobrin?“

Glasno grohotanje se je razlegalo v krogu; tudi oni, kateremu je veljala zabavljica, je pomagal pri glasnem smehu. Bil je tanek, mlad človek, opravljen s suknjo napol gosposko; ležal je dosedaj mirno blizu ognja in le nekolikokrat mlajšo žensko opominjal, naj pečenki na drogu priliva več masti.

Med grohotom je odšel konjski mešetar proti hišici, kjer je gorela luč, stopal počasi po stopnicah v skalo usekanih, ki so držale gori, in potrkal trikrat na male, lesene duri.

Čez nekoliko časa se začujejo od znotraj koraki in nekdo je odrinil zapah.

V odprte duri je stopil Grog; imel je veliko rumenkasto lasuljo in gosti nje kodri so mu padali na rame; ravno tako barvana brada je pokrivala spodnji del obraza.

„Kdo je? Kaj hočeš?“ vpraša osorno, toda ko spozna Tončka, ki je nekako boječe stal pred njim, veli mu stopiti v izbo.

„Denar sem prinesel,“ reče ta in položi napolnjen pas na mizo; „tistih dvajset tolarjev za kolvškega konja.“

„Dobro; stržil si jih sedemdeset, pa drugo sem tebi pustil,“ reče Grog in odrine denar na drugi konec mize. „Imaš li še kaj drugega?“

„Še nekaj,“ reče mešetar in izvleče izpod kamizole umazano pismo „to mi je dal v Divači neki

človek, ki me je po našem ogovoril; dejal je, da je zate, mojster Gropa.“

Ta hlastno odpre pismo in je prečita. Vesel izraz mu šine preko lica, a takoj reče mirno konjarju:

„Dobro, to pismo je zame, dobro si opravil.“

Tonček se hoče odpraviti: ali Gropa, ki se je bil že od njega obrnil v sobo nazaj, ustavi ga še in deje: „Nocoj nikamor ne hodi, počakaj tu, morda te še nekaj potrebujem.“ Pri teh besedah je zapahnil zopet duri in Obloški Tone se je vrnil k tovarišem pri ognju.

Tam so bili v tem bolj oživali. Janjec je bil pečen in Kozobrin je ga počel s širokim nožem razkosavati. Vsak si je vzel velik kos in namesto vilic in nožev so jim služili prsti in zobje. Stražnikov tudi niso pozabili in jim poslali njih deleže.

„Semkaj sedi, Tonček, je klical Peter Toča kobilarja in odrinil dolge svoje pete malo od ognja; „semkaj sedi k meni, ker sva prijatelja; ti hodiš mnogo po svetu in si pri jedi vaje vilic, kaj ne; vidiš, ko bi jih imel, dal bi ti jih precej; tako bi te počastil, kakor Bevkov Miha fajmoštra, ko je s svojo družino iz velike sklede salato z rokami jedel in fajmoštra povabil ter mu vilice v roke potisnil.“

„Kaj meniš, da sem garjev, kaj-li?“ kriči Tonček med smehom drugih tovarišev, a vendar sede k onemu in pobere velik kos z umazane deske, na kateri je ležala pečenka, in ga jame hlastno z zobmi

puliti in trgati; „ti, Peter,“ nadaljuje potem s polnimi usti, „ti bi menda tudi med nami rad kazal, da si se enkrat ob jari gospodi počehal?“

„Ti se še ob taki nisi, griva ti plesniva!“ zarohni oni.

„Čakaj, kmalu bi bil pozabil! Danes popoldne sem šel mimo Bukovice in sem ugledal starega Prigoltnika na polju, turščico je osipal, saj poznaš še svojega starega, Peter? Ustavil sem se in dejal: „Dober dan, oče, plevelna je, plevelna, turščica Vaša!“ Stari je zagodrnjal malo. „E,“ sem dejal sam v sebi: „vprašaj ga kaj drugega, da bo boljše volje,“ in rekel sem naglas: „Kje imate pa svojega gospoda, Vašega Petra, ki za gospoda študira?“ Da bi ga ti videl, starega Prigoltnika, kako je z motiko planil po razoru proti meni, čepinjo bi mi bil razbil, ko bi se mu ne bil umaknil, in vpil je, vpil, nebes mi ni privoščil, tisto veš; pa jaz bi dejal, da mi še hudiča ni, tistega navadnega, ki je za druge ljudi, ampak enega posebnega, ki bi bil samo zame.“

„Jaz bi ti ga tudi,“ kolne Peter; „pusti mojega starega v miru in mene tudi, smrt ti konjska!“

Rekši vrže jezno oglodano kost v žerjavico, iztegne noge in se obrne na drugo stran. „E, no, ne jezi se,“ povzame zopet Tonček besedo, „saj ni tako hudo! Kaj morem jaz za to, da nisi hotel iti v lemenat? Koščičarjeva Mica iz Praprotnega je jajca v Ljubljano nosila in pravila, da lepših fantov

ni na svetu, kot so lemenatarji; kaj morem jaz za to, da nisi hotel biti ti tudi tako lep? Pa kaj, nobeden se ne more s peto po nosu popraskati.“

Peter Toča je molče vstal in odšel proti spodnji hiši, kjer je vrata zaloputnil za seboj.

Ostali družbi zadnji razgovor ni bil nič kaj po volji; molčali so vsi in ko je odšel Peter, oglasi se Kozobrin: „Miruj, Tone! Ni prav, da Točo dražiš; ali ne veš, koliko velja on pri Grogu?“

„Veljaj ali ne veljaj! To meni nič mari! Kaj pa on mene venomer zbada in pika, kadar me vidi; nekoliko sem mu vrnil. Vi se ga bojite, ker zna nemško in latinsko, in ker vam s tistim kolomonom pomaga ljudi slepariti. Jaz pri svojih kobilah ne potrebujem ne kolomona, ne jerebike, ne šentjanževih rož!“

„Ne govori tako, Tonček! Ali ne veš več, kako je Peter onidan točo naredil v Tunjicah, ko ga je stara Peregrinka od hiše podila?“

„Seveda!“ se obrne mešetar h govorniku, stari kavemu možu na drugi strani ognja, „seveda, ti pa veš pravo, Bacek! Peter je pribežal k hiši, ko je jela že toča iti. Peregrinka je za pečjo sedela in ni vedela, kaj se godi zunaj. Ko je Peter moral stran, zažugal ji je pa s točo, in stara baba je res verjela, da jo je naredil on!“

„Ali pa tedaj, ko je pri Kobaležu v Stranjah vrgel grintovčevega cvetja pod mizo, pa so se precej vsi gostje skregali in sprli!“ reče Bacek.

„Zato, ker jih je sam podpihaval, da ste vi drugi med prepirom laže izpraznili Kobaleževo kaščo,“ se smeje Tonček.

„Meni je dal glodeževih koreninic“ — omenja mlajša izmed ženskih.

„In vendar se Bobkov Juri ni hotel zaljubiti v tebe, hoho, Nona ti zaljubljena!“ se grohota konjar.

Baba ga je hotela ježno zavrniti, a prihod novih društvenikov je motil živahni razgovor.

Bili so to znanci naši iz kolovške doline, in v sredi med njimi oni tujec, ki je iz krčme na Rovih za Bojcem tako potihoma izginil.

Rokovnjači pri ognju so ogledavali tujca izprva osuplo, potem pa radovedno. Videlo se je, da ga razen Bojca, ki je prišel ž njim, ne pozna nihče.

A ta dva sta se takoj napotila proti Grogovi hišici, kjer je še vedno brlela luč, akoravno je bilo že mnogo čez polnoči in so jeli lahki oblaki na vzhodu polagoma se rdečiti.

„Počakaj tu,“ reče brdski pisar, ker za takega ga je bil izdal oni kmet v krčmi Hudmanove Jere ter ostavi pred seboj korakajočega Bojca; „čakaj, da jaz opravi svoj posel, potem pridi ti in poročaj svoje!“

„Ali znate potrkati na Grogova vrata?“ vpraša Bojec.

„Četudi ne!“ reče osorno pisar in koraka po stopnicah.

Groga je bil menda že čul šum, ki so ga bili napravili novi prišelci, in je stopil iz hišice, ravno ko je prisopihal pisar po stopnicah gori. Spoznal ga je takoj ter ga molče z migljajem povabil v sobico. Vrata je zapahnil za seboj. „Trudni ste, sedite!“ reče, ko se obrne od vrat k pisarju, ki je stal sredi sobice in radovedno zrl okolo.

Groga je izgovoril te besede nekako zapoveduje.

Pisar je sedel na okoren stol k majhni, surovo otesani mizi.

Sobica je bila v istini neprostorna. Pohištvo se je skrčilo v mizo, pri kateri je zdajci sedel pisar, dva stola in eno večjo omaro, ki je bila naslonjena v zadnji kot; poleg nje je stala uboga postelja; s tem pa je bila izba docela napolnjena; peči ni bilo v nji.

Na mizi je ležalo nekaj popisanih lističev, in na kraju mize poleg leščerbe, ki je le slabo razsvetljevala sobo, dva samokresa. V kotu pri omari je slonela puška poleg težke vojaške sablje.

„Že težko sem Vas pričakoval, več dni že; ali ker Vas ni bilo, sem poslal po vas,“ povzame Groga besedo. Tudi to je bilo dovolj osorno rečeno,

toda vendar ne tako, kakor je Gropa govoril s svojimi podložniki.

„I jaz sem bil že na poti semkaj, ko me je srečal Vaš sel,“ odgovori pisar.

Pri teh besedah stoprv je snel klobuk ter odložil torbo.

Bil je majhen mož, bledega, upadlega lica in redkih, že sivih las. Leta so menda tudi povzročila, kajti imel jih je očividno čez petdeset, da je hrbet nosil malo upognjen.

„Kaj je?“ vpraša pozorno Gropa.

„Sedaj še nič posebnega! Samo toliko je gotovo, da Janeza Raka, brdskega pisarja ni več na svetu; nocoj, ko je stopil semkaj v rokovnjaško trdnjavo, je izginil, in pravi, stari Janez Rakovec bode šel v njegovi koži iz tega brloga,“ reče pisar.

„Kaj se norčujete? Povejte, kaj se je zgodilo,“ opominja Gropa.

„Nekov Blaž je zatožil Vas in mene pri kolvškem oskrbniku, in ta pri mojem gospodarju, pri brdskem doktorju. Poslušal sem pri vratih, in toliko, da sem jo še o pravem času popihal, če ne bi sedel sedaj pod ključem.“

„Prekleti Mozol!“ mrmra Gropa.

„Da, da,“ nadaljuje porogljivo pisar, „to je gotovo, ker sedaj se že kake tri ure mota v peklu med hudiči.“

„Kako to menite?“ reče pazno oni.

„Vaši ljudje so ga opolnoči ubili pod Kolvcem,“ odgovori starec, na videz mirno in kakor bi ga to nič ne brigalo; a izpod napolzaprtih trepalnic je opazoval po lisičje mojstra Gropa.

„Vraga, kaj? Ubili? Kdo ga je?“ zakriči Gropa.

„Vaši ljudje, jaz ne poznam nobenega, povedali Vam bodo že sami. Toda kakor se mi dozdeva, bilo Vam je mnogo zanj!“ reče oni, vendar zadnje besede s porogljivim naglasom.

Gropa se je bil že umiril. Uprl je oko trdo v starca, da je oni pogledal v stran ter dejal:

„Vi omenjate in povprašujete več, negoli se Vam pristoja tukaj, gospod Janez Rakovec!“

Po kratkem premolku, v katerem je s tremi koraki premeril izbico, nadaljuje:

„To je neumno, da ne morete več v službo na Brdo; vendar preskrbeli Vam bomo drugo. Kaj pa je s Francozi? Kdaj pridejo po Črnem Grabnu?“

Pisar je bil med Grogovim govorom stisnil ustnice in zlobna poteza jih je preprečila; sedaj odgovori hladno: „O tem sem hotel govoriti pozneje, ker sem mislil, da bode usoda strica Blaža gospoda Nandeta zanimala bolj, nego Francozje s svojim papirnatim denarjem, akoravno je med temi Francozi, ki pridejo sedaj po Grabnu, tudi oseba, katera bi morala — seveda ne gospodu Gropu, niti Nandetu s Paleževine — temveč gospodu Fer-

dinandu, nekdanj plemenitemu Basaju, biti jako zanimljiva!“

Groga je strmeč zrl v govornika; pri zadnjih besedah je prebledel in težka sapa mu je dvigala prsi.

„Kdo bi bil to?“ zasopiha strastno.

„Danes je zadnji dan meseca rženega cveta,“ nadaljuje mrzlo starec, „tretjega dne malega srpana zvečer pridejo francoske ordonancije s svojim denarjem v Št. Ožbolt, da tam prenoče.“

„Vem, vem,“ sika Groga, „dobil sem nocoj pismo iz Istre, da nosijo ogromno vsoto s seboj; a človek, povej, kdo je on, katerega si omenil prej?“

„Poveljnik četi je kapitan Boissac!“ reče pisar.

„Ne poznam ga!“ omenja nejevoljno Groga.

„In četo spremlja gospod Vêrnazz, tajnik in slovenski tolmač gospoda maršala Marmonta, vojvode Dubrovniškega.“

„Kdo je ta Vêrnazz?“ reče pazno Groga.

„Povedal sem Vam, kdo je in kaj je sedaj; a zanimalo Vas bode zvedeti, da ta gospod ni bil vedno Vêrnazz, nego je bil nekdanj nadlajtnant pri našem domačem avstrijskem polku Simbschen, in tedaj, ko se ni bil še prelevil v izdajico avstrijsko, tedaj ni bil Vêrnazz, nego Brnjač!“

Izpremembra na Grogovem licu je bila grozna; obledel je kakor stena, oči so stopile izpod čela in krčevito se je držal za ogel mize.

„Brnjač! Lopov Brnjač!“ je sikal med zobmi; potem pa je stopil pred pisarja ter kričal vanj: „Človek, starec, Bog ti pomaga, če se lažeš! Za vrat bi te prijel in tiščal bi te do mrtvega, da mi te novice ne prekličesh? Tretjega, praviš, zakaj ne nocoj, zakaj ne jutri? Kje je še tretji dan?“

„Mirujte, gospod Ferdinand! Vse pride ob svojem času. Mene le veseli, da Vas Paleževina s svojo srečo ni toliko zmotila, da niste pozabili onega imena!“ reče pisar.

„To ime bi pozabil!“ vzklikne rokovnjaški glavar; „kdo me je storil tega, kar sem, nego oni lopov! In jaz bi pozabil! Kadar ga plačam, tedaj pozabim. In srečen? Kdo pravi, da ne morem biti srečen? Vi? Tudi Vas plačam, Rakovec, vendar ne bojte se me! Preskrbim Vam kruha. In glejte, če sem tudi, kakor pravijo, rokovnjaški glavar, ali plenim ubožca? Ali ne tepem in ne bijem onega, ki tepe in nije naš ubogi ljud? Pa Vi ne umete tega? Pojdite z menoj!“

Pri zadnjih besedah se je Gropa nekako omehčal, a ohrabil se je. Šla sta s pisarjem doli k rokovnjačem. Medpotoma mu pove Bojec o Mozolovi usodi.

Gropa je molče poslušal.

Ko stopi v krog pri ognju, planejo vsi kvišku.

On se ozre okolo in reče osorno: „Jutri zvečer mora biti tukaj trideset naših najzvestejših in naj-

podjetnejših mož! Velikonja, Kozobrin, Tonček, Biderbàn in ti Kozoglàv, vi jih bode te poiskali in klicali. Jutri zvečer, pravim. Pojdite takoj!“

Rekši se obrne in migne pisarju s seboj.

Rokovnjači, katerim je bilo povelje dano, pa so se razšli.

Od vzhoda sem je rdečil prvi solnčni žarek vrhove košatih jelk nad rokovnjaško trdnjavo.

Štirinajsto poglavje.

Troilus: Vse besede ste mi vzeli —

Pandarus: Z besedo se ne plača dolg.

Shakespeare.

Kake četrť ure hoda od današnje železniške postaje Zagorje, vzdane v skalnati breg deroče Save, leži v ozki postranski dolini, raztezajoči se proti severu, glažuta in rudnik istega imena, kakor ga nosi postaja železniška; poleg raznih rud kopljejo tamkaj tudi v obili meri premog.

Za naše povesti še ni bilo tukaj rudnika. Neki podjeten tujec je bil sicer pred več leti ustanovil glažuto, in rabil mu je pri svojih tovarniških opravilih že premog, katerega je dobival brez velikega truda na nekaterih mestih kar na vrhu zemlje; ali pripisovali so ljudje takrat še tej tvarini slabo svojstvo, da daje steklu oni zelenkasti svit, kateri mu jemlje velik del njegove vrednosti, zato so steklarji rajši sekali gabre in bukve po visokih, bližnjih hribih za svojo tvorniško uporabo.

Čeravno tedaj v Zagorski dolini ni bilo onega živahnega in nikdar ne mirujočega šuma in hrupa, kakor ga nahajamo dandanes tamkaj in povsod, koder gospodujejo stroji in samo stroji, vendar v onem času ta kraj ni bil tako zapuščen, kakor bi se lahko sodilo po njegovem divjem, goratem licu.

V glažuti je že imelo opravila dokaj delavcev in tudi oskrbnikov in uradnikov ni primanjkovalo. Ob Savi seveda železniške postaje ni bilo, ali bila je tam postaja za ladje, katere so vozile silno veliko raznega blaga od Ljubljane doli v spodnje kraje, celo do Belega grada, in nazaj. Kar se je vozilo doli, je teklo z valovi vred navadno le mimo, a kar je prihajalo gori, se je moralo ustaviti, da so brodniki in vozniki menjavali ali vsaj napojili svoje težke vole, kateri so vlačili hodeč po obrežni stezi polne ladje po Savi navzgor in katerih je bilo časih po štiriind ajsset vpreženih v eno ladjo.

Blago, katero je bilo namenjeno na Gorenjsko, zlasti za Motnik, Kamnik, Kranj in za više gori, so izkrcavali v Zagorju; in kar je prihajalo iz imenovanih krajev, so nalagali tamkaj na vélike ladje, da je plulo dalje proti jugu.

Tudi mnogo onega blaga, kar ga je moralo proti Ljubljani, so nalagali v Zagorju z ladij na vozove, kateri so vozili potem preko Trojan po Črnem Grabnu v Ljubljano.

Posebno, ko se je sklenil mir dne 14. meseca vinotoka leta 1809. v Schönbrunnu, in je Napoleon ustanovil „Ilirske provincije“ ter se je po mirovni pogodbi uredila meja proti Štajerski, katera je ostala avstrijska, a vsa Kranjska in Hrvaška do Save se izpremenila v francosko provincijo, je bil promet po Savi in zlasti preko Zagorja na Trojane jako živahen; kar so južne dežele pošiljale gori proti središču Kranjske in Ilirije, je potovalo in se vozilo tod skozi Zagorje in Črni graben.

Kaj čuda torej, da so cvele v Zagorju krčme, in da krčmarji tamkaj niso bili vsi kmetski ljudje; ker ni samo kmet vozil in trgoval tamkaj, nego marsikateri gospod je prišel tod mimo in francoski častniki, ki so hodili proti Zagrebu in nazaj, so radi ostajali v Zagorju; bodisi, da se okrepčajo za trudni pot po hudih klancih skozi Črni Graben, bodisi da dobe še kaj dobrega v želodec, predno sedejo v čolne; kajti do Zagreba doli je bilo malo postaj in njih čolni so imeli navadno strogo odmerjen in pre-računjen pot.

Ena gostilna na spodnjem koncu Zagorja je pa bila osnovana za to, da je sprejemala gosposke goste.

Tamkaj se je dan pozneje, nego so se vršili oni dogodki, o katerih smo pripovedovali v prejšnjih poglavjih, ustavil okolo poldne kmetski samcat voz, s katerega, oziroma s sedeža na njem iz slame im-

provizovanega, je zlezel mož, star kakih petintrideset let, v opravi francoskih vojaških uradnikov.

Krčmar je stopil sam pred hišo, in videč, da ima pred seboj višjega uradnika, prikloni se globoko ter potem pobere potnikovo torbo z voza in gre za njim v sobo.

„Ali dobim tukaj nocoj nočišče, ako treba?“ vpraša tujec.

Dosedaj še ni bil krčmarja pogledal; a tudi ta vaje enakih gostov, se ni bil zmenil za njegovo osebo več, nego je bilo treba vljudnemu gostilničarju proti gostom.

„Seveda!“ zavrne ta francosko, kakor ga je bil ogovoril oni; pa tujčev glas se mu je zdel nekako znan, zato upre sedaj pazneje oči vanj in precej potem nadaljuje z iznenadenim glasom slovensko:

„A, glejte, gospod Brnjač, Vi ste! Kdo bi bil mislil, da Vas tu vidim, in v tej opravi? Čestitam Vam, gospod, čestitam!“

Rekši se prikloni še nekolikokrat in stopi znancu malo bliže. Poznalo se mu je na licu, da ga to spoznanje jako veseli.

A obraz tujčev ni kazal enakega veselega izraza; bil je izprva osupel, pa ko se je pri prvih besedah krčmarjevih hitro proti njemu obrnil, je spoznal očitno tudi starega znanca, in z nekako prisiljeno prijaznim naglasom je rekel, in sicer tudi slovensko:

„Vraga! Tudi jaz nisem vedel, da ste Vi sedaj tukaj! No, veseli me, gospod Medved, da se Vam dobro godi, kakor vidim.“

Rekoč se ozre po okusno opravljeni sobi ter hladno pomoli roko krčmarju.

„Oh, bolje bi bilo lahko, bolje,“ reče ta, „stari ostanki, veste, ti me še tarejo! Ko bi teh ne bilo, gospod Brnjač, ko bi le teh ne bilo! Pa Vam se mora dobro goditi, Vi ste jo pa zadeli, to Vam pravim! I, kaj pa ste vendar sedaj?“ vpraša radovedno.

„Jaz sem tajnik maršala Marmonta,“ odgovori ta samosvestno, in se obrne proti oknu.

Obraz krčmarjev se je razleknil silno na dolgo; toda navzlic vsej osuplosti mu je zaigrala neka lišičja poteza na ustnih.

„Oh, tajnik pri njegovi ekscelenciji,“ vzklikne hitro, in se še enkrat prikloni; „dovolite ukazati, da Vam postrežem; trudni ste gotovo; in prosim, sedite semkaj v zadnjo sobo; hladna je, in nihče Vas ne bude motil!“

Rekši odpre vrata na drugem koncu sobe.

„Napravite mi, kar hočete, gospod Medved! Vem, da imate dobro kuhinjo in dobro klet; pa čakajte malo: vedite, jaz nisem Brnjač, jaz sem Vêrnazz, vedite, Vêrnazz!“

„Kakor ukazujete, gospod tajnik!“ pritrdi krčmar in odide iz sobe.

Zunaj pred vrati pa malo postane, in ista li-
sičja poteza, katera mu je bila prej zaigrala samo
malo na ustnih, mu je prevlekla za trenotek ves
obraz; roko stisne v pest in zamrmra med zobmi:
„Bodi Brujač ali Vêrnazz! To vem, da si meni petsto
srebrnih kron dolžan; in da mi jih bodeš sedaj
plačal, četudi v francoskih frankih, sedaj, ko vem,
kje te imam iskati; le čakaj!“

Tako godrnjaje ide v kuhinjo.

Gost v sobi pa je tudi tako za krčmarjem
vzdignil pest, ko je ta duri zaprl za seboj ter jezno
siknil med zobmi:

„Da bi te zlodej! Oderuh ti stari! Kaj te moram
srečati ravno tedaj, ko bi se prej smrti domislil, kakor
tebe? No, le čakaj, ti me ne bodeš odrl, ne. Dam
ti dobro besedo, pa bode! Kaj sem zastonj tajnik
maršalov? In glej ga, oderuha, prva njegova beseda
je bila: „stari ostanki“! Nesramno terjanje!“

Tako govoreč je izvlekel iz žepa kratko pipico,
od morske pene izdelano, kakor so bile takrat v
navadi, in si jo je natlačil.

Bil je visokorasel mož, slok in bolj slaboten;
obraz je bil malo pegast, lasje že redki; črni brki
so mu zakrivali zgornja ustna. Imel je morda v istini
kakih petintrideset let, ali na prvi pogled je bil vi-
deti starejši. Vtisek, katerega je povzročevala nje-
gova oseba, ni bil prijeten; nemirne njegove oči in
tesno sklenjena ustna ga niso storila takega, da bi

mu človek naglo zaupal; rumenkasta barva lic ter globoke poteze po njih pa so kazale, da ima mož za seboj že dovršen kos od strasti razburjenega življenja.

Ko se krčmar vrne z buteljo vina, gledata se znanca zopet, kakor prej, prijazno; govorila sta o vremenu, kajti dekla, katera je pogrinjala mizo, je hodila vedno semtertja.

Po obedu si je Vêrnazz zopet zapalil pipico, in ker v to stransko sobo drugega gosta ni bilo, je prisedel krčmar k njemu.

„Dovolite, gospod tajnik,“ mu reče, „da ostanem malo pri Vas! Dolgo se že nisva videla, in jako vesel sem, da ste me počastili tako nenadoma!“

„Da, da, tudi jaz sem bil iznenaden; ali v poslovih sem tukaj; pričakoval bodem naših ordonancij, ki pridejo po Savi gori, da jih spremim po Črnem Grabnu do Ljubljane. Nocoj ali jutri pridejo, in jaz sem pooblaščen od njegove ekscelencije, našega vojvode samega.“

Pri teh besedah se je Vêrnazz sklonil mogočno nazaj ter nekako od zgoraj doli pogledal krčmarja Medveda, češ, da bodeš vedel, kaj in koliko jaz premorem pri vladi.

„A, čestitam Vam, čestitam,“ ponavlja zopet oni, „imenitna služba je to; boljša je, nego avstrijskega generala, in tam bi Vi še ne mogli biti general!“

„Molčite mi o avstrijski službi;“ ga zavrne oholo Vêrnazz, „mnogo dela, pa malo jela! A propos, gospod Medved, povpraševal sem že večkrat po Vaši adresi, a nisem mogel zvedeti, kje bivate. Ljubo mi je, da sem Vas tako po naključju našel, da Vam pošljem tistih nekoliko frankov; veste — li?“

„Oh, gospod tajnik, ta malenkost,“ reče naglo krčmar; a takoj se domisli, da je morda vendarle preveč rekel, zato pravi precej: „Seveda prav bi mi prišli, tisti franki; posebno sedaj, ko je taka težava z denarjem. Vam bode gotovo mogoče takoj . . .“

„Danes ne, ljubi gospod Medved, danes nikakor ne,“ mu prestriže tajnik besedo; „Vi sami veste, da ni varno potovati dandanes, in zato človek ne jemlje mnogo s seboj; a pošljem Vam v kratkem ono vsoto; vrag, to malenkost!“

Toda krčmar se ni dal tako hitro odbiti. Ozrl se je nazaj čez vrata v prvo sobo, in ko je videl, da je prazna, je rekel bolj potihoma:

„Jaz bi pa vendarle rad, da mi danes vrnete tisti dolg; sedaj ga lahko; pa v kratkem kdo ve, kaj bode z Vami; gospod Vêrnazz? Kdo ve, koliko časa boste gospodovali?“

„Kako mislite to?“ reče oni osorno.

„Sedaj lahko govorim,“ pravi tiho Medved, „ko sva sama. Človek ne ve, kako dolgo bomo Francozu pokorni.“

„Kaj?“ zavpije Vêrnazz, „ali veste, da zapadete vojnemu sodišču, ako Vas ovadim, da tako govorite?“ V njega sivih očeh je zalesketal nekakov zloben svit.

„Tega ne boste storili,“ nadaljuje mirno krčmar, „ker bi vojno sodišče tudi o gospodu Vêrnazzu zvedelo, kako je takrat, ko je bil še Brnjač, svojega prijatelja, plemenitega Basaja izdajalsko spravil pod ključ in potem v vojake, zato, da mu je lahko in brez ovirov zapeljal lepo ljubico! Toliko dokazov za to pač donesem, da bode konec Vašega tajništva. Francozje v takih rečeh tudi ne umejo šale, in maršal baje celo ne!“

Oni skoči kakor besen kvišku.

„Človek, kaj blazniš? Kdo ti je to povedal?“ kriči divje.

„Tiho, tiho, gospod tajnik, utegnil bi Vas kdo poslušati!“ reče krčmar mirno; „in mênî bi bilo žal za Vas in mojih petsto kron. Ako Vas pa zanimlje zvedeti, odkod imam te novosti, povem Vam lahko: Basaj sam mi je pravil!“

Tajnik je prebledel.

„Kaj, Basaj! Ali je tukaj?“ je dejal jecaje.

„Sedaj ga ni; ali časih pride; menda je trgovec, ali kaj!“

„In Vi ga ne primete, dezenterja, in ga ne izročite straži?“ kriči izpozabivši se Vêrnazz.

Medved se zlobno zasmije.

„Vi se ne domišljate, da je on avstrijski ubežnik, in kakor tudi Vi veste, brigajo se Francozje slabo za take ljudi, če ne bi nekdanjemu nadlajtnantu avstrijskemu tudi ne podelili tajniške službe pri guvernerju!“

„Vêrnazz se je ugriznil v ustne in siknil s kletvijo med zobmi.

Krčmarja je bilo prevzelo neko demoniško veselje; vedel je, da mu ta dolžnik danes ne more uiti, in zato ga je hotel izsesati docelega.

„Da ne pozabiva prejšnjega pogovora,“ reče zopet — „gotovo Vam ne bode težko plačati mi danes tistih petsto kron; pomislite, ubog krčmar v Celju sem Vam jih pred desetimi leti posodil, da ste obdarovali Basajevo ljubico in nje lumparskega očeta, starega Rakovca!“

Tajnik je bil bled od jeze in strahu. Ta vražji krčmar je morda mnogo, mnogo vedel, in možno je bilo, da to na pravem mestu porabi. Ubraniiti se ga ni bilo moči, kajti ako bi ga hotel na kakšen način ugonobiti, ugonobil ga bi tudi on. In denar! Imel ga je toliko prihranjenega, da bi lahko plačal starega upnika, pa kako težko se plača takšen dolg, katerega je bil človek že skoro pozabil; in kdaj si bode mogel zopet toliko prihraniti! Vêrnazz je bil, odkar je začel denar shranjevati, silno skop in lakomen. Sklenil je po kratkem premisleku rešiti, kolikor mogoče.

„Vsega ne morem dati, gospod Medved; petsto frankov imam, te Vam vrnem; ostalo pa drugi pot,“ reče ter seže v žep.

„Ne, ne; vse ali pa nič,“ odgovori trdo oni; „pomislite, francoski častniki, katerih pričakujete, utegnejo biti kmalu tu, in potem ne čakam trenutka več in povem svoje; francoski častniki tudi ne ljubijo posebno med seboj tujcev, kakršni ste jim Vi.“

„Sacrebleu —“ kolne Vêrnazz, „zlodej Vas vzemi! Nate, kar imam, tisoč frankov je, za drugo boste vendar počakali.“

Rekoč mu vrže listnico na mizo.

Krčmar malo pomisli, a potem prešteje denar in reče:

„Bodisi, nekaj je; ali za drugo bodem kmalu prosil; saj veste sedaj, kje sem; ne bode Vam treba povpraševati!“

„Da bi za vrat ali za pete viseli, kjer si bodi, bilo bi mi ljubše!“ godrnja oni.

Takoj po tem prijateljskem razgovoru je prišlo nekaj gostov v prvo sobo, trgovcev, kakor je bilo videti, in Medved jim je odšel streč.

Tajnik je z zelenkastim obrazom obsedel pri mizi; še pušiti se mu ni ljubilo. S stisnjenimi ustni je sedel tu in srpo zrl predse.

Vzdramil ga je vojak, kateremu je bil prej, ko je dospel v Zagorje, naročil pri straži, da mu na-

znani prihod vojaških čolnov po Savi. In ta mu je sedaj to poročil.

Kakega pol streljaja od Medvedove krčme je srečal tajnik tudi že dva francoska častnika in nekoliko vojaških spremljevalcev. Predstavljanje je bilo kratko, kakor navadno pri vojakihi. Ko je prvi došlih častnikov, kateri je bil sebe pri predstavljanju imenoval: Boissac, generalni adjutant, čul ime 'Vêrnazz', zategnil je ustna malo, skoro nevidno, kakor v zaničljiv posmeh, toda navzlic temu je odzdravil vljudno.

Šli so potem v krčmo k Medvedu. Tukaj stoprv, ko so bili častniki sami, naznani Vêrnazz namen svoje navzočnosti.

„Ha, ha,“ se smeje Boissac, „torej za stražo so Vas nastavili, gospod tajnik! Naj bi nam bili vendar nekoliko vojakov poslali, če je tako nevarno!“

„Jaz sem dobil le povelje, preiskati po Črnem Grabnu, in zlasti pri poštarju v Št. Ožboltu, če ni ničesar sumnjivega; in ako ne najdem ničesar, potem se Vam moram pridružiti!“ odgovori Vêrnazz malo srdito zaradi smeha kapitanovega.

„In ker niste ničesar našli, prišli ste pa po nas! No, to je prav,“ meni Boissac; „pa povedite, kdo se je pa domislil te pravlјice, da nas tolovaji čakajo tam gori?“

„Predvčerašnjim je pri naši vladi naznanil to novico nekov oskrbnik z Gorenjskega. Seveda je

rekel, da je to le kombinacija, a dandanes moramo biti previdni. Kdaj mislite odriniti, gospod kapitan?"

„Jutri opoldne; kajti čakati moramo še enega čolna.“

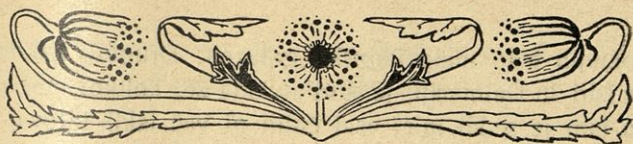
„Torej nočimo nocoj tukaj in jutri na Trojanah ali v Št. Ožboltu; ponoči vendar ne smemo dalje po Grabnu!“ reče tajnik.

„Ali se bojite?“ se nasmehne kapitan; „pa storiti moramo, kar nam kaže povelje!“

Vêrnazz onih opazk, katere so merile nanj, ni hotel slišati.

Ko so se bili došleci okrepčali, so pričeli, kajti zmračilo se je že, med seboj igrati za denar, in pozno v noč je še gorela luč v Medvedovi krčmi.

Petnajsto poglavje.

Pismo mi v rokah drži,
Tako pravi, govori:
„Kdo te pošlje, pismo ti?“
Narodna pesem.

Oskrbnik Poljak se je jako nezadovoljen vrnil iz Ljubljane.

Sprejeli so ga francoski gospodje sicer vljudno in celo prijazno, a dosegel je toliko — kakor se je sam izrazil — kakor nič.

Prišedši k Mr. Parisu, generalnemu tajniku intendanta Mr. Basellija, kateri zadnji je bil že prej „conseiller de la Régence“, povedal je vse, kar sta bila z dr. Burgerjem ugenila in sklenila, toda lahkoživi Francoz se je izprva smejal vsem tem resnim in tehtnim premislekom. Vedel je sicer že nekoliko o rokovnjaški zadrugi, kajti kamniški mestni urad je bil o njih poročal, ali ker posebnih dogodkov še ni bilo, kateri bi se smeli pripisovati tem „malenkostnim tatovom“, kakor je rekel, zato tudi ni treba, da se vlada sama tako hitro vtika v to stvar. Naloga posameznih sodnikov in mairov je, iztrebiti v njih

okrajih tako malo tatinsko golazen. Drugod, kakor v Istri in Dalmaciji, je storila vlada že, kolikor moči; a tam je sedaj mir; vsaj čutiti ni več takih tolovajskih hudodelstev, kakor prej. A tu na Gorenjskem, in sosebn v kamniškem in brdskem okraju, zadoščajo pač mairi in njim na razpolaganje dani huissierji, da polove te male tatove.

Poljak se je trudil, tajnika prepričati o nevarnosti rokovnjaške družbe, ali zastonj. Naposled se je namenil, ko je zvedel, da je intendant Baselli navzočen v Ljubljani, iti še k njemu in tam poskusiti, da-li kaj opravi.

Pa tudi Baselli je bil istih misli, kakor njegov tajnik. Poudarjal je posebno, da francoska vlada vendar ne sme takoj v početku svojega obstanka preveč preventivnih korakov storiti; koder je sila ali potreba, tam seveda se bode vse storilo, kar je mogoče; kjer se pa kaže samo oddaljena nevarnost, in to je gotovo v tem slučaju, kakor ga je navedel gospod Poljak — tam je treba previdno stopati, kajti ljudje se lahko vznemirijo; vznemirjenja pa ne želi niti njegovo veličanstvo, cesar Napoleon, niti vlada njegova.

Tako je govoril intendant Baselli. Oskrbnik Poljak tem političkim preudarkom ni mogel mnogo ugovarjati. Bil je prijatelj francoske vlade in želel je, da se le-ta v ljudstvu utrdi. A glede položaja, v katerem je bil on sam in njegov okraj rokov-

njačem nasproti, so se mu dozdevali vsi ti premisleki vendar preobči, pregenerelni.

Naposled poudarja proti intendantu še enkrat možnost napada na francosko kaso, katero imajo pripeljati v prihodnjih dneh po Črnem Grabnu.

To je vendar nekoliko vznemirilo Basellija. Obetal je Poljaku, da bode naročil tajniku Vêrnazzu, kateri ima spremiti kaso, kakor je bilo že mairu na Brdu naznanjeno, da preišče malo one kraje.

Oskrbnik je še enkrat poudarjal, da brdski maire, dr. Burger, odvräa vso odgovornost v slučaju takega tolovajskega napada na francosko kaso, na kar je intendant smeje odgovoril, da so gospodje mairi preskrbni; Poljak se potem, kakor smo že omenili, jako nezadovoljen poslovi.

Ker je bilo že pozno, je ostal v Ljubljani in se vrnil stoprv drugega jutra, ali ne naravnost domov, nego čez Kamnik. Hotel je s svojim prihodnjim tastom, sodnikom Gavričem, govoriti še o tej stvari, in morda ga je tudi srce vleklo tja k lepi Reziki.

Ko se ustavi v Kamniku pred mestno hišo, in uradnemu slugi, ki je stopil čez vrata, vrže vajeti v roke, ne zapazi, da je po trgu več ljudi, nego navadno, v večjih gručah zbranih, in da skrivnostno štikajo glave. Tudi sluga mu je hotel nekaj povedati, toda Poljak je hitel po stopnicah.

V pisarni mu pride sodnik Gavrič naglo naproti, kar sicer ni bila njegova navada. Bil je velik,

precej obilat mož, dobrohotnega obraza; visoko čelo in malo stroge oči pa so skoro kazale, da more sodnik biti tudi jako energičen.

„Hvala Bogu, da ste prišli, prijatelj!“ reče ter stisne roko oskrbnikovo. „Vi gotovo že več veste o tem hudodelstvu, ki je res grozno, grozno!“

„Kaj, kaj pa je?“ vpraša čudeč se in prestrašen Poljak; „jaz prihajam naravnost iz Ljubljane in ne vem, o čem govorite.“

„A tako! Oh pomislite, danes zjutraj ko odpre naš mestni sluga vežna vrata te hiše, najde sredi vrat pribito človeško roko; pomislite, pravo, malo prej odrezano človeško roko!“

Oskrbnik je preplašen zrl v Gavriča.

„To je rokovnjaško znamenje!“ reče polglasno.

„Da, da, to je tudi moje prepričanje!“ nadaljuje oni; povedati Vam moram, da me obhaja strah in groza teh lopovov. Pa čujte dalje! Ni mi bilo treba dolgo premišljevati, čigava je li roka; kajti pred kake pol ure je prišel eden Vaših hlapcev s Kolovca ter mi naznanil, da leži pod gradom na cesti ubit človek, kateremu je odrezana desna roka.“

„Za Boga!“ vzklikne oskrbnik.

„Odposlal sem takoj našega komisarja Muleja s tremi huissierji na Kolovec, da preiščejo, kar treba glede hudodelnikov, ker jaz sodim, da ni en sam tega storil.“

„Pa kdo je vendar oni ubiti človek?“ vpraša Poljak, kateremu se je rodila v možganih grozna slutnja, taka, da se je ni upal glasno izreči.

„Nekov pijanec in rogovilež, s katerim sem imel jaz tudi že opraviti; čakajte, kako se mu že pravi? Zapisano imam tamkaj;“ rekši se obrne sodnik k svoji mizi.

„Pa vendar ne Blaž, Mozolov Blaž?“ reče oskrbnik, kateri svoje slutnje ni mogel prikrivati, in plaho gleda Gavriča.

„Da, da, ravno tisti je, da, Blaž Mozol,“ reče pritrjujé sodnik.

„To je grozno, to je strašno!“ zavpije Poljak; „to je skoro neverjetno!“

Bil je tako čuden naglas v njegovem vzkliku, da se sodnik obrne ter vpraša: „Kaj imate s tem človekom; ali morda kaj več veste?“

„Seveda! In to me je, povedati moram, preplašilo! Pa, poslušajte me!“

Nato pove kolovški oskrbnik, kako je Mozol k njemu prišel, kaj mu je povedal; in potem, kaj je on sam na Brdu in v Ljubljani opravil.

Ko je končal svoje poročilo, je bil tudi sodnik Gavrič docela prepričan, da Blaža nihče drug ni ubil, nego rokovnjači, in sicer samo zato, ker jih je izdal. Toda, kje so zvedeli to ti lopovi, in kako je mogoče, da so zvedeli to tako hitro?

Poljak sklene naposled, takoj iti za komisarjem Mulejem, da mu pove, kar zna o Bojcu in o Grogu ali Nandetju; stvar se morebiti lahko hitro preišče in eden ali drugi se bode dal morda ujeti in pripreti. Na vsak način pa je treba pogledati na Paleževino in k Mozolovim.

Gavrič mu pritrdi, in oskrbnik gre še pozdravit nevesto svojo, predno odide.

Rezika Gavričeva je bila dvajsetletna deklica, lepega obraza, vitke rasti, in kar je bilo najboljše, jako dobro vzgojena. Matere ni imela več, nego samo za pet let mlajšo sestro. Gospodinjstvo v Gavričevi hiši je vodila ona, kakor je bila sploh tičoč se notranjih vprašanj v sodnikovi hiši odločevalna. Razumno je torej, da se je oče nje le polagoma in nerad vdal v to, pustiti hčerko iz hiše, akoravno je vse kazalo, da bode z mladim oskrbnikom prav srečna. A bil je pameten, in na drugi strani tudi rahločuten mož, ki je ljubil svoje otroke bolj, nego vse drugo, in zato je naposled dovolil v ta zakon, zlasti ko se je bil po svojih skrivnih poizvedovanjih prepričal, da je Štefan Poljak vreden mu zet.

Rezika, katero je dobil oskrbnik v kuhinji, kjer je ukazovala deklam, ni bila nič kaj dobre volje, ko je zvedela, da jo nje ženin obenem pozdravlja za prihod in odhod. Prestrašena je bila tudi še po oni človeški roki, katera je zjutraj visela na hišnih

vratih in ko je čula, da se nje ženin odpravlja na sled onim hudodelnikom, rekla je malo nejevoljno:

„Oh, Štefan, zakaj ravno sedaj to počenjaš s temi groznimi rokovnjači?“

Poljak je čutil, da je to vprašanje nekoliko upravičeno, kajti ravno sedaj, ko je že na oklicih, naj bi miroval z drugim, in skrbel za to, kar ga ima najbolj brigati. Vendar kakor vsi krepki, pogumni ljudje, tako tudi on nevarnih podjetij ni preudarjal prej nego takrat, ko je bilo treba že osebno stopiti v boj, in še takrat ni mislil hladnokrvno. Zato je tudi sedaj s hitrim odgovorom pobil svoje pomisleke, nevestine pa seveda le površno.

„Nikar se ne boj, srce moje! To vse bode v kratkem končano, in naju vendar ne bodo motili rokovnjači.“

„Ali ti hodiš vedno tam sam okolo? Nevarno je in v vednih skrbih sem. In sedaj si komaj prišel, pa že odhajaš! Je li treba, da bi bil tudi tam, kjer iščejo onih hudodelnikov? Pusti komisarja samega, on bode vendar sam opravil!“

„Ne, ne, Rezika, jaz moram tja! Jutri pridem zopet, in ostanem vse popoldne tukaj, ako se ne pripeti kaj posebnega, kar bi me zadržalo!“

Rekši se je hotel posloviti.

Ona je izprevidela, da ni moči zadržati ga in se je vdala v to; a hoteča ga za slovo poljubiti, domisli se še nečesa.

„Snoči sem dobila pismo od tvoje matere, Štefan,“ reče in hiti proti sobi, „pojdi z menoj, da ti je pokažem.“

Poljaku se je razvedrilo lice; bil je dosedaj precej resen in nemiren.

„Ali so ti odgovorili na najino poročilo o poroki?“ reče in ide v sobo za svojo nevesto.

„Na, beri!“ deje Rezika in mu ponudi pismo.

Oskrbnik razgane list in čita naglo. Radosten izraz se mu je kazal na licu. Nevesta ga je pazno gledala.

Ko bere zadnjo stran, stemni se mu zdajci obraz in skoro nejevoljno položi pismo na mizo.

„Tega tudi ni bilo treba omenjati!“ reče in seže po svojem klobuku, katerega je bil odložil na stol.

„Ti mi o tem bratu nisi pripovedoval nikdar!“ meni Rezika očitajoč.

„To je polbrat moj,“ odgovori Poljak naglo; „pa vedi, jaz sem ga izbrisal iz svojega spomina in zato o njem nisem hotel nikdar govoriti. Povem ti o priliki, kaj je ž njim. Kje je sedaj, tega sam ne vem; menda je že mrtev!“

Pri teh besedah je stopil zopet k mizi in vzel materino pismo v roke.

Mati Poljakova je živela na Spodnjem Štajerskem, kjer je imela blizu Brežic majhno posestvo. Pismo, katero je pisala bodoči snehi, je bilo jako

ljubeznivo, presrčno pisano, in kazalo je, kako blaga je žena in kako ljubi svojega sina.

Rezika je stopila k svojemu zaročencu, in oba prečitata še enkrat zadnjo stran pisma.

Tu pa je stalo:

„Želim Vam, ljuba moja hčerka, vso srečo, kakor sem jo užila jaz nekdej; kakor sodim po svojem čutu, zaslužite jo Vi v obili meri, in prepričana sem, da je bode ljubi moj sin tudi ravno tako deležen. Mislila sem časih in molila za to, da bodeta oba moja sina uživala na tem svetu vse, kar jima sreče more Bog podeliti; a eden se mi je izgubil, čisto izgubil; ljubezni mu nisem vzela, in mu je ne morem vzeti; če je pa mrtev — naj bode pa vse, kar je materino srce želelo obema — Štefanovo.“

„Uboga, ljuba mati!“ vzdihne Rezika.

„Da, da, uboga mati!“ reče Poljak in objame ter poljubi svojo nevesto. „Povem ti več, kadar pridem zopet, srce moje; danes pa z Bogom! Iti moram.“

Rezika se ni trudila pridrževati ga; vedela je, da bi bilo zastonj.

Malo potem je oskrbnik že jahal čez bistriški most in potlej po stranskih potih proti Kolovcu.

Blizu Rov ga je srečal voznik Urh Telečnjakar, ki je peljal jelove hlode iz kolovškega gozda in ga ustavil kričeč:

„Blaža so ubili, gospod, Blaža Mozolovega! Snoči smo še pili vkupe, sedaj je pa mrtev kakor podgana, ki s čevljem stopiš nanjo.“

Oskrbnik vpraša, kje je komisar kamniški s svojimi stražniki.

„Gori pri rovski cerkvi so vsi; Blaža so nesli v mrtvašnico! Oh, gospod, veste kaj Vam povem, nikar še Vi dehorja rokovnjaškega ne lovite! Blaž je že iztaknil hudiča! Bog mu grehe odpusti! Žal mi je zanj, pa še bolj bi mi bilo, ko bi Vas, gospod, kakov takov rokovnjaški pasjedlakec osmodil. Bog ve, bi li jaz dobil še kaj vožnje, ako bi Vas več ne bilo na Kolovcu.“

„Molči, molči in vozi!“ zavrne oskrbnik nejevoljno voznikovo prijazno željo in dobri svet njegov ter krene s konjem na desno proti cerkvi.

„Jaz te ne bodem hladil, če te bodo pekli!“ godrnja jezno Urh ter udari po suhih rebrih svojih konj in zdrdra z vozom nizdol proti Radomlju.

Komisar Mulej je že sedel v krčmi Hudmanove Jere in tam zapisaval in protokoliral izpovedbo dekle in nekaterih kmetov, ki so z Blažem prejšnji večer vkupe pili. Iz vsega pa mož še ni mogel več sklepati, nego to, kar je trdilo obče mnenje, da so rokovnjači krivi tega zločina. Ko mu je pa oskrbnik svojo slutnjo natančno razložil, sklenil je ravnati hitro. Poslal je takoj enega huissierja v Radomlje, da poišče in uklene tistega

Bojca. On sam pa je z ostalima stražnikoma šel na Paleževino.

Poljak je poslal konja domov in se pridružil komisarju. Dozdevalo se mu je sicer, da bode njiju ekspedicija najbrž brezuspešna, ali radoveden je bil vendar, videti domačijo onega skrivnostnega tujca, o katerem je po Blaževi pripovedi sodil, da mora biti eden glavarjev te strašne zadruge.

Mozolov pes je divje lajal, ko je omenjena četvorica šla kakšen streljaj pod hišo tja čez reber proti Paleževini. Hlapec France je ravno iz vodnjaka vlekkel vedro, da bode živino napajal, ko ugleda one sodnijske gospode; postal je z odprtimi usti, pa potem naglo vedro izpustil v vodnjak, tekel pred vežo in zavpil na ves glas v hišo:

„Že gredo biriči na Paleževino! Štirje gredo!“

Ta klic je kazal, da so pri Mozolovih že dobili novico, da strica Blaža ne bode več domov; kaj so obenem še zvedeli, se lahko misli, kajti Boltetova Špela, katera je vedno prva vse vedela, je pritekla kmalu zjutraj na Mozolovino in iztresla je svoj novostni koš; ali prerešetavati ni mogla dolgo teh novosti; bodisi, da je mater Mozolko tako razvnela grozna smrt Blaževa, bodisi da je ona klepetulja o kom drugem zinila kako besedo preveč, kajti kmalu, kmalu je bila Boltetova Špela zopet pred hišo in je urno pobirala pot nizdolu proti vasi; v lice pa je bila proti navadi malo rdeča. Pred nje

odhodom še pa je bila Polonica na ves glas zajokala in odšla v svojo izbo na drugem koncu hiše, kjer je navadno spavala, in je zapehnila duri za seboj.

Ko je hlapec France zavpil, da gredo štirje biriči na Paleževino, je stopila Mozolka na hišni prag in pogledala tja na reber za onimi štirimi. Oči so ji bile objokane; postala je malo na pragu in se potem molče vrnila v hišo.

Pavleka ni bilo doma; šel je bil navsezgodaj v gozd.

Polonica je čula vpitje hlapčevo, a nje ni to nič vznemirilo. Dobro je vedela, da Nandeta ni tam in da ga bodo tudi drugod zastonj iskali. Vedela je pa tudi, da Nande pri umorjenem stricu ni imel ničesar opraviti. Saj ji je še včeraj zjutraj sam rekel, da stricu ne želi ničesar žalega, ker je nje stric.

Komisar je bil v tem s svojimi spremljevalci prišel do Nandetove hiše in poslal enega stražnika na drugo stran, sam pa je potrkal na sprednja vrata.

Izprevideli so kmalu, da ni nikogar notri, ali pa, da se, če je notri, neče oglasiti. Zatorej siloma odpro vežne duri.

Komisar je preiskal in pretaknil vse kote od kleti do podstrešja, toda ni mogel najti ničesar živega in ničesar sumnjivega, po čemer bi se moglo soditi, da lastnik hodi po krivičnih potih.

Tudi Poljak je pridno pretikal po izbah.

Ko se vrne iz zadnjega konca v sprednjo izbo, pokaže mu komisar s smehom zganjen listič popirja, katerega je bil našel v kotu pod mizo.

„Ne bil bi verjel, da bodem v taki koči našel takov pravilni ‚billet-doux‘ ! Berite, gospod oskrbnik!“

Ta razgane list in jame čitati. Bil je začetek pisma, katerega je hotel Nande včeraj dati Polonici, ko se je mislil posloviti; a med pisanjem se je odločil, storiti to ustno; pustil je torej pismo; v kratkih njegovih vrstah še ni bil povedal ničesar drugega, nego o svoji ljubezni. Bilo je tudi to pisanje popolnoma nesumljivo.

„Kaj hočem torej,“ reče komisar in se obrne k oskrbniku, „ali idemo še tisto njegovo ljubico izpraševat? Daleč ni! Pa kaj Vam je, gospod, ali Vam je slabo?“

Poljak je stal bled in nem sredi sobe, in v tresočih se rokah je držal oni list.

„Ne, ne,“ reče hitro in se ojači, „nečesa sem se domislil, nečesa sem se domislil, neka podobnost v pisavi — pa to je le slučaj; idimo torej k Mozolki!“

Huissierja zapreta zopet vse duri in vsi odidejo proti Mozolovini.

Poljak je zaostal nekoliko korakov ter pogledal še enkrat ono pisemce; z roko si je pogladil čelo in oči, kakor da bi bil bolje videl — in z nemirnimi ustni je zašepetal: „Pisava je njegova; pa kako pride pisanje sem? Da bi bil on — —? Ni mogoče!“

Hlapec France, ki je ves čas od daleč opazoval, kaj se godi okrog Paleževine, je sedaj spoznal s strahom, da gredo „biriči“ proti Mozolovini.

Sedaj pa ni postal pred vežo in kričal vanjo, nego v hišo je planil in tukaj šele viknil Mozolki:

„Za božjo voljo, sem gredo biriči, semkaj k nam!“

„Naj gredo!“ reče osorno ona, kakor bi je to prav nič ne brigalo.

Pa odvezala si je predpasnik in rokava snela in tako stopila na prag.

Komisar Mulej je bil vljuden mož.

„Dober dan, mati,“ je dejal prijazno, ko je stopil pred vežo: „Vi ste Mozolova mati, li ne?“

„Da, da!“ reče ona, in akoravno na kmetih ni navadno vprašati koga takoj po njegovem prihodu, po kaj ali zakaj je prišel, osupnil jo je vendar ta na Mozolovini pač redki poset tako, da je hitro nehote pristavila: „Kaj pa vendar hočete, gospodje?“

Komisar pa je bil tudi previden mož.

„Precej povemo,“ deje, „pustite nas le malo v hišo; vroče je tu zunaj!“

Obenem stopi z oskrbnikom za Mozolko v čedno pospravljeno izbo na sprednji strani. Oborožena stražnika, katera je hlapec France le bolj od daleč, tam iz hleva sem, ogledoval, sta ostala pred vežo.

„Tako umazano je pri nas!“ reče Mozolka in pobriše s prtičem po beli javorjevi mizi v kotu in

po stolu za njo, na katerih pa ni obilo videti trohice prahu.

„Lepo imate in prijazno,“ meni komisar in sede k mizi.

Potem povpraša, je li žalostna smrt Blaževa že znana gospodinji, in ko ta osorno pritrdi, pozveduje komisar na dolgo in obširno, kdaj je šel Blaž od doma, kje je bil prej, kaj je nameraval, in enake stvari. Novega je zvedel malo. Mozolka je sicer povedala, kar ji je bilo znano, a tega ni bilo mnogo. Le o Nandetu ni zinila besede, in tudi o tem ne, da je stric Blaž šel od doma z namenom rokovnjače zatožit, kakor ji je to že včeraj pravil hlapec France.

„Pretepaval se je pač, kakor zadnjič, ko je prišel z razbito čepinjo domov iz Kamnika,“ reče naposled; „Bog vedi, kako bi se mu bilo takrat godilo, ko bi ga ne bil oni rešil!“

Ali takoj ji je bilo žal, da je to omenila; kajti komisar je postal pozoren in vprašal naglo:

„Kdo ga je rešil?“

„E, oni s Paleževine, kjer ste sedaj bili,“ reče ne evoljno gospodinja.

„A, Nande! Pa kdo je vendar ta Nande? Odkod je?“

„Ali jaz vem?“ odgovori jezno Mozolka ter položi prt, s katerim je bila obrisala mizo, na klop k peči, in se tako obrne v stran od komisarja.

Pa ta komisar je bil naenpot tako nadležen človek!

„Vi morate to vendar vedeti, ako je on ženin Vaše hčere, Vaš prihodnji zet!“ reče naglo.

Pri teh besedah se zasučé Mozolka in stopi za korak bliže k izpraševalcu.

„Kaj, ženin? Kdo pravi, da je ta Nande naš ženin? Kaj mislite, da bodem jaz hčer dajala na ajdovo strnišče? Ali pa človeku, h kateremu biriči v vežo hodijo?“

„Kje je Vaša hči?“ reče komisar mirno.

„Doma je; tam na oni strani!“

„Pokličite jo semkaj!“ ukaže Mulej.

Mozolka je za trenotek pomislila, bi li poklicala hčer ali ne. Pa takoj stopi na prag in zakliče glasno:

„Polona!“

Ni bila nje navada, da bi hčerko tako zvala, nego klicala jo je sicer, kakor jo mi imenujemo v tej povesti; le kadar jo je kaka posebna reč ujezila in razburila, ni mogla hčeri dati onega imena, katero ima že samo ob sebi značaj presrčnosti.

Nežna Polonica se je torej močno prestrašila, čuvši ta materin klic. Že zadnji hlapčev krik jo je jako razburil, tako da je tresoča se stala pri zapah-njenih durih svoje izbe in brez sape poslušala, kaj se godi zunaj v veži in v hiši. Vsega tega ni umela, samo to je slutila sedaj nehoté, da se vse vendar suče okrog Nandeta, okrog nje Nandeta.

Iztegnila je roko po zapahu, da bi ga odrinila, ali v svoji razburjenosti ga ni mogla hitro; v tem začuje v drugič še osornejši in glasnejši klic:

„Polona, sem pojdi!“

Odprla je duri in prišla za materjo v sobo k onim. Bila je bleda; plaho, čeravno mirno je pogledala komisarja in oskrbnika, kateri zadnji je stal ob podolgasti klopi pri peči.

Komisar je bil malo v zadregi; izkušnje ni imel mnogo v takih rečeh in preiskavanjih, in previdnost njegova mu ni pomagala v vsakem slučaju.

Rešil ga je sedaj oskrbnik glede prvega vprašanja, o katerem je bil komisar tako v stiski, ne vede, kako bi ga zastavil.

Pa tudi Poljak ni bil srečen v tem izpraševanju. Ko je komisar govoril z Mozolko, je stal Poljak pri klopi ob peči in je bil silno nemiren, in ko bi se Mozolka ne bila tako krepko odrezala pri vprašanju po Nandetu, posegel bi bil oskrbnik gotovo v razgovor; stopil je namreč že bliže. Ta Nande ga je posebno zanimal ali bolje vznemirjal.

Ko Polonica vstopi, obrne se oskrbnik naglo k nji ter vpraša:

„Dekle, ti poznaš onega Nandeta, soseda vašega! Kakšen je ta Nande?“

Deklico, čuvšo to ime, je oblila lahka rdečica; a vprašanje jo je osupnilo, kajti o tem, kakšen je bil nje ljubimec, dosedaj še ni mnogo premišljevala.

„Kaj? Kakšen?!“ reče čudeč se.

„Jaz menim, kake postave je; ali je velik ali majhen, kakega obraza?“

„Velik!“

„In kakšnega obraza?“

Dekle umolkne in povesi oči, katere je imela dosedaj uprte v oskrbnika.

„Ne vem!“ de je čez nekoliko trenutkov, in bila je istina, kajti kako bi ga bila mogla prav opisati, kar tako tujim ljudem, in vpričo matere.

Komisar se je čudil tem vprašanjem in je posegel sedaj vmes; on ni umel, kaj ima zunanja Nandetova oseba tu opraviiti. Izpraševal je deklico, kakor prej nje mater; a tu je zvedel ravno isto.

Polonica je ostala ves čas mirna.

Le ko naposled komisar izreče sumnjo, da je vendar morda ta Nande kriv, da je bil stric Blaž ubit, vzklikne deklica živo:

„Jezus, Marija, ne mislite kaj takšnega! On ga ni, on ga ni mogel! On je nedolžen pri tem!“

Pokrila je z rokami obraz in bridko zajokala.

Besede nje in njih naglas — vse je bilo tako prepričevalno, da tudi za komisarja ona sumnja ni imela prave podlage več; sporazumel se je tiho z oskrbnikom, da je dalje preiskavanje tukaj očitvidno brezuspešno in odšla sta s svojimi spremljevalci, komisar nejevoljen zaradi slabega uspeha, oskrbnik pa še vedno silno nemiren in zamišljen.

Okolo poldne se je vrnil Pavlek domov in zvedel od matere grozno novost. Silno ga je razburila in vzdignil je pest proti sestri, ki je prinesla mimo njega naročaj polen k ognjišču, in kričal:

„To imaš sedaj; to je storil tisti zlodjevi Štajerec, za katerim ti laziš! Če ni storil on, storili so njegovi ljudje! Stric je vedel, da je to rokovnjač! O, da bi ga jaz mogel!“

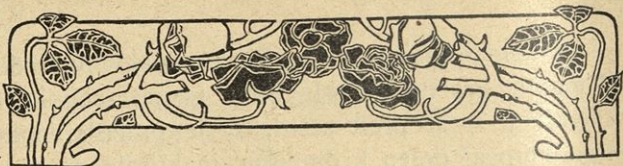
Polonica mu ni odgovorila; mati pa ga je ustavila ostro:

„Molči in ne govori, kar ni nič! Popoldne pojdeš na Rova, da preskrbimo Blažu pogreb! In poglej, če so mu suknjo pustili; novo je imel!“

Materi Pavlek ni ugovarjal; stisnil je zobe in še enkrat divje pogledal za sestro ter šel ven v hlev.

Tam pa mu je hlapec France s plahim licem pripovedoval o včerajšnjem „zdelu“, in da je stric Blaž sam kriv svoje nesreče, ker ni slušal njegovih svetov.

Šestnajsto poglavje.

Du fragst so stürmisch,
Du böser Mann,
Ob ich dich liebe?
Was ficht dich an!
Wie soll ich's wissen,
Und dir es künden,
Da ich mich selber
Nicht fassen kann?
Strodtmann.

Mračilo se je in od vzhoda sem so odmevali enakomerni glasi rovskih zvonov; Blažu je zvonilo tamkaj.

Na vzvišenem parobku nad Mozolovino, v gošči nizke hoste, je iztegnil človek, ki je dosedaj tam na mahu zleknjen ležal, roke in noge od sebe, zazeval široko, potem počasi sedel pokonci, potegnil z dlanjo čez oči in zagodrnjal potihoma:

„Prekletó delo je to! Sedaj moram čakati in oblazovati tu, kakor lisjak kokoši, da ujamem ono pritlikavo punico tu doli; rajši bi videl, da kupim nadušljivo kobilo za drag denar, ali pa, da bi mi rajni Blaž še trikrat ‚Rajtguzen‘ rekel, kakor da tukaj

dekleta stražim! Pa kaj dekcle; otrok je to — tristo kopit! Ves dan sem naše ljudi lovil, pa še ves teden bi jih rajši, kakor tu oprezoval babo!“

Tako nejevoljno mrmraje je stopil na noge ter pogledal čez nizko goščo doli proti Mozolovini in jako pazno tudi čez njive in pašnike, ki so se razprostirali pod njim na desno in levo.

„Sedaj pa menda že lahko dam znamenje,“ reče potihoma sam v sebi; „hoho, to je vendar proketo neumno, babe na kresilo loviti, kakor žrebeta na deteljo; hoho, če konja loviš, mu detelje moliš, za hrbtom pa bič držiš; — o, le čakaj, ti punica obledna, da se tebi ne bode tako godilo!“

Rekši je potegnil kresilo iz žepa; da bi pa vendar tako zastonj ne kresal, izvlekel je še pipo in umazan mehur ter si natlačil tobaka.

Pri Mozolovih je bilo vse mirno. Pavleka ni bilo z Rov domov, mati Mozolka je še v dolini s hlapcem turščico osipala, in Polonica je pripravljala večerjo. Večerja je bila skoro gotova, in deklica je sedla, ko je pričelo na Rovih zvoniti stricu Blažu, za hišo na kup desak, kjer sta se včeraj zjutraj poslovila z Nandetom.

Včerajšnji in današnji dogodki — vse ji je brodilo po glavi, in če ji je prišlo v misel vprašanje: kaj sedaj — kaj početi, ni vedela odgovora; najrajši bi bila šla odtod, strani, daleč strani, da bi je nihče

ne našel več, ne mati ne drugi ljudje! — In Nande?
— Pa taki smo vsi!

Roke je sklenila in zrla proti hosti; mislila ni, da pride Nande — a vendar si je nehote dejala: „Ko bi pa prišel nocoj — oh!“

In ko bi ji rekel, naj gre ž njim, precej, ponoči — šla bi! Naj reko ljudje, kar hočejo — dosti so govorili že danes!

Ko je sedela tako v svojih bridkih mislih, zaiskrilo se je naenkrat gori na parobku pod staro smreko. Stresnilo jo je in nehote zašepeče: „On je!“ Obenem skoči kvišku in teče v vežo k ognjišču; večerja je bila kuhana in tudi žito za kravo sivko je bilo kuhano. Urno odmakne lonce od žerjavice in roke v predpasnik obrisavši si stopi zopet na prag.

Vnovič se je zaiskrilo gori pri hosti.

„Matere ne bode takoj domov; lahko stopim tja gori, saj sem precej zopet tu,“ si reče Polonica; ozre se še enkrat na ognjišče in potem steče po okrajini navzgor proti hosti. Trd mrak je bil že.

„Tristo griv!“ je mrmral Obloški Tonček — kajti ta je stal gori na kraju gošče — ugledavši deklico; „to kresilo je pa tako, kakor čuk za senice! Mišja dlaka, tega bi pa res ne bil verjel!“

Vtaknil je kresilo v žep in stopil ven na pokrajino.

Polonica se je prestrašila ugledavši tujega moža — a takoj ji je bilo v mislih, da je Nande obetal poslati tudi drugega, ako ne more sam.

„Dober večer!“ reče Tonček; „nič se ne boj, če me ne poznaš; saj veš, odkod prihajam! Nocoj ob enajstih tam gori počakaj, vrhu Slemena pri borovcih; — že veš, kdo pride tja!“

Rekši se je obrnil, ne čakaje odgovora; Polonica tudi ni zinila besede, nego naglo je stekla nizdol. Tonček pa je v gošči še malo postal in pogledal za deklico:

„Hudir! Ko bi me Gropa ne bil tako pisano gledal, ko mi je naročal ta posel, bil bi jaz malo več govoril s to punico! Babe so — babe, le govoriti jim mora znati človek!“

Zasmejal se je potihoma ter krenil v gosto grmovje.

Pri Mozolovih so bili že odvečerjali — ali bolje, odvečerjal je hlapec France; kajti Polonica se ni dotaknila jedi, Mozolka pa je enkrat zajela kaše in potem odložila leseno žlico na mizo; Pavleka pa ni bilo. Domačini so vedeli, da bode ostal na Rovih.

Mozolka je odšla spat; hlapcu se pa ni nič kaj ljubilo iti iz hiše. Strah ga je bilo strica Blaža, in poskušal je na vse načine, pregovoriti Polonico, da ga pusti v hiši; vzroka ni razodel, nego govoril je le po okoliših. Toda zastonj! Moral je naposled ven, in zaril se je v zadnjem koncu hleva v kup sena ter svoj stari raztrgani kožuh, katerega je imel druge noči pod seboj, potegnil čez glavo. Za hlevna vrata je porinil debel pah.

Zdavno že je bilo vse tiho in mirno okrog Mozolovine, ko so se odprla tamkaj zadnjestranska vrata in je stopila Polonica ven pod kap. Bila je bosa. Ozrla se je plašno okolo in po obnebj, ki je bilo čisto in jasno in potem tiho priprla duri za seboj.

Težko sope je šla potem po okrajini navzgor proti Slemenu; na Rovih in v Radomlju je udarilo zaporedoma enajsto uro.

Do gozda je šla deklica brzo venomer. A tu je šel pot vkreber in srobot in robidovje je iztezalo ostre svoje vejice v ozke ulice. Tiho in počasi je stopala Polonica dalje. Sedaj je zadela ob šibko gabrovo vejo, molečo na pot, in drobni ptiček, ki je spal v stranskem zatišju, je zafrfolel, vzbujen iz prvega spanja, v gošči; sedaj zopet je šinila miš po listju, in pri vsakem šumu je zastala deklici noga; poslušala je nekaj trenutkov brez sape, a potem srčno stopila naprej.

Dospela je tako pod vrh, tja, kjer je nehala gošča, in se je raztezala do srednjih dveh visokih borov majhna planota.

„Ali si ti?“ se oglasi nekdo tam izpod sprednjega borovca.

„Jaz sem,“ reče Polonica, in v tem trenutku je oni že stal pri nji in jo držal za roke; bil je Nande.

„Bal sem se, da ne prideš; pa saj te ni strah, Polonica?“

„Ni me; ali tako temno je nocoj!“

„Kmalu pride mesec,“ reče Nande, „pojdiva pod drevo; rosno je tukaj, zato sem plašč razgrnil tam.“

Sedla sta drug tik drugega pod borovec, in on ji je položil svojo levico okolo pasa; zrla sta si v oči, kakor bi hotela temo predreti, in on je zastavil zopet ono vprašanje, katero je bilo tudi včeraj zjutraj prvo, ko se je prišel poslavljat od ljubljene deklice.

„Ali me res ljubiš, Polonica?“

Ni mu odgovorila, nego oklenila se ga je z obema rokama in bridko jokala. Stisnil jo je še bolj k sebi in ji z roko pogladil čelo.

„Dekle, jaz vem, kaj so ti pravili o meni in kaj so oni sodni možje pri vas danes iskali! Ali ti tudi misliš, da sem jaz kriv stričeve smrti?“

„Oh, ne, ne, tega ne mislim, tega ne morem misliti! Če so ga ubili oni . . .“

Hotela je reči „rokovnjači“ — ali beseda ji ni šla iz ust; — „oh, Nande!“ je vzdihnila po kratkem premolku.

„Le reci: rokovnjači!“ je dejal on hitro, in bilo je, kakor bi se mu oko zaiskrilo v temi; „to vendar že veš, da sem tudi jaz rokovnjač, pravi rokovnjač — pa tega ne veš, z a k a j sem rokovnjač!“

Ona je plaho zrla vanj in snela roke z njegovega vratu.

„Zakaj?“ vpraša kar skoro nevede.

„Zato, ker me je nekov človek — kaj človek! — pes je bil to — ker me je ta spravil na ta pot. Oh, ti ne veš,“ in pri teh besedah jo je izpustil iz rok ter krčevito sklenil pesti — „veš, dekle, v dveh dneh ga imam in potem — glej, dekle, to sem sklenil včeraj in danes in nocoj, potem pustim to, kar sem sedaj, potem moraš iti z menoj! Polonica!“ je nadaljeval zopet presrčno, „glej, popustiva tukaj vse in dalje pojdeva, kamor hočeš, na Zgornje Štajersko ali na Koroško in tam si kupim kmetijo in tam ostaneva. Ali pojdeš z menoj?“

„Pojdem!“ je rekla brez premisleka; in ko bi bila tudi preišljevala, bi bila rekla: „Pojdem!“

„In če ti v nekoliko dneh kar naenkrat naročim, da pridi sem gori, da pojdeš z menoj, stran od domačije, od matere, ali boš slušala?“

„Bom! Rekla sem ti že, da grem s teboj, kamor hočeš!“

Pri teh besedah se ga je zopet oklenila.

Govorila sta še dalj časa, in Nande ji je pripovedoval, kako si uredita prihodnje življenje, in nji je bilo vse jasno, svetlo, kjer se je videla v njegovi družbi. Pozabila sta bridko sedanost, in sanjerala celo o tem, koliko živine si napravita na novem domu — kako bodeta gospodarila in o enakih stvareh.

Pri vsem razgovoru pa ga ni več vprašala o tem — kar je on sedaj, in tudi ne več o stricu, in

ne več o rokovnjačih! Kaj ji je bilo nocoj po teh burnih dnevih do vsega tega?

Rdeči mesec je lezel že počasi tam daleč izza Limbarske gore, ko reče dekle potihoma:

„Domov moram, mati se bodo zbudili!“

„Ne, ne, počakaj še malo, Polonica,“ reče on, „ni še toliko čez polnoči!“

In stisnil jo je k sebi.

„Ne, Nande, pusti me, moram domov! Drugikrat ostanem, nocoj ne, nocoj ne morem, drugikrat pa, dokler hočeš!“

„Ali nisi moja?“ reče on polglasno.

„Tvoja, tvoja! Pa nocoj — pusti me sedaj domov; oh, moj Bog!“ in zaihtela je skoro glasno.

Nande jo je strastno držal v rokah in ji poljubljal obraz, a ko zaihti ona v zadnjem svojem vzkliku, izpustil jo je nalahko, objel potem še enkrat strastno in jo vzdignil kvišku s sedeža.

„Pa pojdiva,“ reče, „spremim te skozi goščo; daj mi roko!“

Šla sta molče po stezi nizdol.

Sedemnajsto poglavje.

Die Verurtheilten gehörten zu einer Bande, welche den Capitän Boissac, Generaladjutanten, und den Herrn Vernazz, Secretär und Dolmetsch des Marschalls Marmont, sowie mehrere andere französische Offiziere und Militärpersonen ermordet hatte, eine verdammenswerthe That, in welcher wir aber wohl nur einen verspäteten Ausläufer der verunglückten Oktoberinsurrection zu sehen haben.

Dimitz, Geschichte Krains. IV.

Takozvani Črni Graben se razteza od Podpeči pod Brdom do štajerske meje; ozka dolina je to, gosto zarasle gore se dvigajo na desno in na levo, in poleg velike ceste, ki drži tu skozi proti Celju, teče od Trojan nazaj le majhen potok, Radomlja, in med njim in med cesto ležé ozki travniki. Ako prekoračiš sedlo pri Trojanah, odpre se ti na desno Zagorska dolina, na levi pa zopet ozek graben, po katerem imaš še dobro miljo do Vranskega. Ta graben se imenuje B a b a.

Ves kraj ima nekaj divjega, in ta vtisk povekšujejo dandanes še bolj one gole skale po gorah,

katere mole sedaj, ko je kmet posekal bukev in mecesen, ki sta rasla tako obilo po njih, kakor suha rebra v dol; prst in mah, njih nekdanjo odejo, odplavili so leto za letom pogosti nalivi.

Ob cesti, na desni in levi tik pod gorami, se vrsti sedaj vas za vasjo, in kjer je količkaj ravnega sveta, so razorali ledino. Potok pa, ki teče s cesto vred nizdolu, goni maline in žage.

Ves kraj je dandanes varen in miren, kajti obljuden je bolj, nego pred sedemdesetimi leti. Tedaj pa tudi še ni železnica grmela tamkaj za Savo, ampak tu doli so trobili dan na dan postiljoni, vozeči ljudi in mnogokrat bogato blago; kaj čuda, da so se godili časih tolovajski napadi po Črnem Grabnu?

In zlasti o zadnjih časih francoske vlade vedo ljudje še dandanes mnogo pripovedovati; izročilo se je to od deda do vnuka, in Bog vedi, kdaj bode izumrla v Grabnu pripoved, da pride še enkrat Francoz v ta kraj in da požge vasi in sela, da plača in povrne vnuk vnuku, kar je žalega storil ded Kranjec dedu Francozu; kajti znano je, da je bil pozneje, ko so se umikali Francozje iz dežele, marsikateri njih uradnik in vojak ubit in oplenjen tamkaj v Grabnu. Godilo se pa to ni vselej iz gole samopridnosti, nego bili so to mnogokrat še nasledki one črne vojske, katero so organizirali Avstrijci proti zmagonosnemu Francozu, prihajajočemu v deželo. Neuko ljudstvo pa se ni moglo tako hitro vdati novi izpremembi, in

kakor znano, se tudi v ljudstvu vera v dolgi obstanek francoske vlade ni nikdar popolnoma vdomačila. Ali to je pri vseh velikih izpremembah umevno.

Poslopje stare pošte v Št. Ožboltu pod Učakom stoji še dandanes. Precej velika hiša je to in košata lipa ji senči sprednjo stran. Lastnik tega posestva in obenem poštar je bil za naše povesti Mihael Pavlič, precej premožen in v vsem kraju spoštovan gospodar. Imel je svojo službo že pod avstrijsko vlado, in ker Francozje sploh velikih izprememb glede nižjega administrativnega osebja niti nameravali niso, niti po nepotrebnem izvrševali, in ker je on svoj posel redno opravljal, ostal je takisto pod francoskim vladarstvom poštar v Št. Ožboltu. Imel je tu obenem tudi gostilno.

Bilo je prve dni meseca malega srpana — tretjega dne proti večeru — v letu naše povesti, ko se je krdelce francoskih vojakov, prišedših po cesti z Učaka, ustavilo pred to pošto.

Bili so to naši znanci iz Zagorja.

Kapitan Boissac, kajti on je bil poveljnik, je uredil takoj vse, kar se tiče nočišča svojih spremljevalcev in obenem spravil denar, katerega so vozili, v pošno pisarno. Za stražo so imeli s seboj pet vojakov prostakov, in ti so morali v hlev na slamo.

Kapitan in njegova dva spremljevalca, lajtnanta — so bili vsi jako dobre volje. Vêrnazz, ki je iz prvega izpraševal poštarja o varnosti tega kraja in

o enakih stvareh, ali ni zvedel ničesar posebnega, se je pozneje tudi pridružil veseli družbi in pri vinu in igri so jim hitro potekale ure. O kaki nevarnosti niso imeli najmanjše slutnje.

Nekoliko pod Št. Ožboltom, tam, kjer je dolina najbolj stisnjena, kipita na desno in na levo kvišku dva visoka peščena hriba. Pod vrhom levega, visoko gori nad cesto, je stala tedaj, in stoji še dandanes, v majhnem predelu, samotna kmetska hiša; s ceste je ne ugledaš, a oni zgoraj, ako hoče paziti, se li ne bliža kdo, opazil te je gotovo že zdavna, ako si se napotil gori, in spravil bode sebe ali pa kake druge stvari v varnost, ako se mu zdiš ti kaj sumnjiv; kajti pridni gospodarji Samoglavu — to je priimek tega posestva — niso bili nikdar in oborožena pravica jih je obiskovala večkrat, nego pošteni sosedje.

Istega popoldne, ko so potovali kapitan Boissac in njegovi spremljevalci iz Trojan nizdol proti Št. Ožboltu, je tudi sedaj in sedaj priromal kakov potnik od druge spodnje strani po veliki cesti do hriba pod Samoglavom, in potem krenil po peščeni stezi navzgor. Zlasti v mraku so pogostoma, a vedno le posamezno prihajali; toda ne zmerom po veliki cesti, tudi od druge strani s Tuhinjskega čez Rakitovec in čez Ščipek. Bili so mladi in stari, kmetsko, bolj slabo opravljeni ljudje; največ je imel vsak v rokah debelo drenovo gorjačo.

Nekaj teh prihajalcev že poznamo; kajti eden prvih je bil Bojec, ki je na nosu kazal še jako vidne vtiske Blaževe pete; kmalu za njim sta se prikazala Kozobrin in Bacek; pozno v mraku je došel tudi Velikonja.

Gospodar Samoglav je bil že pripravljen, da sprejme nocoj toliko gostov. Odposlal jih je, kakor so prihajali, gori više v gozd, kjer je stala napol podrti lopa s senom, in le odličnejše goste, kakor Bojca, Velikonjo in enake je obdržal v hiši. Vsak je bil prinesel nekaj s seboj, bodisi kos mesa, ali par jajec, in Samoglavlja hči Špela, še precej mlado, a veliko in neokretno dekle, jim je kuhala večerjo.

Okolo enajste ure stopi Gropa v izbo; imel je ono veliko brado in lasuljo, v kateri so ga vedno gledali njega ljudje.

„Ali so vsi zbrani?“ vpraša Tomaža.

„Vsi, samo Tončka še nisem videl?“ reče ta.

„Tonček pride; njega moramo počakati,“ meni rokovnjaški glavar.

Samoglav mu ponudi večerje, toda on je neče, nego gre ven pred hišo in sede na majhno klop, ki je stala tam.

Ni sedel dolgo, ko začuje težke korake, in nekoliko trenutkov pozneje je stal pred njim Obloški kobilar.

„Kako je doli?“ vpraša Gropa naglo in nepotrpežljivo.

„Delo ne bode posebno težko,“ reče Tonček in obriše z rokavom pot s čela. Štirje častniki so, to se pravi, eden menda ni častnik, pa nekaj takšnega mora biti. Na stari pošti sede in kvartajo; bil sem v krčmi in pil malo vina, da sem vse ogledal. Vojakov imajo s seboj pet, in te so poslali spat na hlev. Vseh pet je zlezlo na zgornji konec v slamo. Tistim vzamemo lestvo in jim zgornja vrata zaklenemo. Hoho, lahko delo bode to!“

„Kakšen je tisti, o katerem praviš, da menda ni častnik?“ vpraša pazno Gropa.

„Velik in suh je, pa črne brke ima!“ reče oni.

„On je, on je!“ vzklikne glavar in strese Tončka za ramo. „Tega bodeš ti lovil; vzemi ljudi, kolikor hočeš, pa tega človeka moraš zvezati in tja gori ga privedeš, pod oni hrast na zgornji strani tega hriba; saj veš, kje je; tam se bomo zbrali potem. Pa tistega človeka hočem imeti, in živega hočem imeti! Ali si razumel?“

„Razumel!“ deje Tonček, čeravno ni umel, kaj hoče Gropa temu Francozu.

Malo pozneje so bili vsi rokovernjači zbrani pred hišo.

Gropa je v kratkih besedah odločil vsakemu svoj posel, in najpogumnejše je postavil za stražnike, in sicer v dvojni namen: da pazijo, da jih nihče ne zasači in da gledajo na svoje ljudi, kako opravlja vsak svojo dolžnost.

Namen nocojšnjega napada je bil, kolikor treba, vsakemu znan; vedeli so, da gredo na francosko kaso, in da bode plen obil.

Večina rokovnjačev, katerih je bilo zbranih trideset, je bila oborožena z gorjačami; nekateri so imeli puške, katere so bili vzeli iz skrivne zaloge pri Samoglavu, in stražniki so dobili vsak po dva samokresa.

Tonček si je odbral nekaj ljudi za svojo posebno nalogo in med temi Velikonjo. Vzel je s seboj tudi dvoje kratkih vrvic.

Četrť ure pozneje ni bilo žive duše razen Špele na Samoglavini; po dolini na desni in levi velike ceste, čez meje in plotove pa so se plazile tiho črne postave proti Št. Ožboltu.

Noč je bila temna, kajti lahki oblaki so prevlekli že zvečer nebo.

Častniki na pošti so se bili naveličali igrati. Oba lajtnanta sta šla v zgornje sobe spat, le kapitan in Vêrnazz sta ostala še spodaj. Pridružil se jima je poštar in malo pozneje tudi žena njegova. V kotu pri peči sta sedela še njiju dva otroka, katerima se nocoj še prav nič zehalo ni. V kratkem premolku pri razgovoru ugleda poštar otroka in deje ženi:

„Spravi ju spat, Frančiška; glej, pozno je že!“

„Pustite ju še malo,“ meni kapitan, kateri je govoril tudi dobro nemški; „ali glejte, jaz imam doma v Alzaciji tudi dva taka drobna ptička! Oh,

sam Bog zna, kdaj ju zopet vidim! Pojdi sem, dečko, kako ti je ime?“

Rekoč zvabi Pepčka k sebi in ga dvigne na koleno. Pripovedoval je potem o svoji lepi domovini in o mladi ženi in otrokih, katere je moral pustiti doma. Mehak je bil skoro. Vêrnazz je molčal; ustna pa je malo porogljivo raztegnil.

Zdajci vstane poštar Pavlič in hoče proti vratom.

„Kdo pa gleda skozi okno?“ reče sam v sebi.

V tem trenutku se odpro z glasnim ropotom vrata in v sobo skoči nekaj bradatih, očrnjenih mož, na čelu jim Obloški konjar in Velikonja.

Vsi v sobi planejo kvišku in kapitan hoče seči po sablji; a stala je tam v kotu; poštarica skoči po otroka, katerega je bil izpustil kapitan. Vêrnazz je bled ko stena zrl v te pošasti.

Godilo pa se je vse bliskoma.

Kapitan ni utegnil prijeti za stol in dvigniti ga na tolovaje, ker tanka vrvica Tomaževa mu je priletela okolo vratu in se v tem trenutku zadrnila, in ubogi kapitan je ležal na tleh, in na njem je klečalo pet rokovnjačev.

Istotako se je zgodilo z Vêrnazzom. Poštarja pa je eden sunil z gorjačo v prsi, da se je od bolečine in strahu skoro nezaveden zgrudil v kot.

Oba jetnika vlečejo ven iz hiše, pihnejo v sobi luč in zaklenejo duri.

Drugi oddelek je v tem vlomil v poštno pisarno in tam pobral težke francoske kase.

Jetnike in denar so imeli sedaj na cesti ter zaklenili hišne duri, da zabranijo pot še onima častnikoma na vrhu.

Obloški Tonček je vestno izpolnjeval svoj posel. Bliskoma je bil zvezal Vêrnazza in mu usta zamašil z debelim robcem, katerega mu je potisnil vanje. Potem ga je vlekel za vrstico, katero mu je bil vrigel precej pri napadu na vrat, trije drugi potisnejo jetnika naglo po cesti nizdol in potem v stran proti Samoglavu. Tajnik je bil tako prestrašen, da je brezvoljno in skoro nevedno storil, kar so hoteli.

Drugače pa je bilo s kapitanom. Branil se je, kolikor je mogel.

„Zvežite ga in vrzite v graben pod cesto; pa hitro!“ je dejal Gropa, ki je pristopil sedaj.

Stal je do tega trenutka onkraj ceste in v vsaki roki samokres držeč stražil napastnike.

Kapitan je klical, kolikor je mogel, navzlic vrstici, ki mu je tiščala vrat, da prebudi vojake in častnike. A prvi so spali daleč onkraj hiše v hlevu in niso čuli ropota in šuma na cesti. Častnika pa sta se prebudila. Eden odpre okno, in ko začuje vnovič kapitanov klic, ustreli s samokresom na onega, ki je stal najbliže. Z glasnim krikom se prevrne ta po cesti.

Častnik seže še po drugem samokresu in pomeri zopet doli; ali v tem trenutku kakor v oknu, počilo

je tudi onkraj ceste sem in lajtnant je pal s prestreljeno glavo nazaj v sobo; njegov tovariš, ki je stal pri drugem oknu, se je naglo umaknil za steno.

Z onkraj ceste skoči Gropa — on je bil zadnji strelec — v gručo okrog kapitana ter zakriči:

„Naglo, naglo storite, kar mislite; vojaki nam bodo precej za petami in morda kmetje tudi!“

Velikonja s kapitanom še ni bil gotov; kajti ta je otepal okrog sebe in se zvijal kakor kača, tako da rokovnjači, ki mu iz prvega niso hoteli hujšega storiti, nego zvezati ga, niso mogli prav do njega; a sedaj, ko je silil Gropa, in ko Boissac pri otepavanju udari enkrat po Tomažu, izgubil je tudi ta potrpežljivost ter izdere dolg nož izza pasa in ga porine ubogemu kapitanu v prsi.

„Na, hudič!“ sikne tolovaj. „Nisem te hotel jaz — sam si hotel!“

Boissac je padel nezavesten na tla.

Rokovnjači pa so stekli z uplenjenim blagom po cesti nazaj in potem odšli za ono četo, katero je vodil nekoliko streljajev pred njimi Obloški Tonček.

Bilo je pa tudi opasno zanje; kajti vojaki na hlevu, seveda le petorica, ali dobro oborožena, prebudili so se od strellov na cesti, in čeravno niso našli lestve, da bi mogli doli ter so morali vrata s silo vlomiti, so dospeli vendar hitro na cesto; a tolovaji so bili že iz vasi in vojaki, rodом Francozje, niso poznali tu niti stopinje sveta.

Toda sedaj se oglasi tudi lajtnant v oknu. Odprli so skupno hišna vrata, rešili poštarjevo družino iz zapora in potem pogledali stoprv na cesto. Poštar jim je svetil.

Našli so kapitana mrtvega v krvi ležečega; a malo tja v stran je čepel nekdo na tleh in stokal od bolečin; bil je oni, katerega je podrla prva kroglja z okna. Ko mu posveti poštar s svetilnico v obraz, je bilo videti od bolesti in strahu grozno razvlečeno lice — Bojčevo. Tovariši ga v naglici niso čuli kričečega na pomoč, ko so zbežali, in tako so ga pustili na cesti s prestreljeno nogo.

Lajtnant ga ukaže prenesti v hišo in stražiti ga.

Iskali so dalje, ker za tajnika Vêrnazza nihče ni znal, kam je izginil.

Namesto njega so našli v cestnem grabnu še drugega rokovnjača, katerega je bila druga kroglja z okna po glavi nad levim uhom drsnila in ki je bil od tega nezaveden.

Po dolgih suhih nogah in obnošeni, malo gosposki suknji ga bode bralec takoj spoznal: bil je Peter Toča. Tudi njega so nesli v hišo.

A tajnika ni bilo nikjer; vse okrog so preiskali, ali brezuspešno. Tudi ona dva jetnika — Toča se je zopet zavedel, nista mogla ali nista hotela ničesar razodeti. Sedaj takoj v noči tolovaje zasledovati pa se lajtnantu, ki takisto ni poznal kraja, ni zdelo niti varno niti uspešno.

Tudi jetnikov ni mogel veliko izpraševati; poštar mu je tolmačil nekoliko, toda naposled sta pustila to.

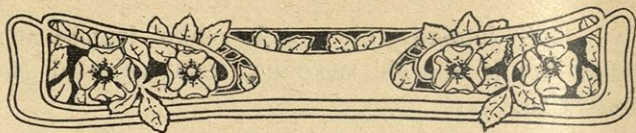
Denarne kase, katere so bile vse majhni z železom okovani kovčegi, ni bilo nobene več; tolovaji so odnesli vse.

V tem se je še nekaj sosedov, katere so bili tudi streli vzbudili, zbralo na pošti in eden izmed njih je spoznal čevljarja Bojca.

A ta odslej ni odgovarjal nikomur; z zvezanimi rokami je ležal na klopi pri steni in srpo gledal v strop; na rano njegove noge mu je položil vojak mokro cunjo.

Ko se je naredil jutranji mrak, so stali Francozje pred pošto in na vozu so imeli svoja dva jetnika. Lajtnant je ukazal pognati naprej — ali v tem trenutku mu pride druga grozna novica.

Osemnajsto poglavje.

Ko zarja pripelje beli dan,
Končana je sodba — —.
Bóris Mirán.

Na severni strani hriba, ki se vzdiguje nekoliko nad Samoglavino, je svet zravnán v majhno planoto; po peščenih nje tleh rase osat in bodeča neža, tu in tam pa okleščeno in osmučeno brinje.

Sredi te planote stoji še dandanes velikanski hrast, čigar spodnje veje ponove še vsako spomlad zeleno svojo opravo; visoki vrh pa se je že zdavna posušil in le še gole njegove rogovile štrle kvišku.

Tukaj se je ustavil ono noč Obloški Tonček prišedši s svojim jetnikom in s spremljevalcem čez hrib.

Věrnazz se je onemogel zgrudil na tla, a tolovaji so ga molče obstopili in čakali prihoda tovarišev, kateri so s težkimi kasami počasi lezli po rebri gori.

„Kaj pa bomo ž njim?“ vpraša polglasno eden drugarjev Tončkovih ter pokaže tajnika.

„Ne vem!“ reče ta porogljivo, „Groga ga hoče imeti, in kakor se mi dozdeva, božal ga ne bode.“

Vêrnazz teh besedi ni čul.

Trajalo ni dolgo, da so prisopihali tudi drugi rokovnjači gori na planoto. Groga je bil zadnji.

Ukazal je polglasno postaviti kovčege z denarji na kup in potem velel dvema rokovnjačema prižgati baklje.

Vsi so ga molče slušali; zadnjemu povelju ugovarjati tudi ni bilo povoda, kajti tu gori so bili tolovaji za nocoj popolnoma varni.

Ko sta razsvetlili dve baklji prizor, stali so tolovaji vsi v krogu pod košatim hrastom, med njimi v sredi pa njih glavar; a pred njim na tleh je napol ležal, napol čepel jetnik in se plaho oziral po groznih, očrnjenih obrazih.

Tudi Groga je težko sopel; vendar ni bil utrujen; strast ga je tako razburila, da ni niti opazil, niti se domislil, da dveh tovarišev ni tu, da so jih pustili na cèsti v rokah povračujoče pravice, katera ju ne bode več izpustila. Rokovnjači stoječi okrog pa so skoro radovedno čakali, kaj se ima sedaj goditi; kajti vse to jim je bilo čisto novo in nenavadno, in tolmačiti si niso mogli, kaj hoče njih glavar s tem Francozom.

Nekoliko trenutkov je bilo vse tiho v krogu. Groga se je ozrl še enkrat hitro po tolpi in potem dejal osorno pa z zamolklim glasom Obloškemu

kobilarju, kateri je še vedno stal za jetnikom in držal vrvico :

„Vzemi mu zamah iz ust!“

Oni vzdigne tajnika s tal ter mu odveže ruto, katero mu je prej čez usta zategnil.

Tajniku so se šibila kolena, ko je stal sedaj pred rokovnjaškim glavarjam in je ta uprl svoj divji pogled vanj.

Zablislilo je pa tudi nekaj groznega v tem pogledu, in tajniku je bilo, kakor človeku, ki je videl že enkrat nekaj tako divjega, groznega, a ne ve takoj, kje in kdaj. Pa mislil tudi ni o tem dalje nego dejal je sedaj, ko mu zamah v ustih ni branil več govoriti, kar bi bil dejal vsakdo v takem položaju :

„Pustite me! Kaj hočete? Vse vam dam, kar imam, pa pustite me; saj vam nisem ničesar hudega storil!“

A komaj je izustil zadnje besede, je stopil Gropa za korak bliže. Široki plašč mu je zdrknil z ram; z glave in z obradka pa sta mu padli lasulja in ponarejena brada.

„Ničesar hudega storil?“ sikne med zobmi; „ali me poznáš, pes?“

Vêrnazz je odgovoril z glasnim, grozopolnim vikom ter se je opetekel nazaj. Zrl je v glavarja, kakor bi stala sama pošast pred njim, in še ustna so mu bila blede kakor zid.

„Basaj, ti si!“ je zajecal s tresočim glasom.

„O, ne, nisem Basaj!“ reče oni bridko, a vendar z naglasom, ki je pričal o demoniškem veselju, katero je dvigalo glavarjeve prsi. „Basaja ni več! Ne veš li, da si ga ti ugonobil? Ta, ki stoji pred teboj, je Groga, rokovnjaški glavar, kralj v svojem kraljestvu! Glej, ti si ga naredil, kar je sedaj, in nocoj ti hoče plačati kos svojega dolga! Tri dni in tri noči nisem zatisnil očesa, da ne bi izgubil ne ene urice veselja, ko sem čakal najinega shoda; in ako tudi že dolgo ne, molil sem sedaj, da se ne pogrezne svet prej, predno se midva ne srečava. In sedaj si moj, lopov ti pasji! Ali veš, kaj je to — da si moj — moj!“

Tajnik ni odgovoril besedice; vrtelo se mu je v glavi in strah mu je šibil kolena; vedel je in pri vsaki besedici Grogovi je čutil, da tukaj zanj ne bode usmiljenja.

Groga je nekoliko trenutkov umolknil in zrl v svojega jetnika kakor zver, ki se hoče napiti žive, gorke krvi.

Obrnil se je potem k svojim ljudem, ki so bolj radovedni, nego osupli stali okrog.

„Možje!“ jih je ogovoril osorno, „dober večer smo zadeli danes; denarja obilo in pa tega lopova, ki mi je ljubši, nego denar! Vsak dobi svoj delež, vsak po zaslugi, kakor vedno. A jaz denarja nočem;

razdelite si ga med seboj; jaz hočem zase samo tega-le!“

Rekoč pokaže jetnika, katerega je pretresel mraz po udih pri zadnjih besedah rokovnjačevih.

„Pa potrpite malo, možje,“ nadaljuje glavar, „povedal vam bodem, zakaj si želim tega-le, zakaj ga imam rajši, nego tisti denar tam v kasah.“

„Nekaj let je že, kar sem pri vas — in nihče ne ve, odkod sem prišel k vam. Pa vidite, jaz sem bil prej gospod, žlahten gospod, in bil bi to še danes. Toda glejte, ta vrag, katerega smo ujeli nocoj, ta me je le hotel pokopati, ugonobiti, ker si je želel moje neveste. In ugonobil me je! Zarad tatvine, katere me je on po krivem obdolžil — možje, vi mi verujete, da je bilo po krivem, ker mi med seboj se resnične tatvine ne sramujemo — zarad tatvine so me po krivem obsodili in potem — trebalo je vojakov — vtaknili so me v vojake. Ta lopov je bil moj poveljnik. Zapeljal je mojo nevesto in mene trpinčil tako, da sem ušel, da sem ubežal. Od tedaj sem bil vaš, od tedaj sem Groga, rokovnjaški glavar — volk, kakor vi, ki se skriva po brlogih, da ga ne zasači lovec birič!“

Zadnje besede Grogove so rokovnjače, kateri so doslej le bolj radovedno poslušali, močno razburile. S pestmi in gorjačami so žugali jetniku.

„In ti, pes, povej, ni li to resnica?“ se obrne Groga k tajniku.

Ta je stal s povešano glavo pred njim in molčal.

„Vi ga sodite, jaz ga ne bodem!“ reče glavar.

Za trenutek je zopet vse utihnilo v kôlu; tajnik pa je plaho zrl po divjih, očrnjenih obrazih svojih strašnih sodnikov.

„Obesimo ga!“ reče hladnokrvno Tomaž Velikonja in pogleda vprašaje okolo.

„Dà, dà, obesimo vraga!“ vzkliknejo drugi ter obstopijo tajnika.

„Milost, milost! Ves svoj denar, vse vam dam, samo izpustite me!“ kriči jetnik in pade na kolena.

„Nesi ga s seboj, tisti svoj denar, mi imamo drugega dovolj!“ rohni Obloški kobilar in potegne Vêrnazza zopet kvišku.

„No, Kozobrin,“ kliče Velikonja, „ti si nekdam konjederca služil, zato bodeš tudi obešati znal!“

Deset minut pozneje ni bilo žive duše več pod hrastom. Na spodnji debeli veji pa je viselo mrtvo truplo Vêrnazzovo . . .

Zjutraj zarana — za Učakom je zarja rdečila nebo — je prignal Slabotinov pastir čedo ovac past na grič za Samoglavino. Prišedši mimo hrasta, je s silnim strahom ugledal obešenega častnika.

Popustivši čedo samo, je tekel preko rebri navzdol proti Št. Ožboltu in našel tam še francoske vojake, odpravljajoče se na pot v Ljubljano ter jim naznanil, kar je bil ugledal na gori.

Pol ure pozneje se je prepričal poveljnik one čete o resnici pastirjevega naznanila in je potem naglo preiskal še bližnjo okolico, zlasti Samoglavino. Tam pa je našel kos razbitega kovčega, v katerem so bili Francozje pripeljali prejšnji večer denar, in katerega je bil Samoglav pozabil požgati.

Uklenili so tudi njega, in kmalu potem sta drdrala dva voza z jetniki in njih stražniki po cesti proti Ljubljani.

Devetnajsto poglavje.

Pač zdihovala si po meni,
Stezála blede mi roké;
Oj pridi, pridi, sin zgubljeni!
Da te pritisnem na srcé!

Bóris Mirán.

Kakih deset dni pozneje je bilo v Gavričevi hiši v Kamniku vse narobe. Prejšnjega popoldne se je praznovala poroka kolovškega oskrbnika z lepo Reziko, in svatovanje je trajalo v pozno noč, dokler mladi mož ženice svoje ni bil odvedel na novi dom, na Kolovec. Danes pa sta prišla zopet nazaj na prvi poset k staremu očetu, in v ožjem krogu se je praznovalo — takorekoč — vnovič svatovanje.

Navzočni so bili vsi domačini in pa Poljakova mati, katera je bila došla prejšnji dan k sinovi poroki ter ostala še nekoliko dni v gostoljubni sodnikovi hiši. Razen nje je bil prišel tudi komisar Mulej, ki je bil že odnekdaj dober prijatelj Gavričev.

Pogovor se je sukal največ, kakor sploh povsod v zadnjih dneh, o groznem hudodelstvu v Črnem Grabnu, katero so po vsi pravici pripisovali strašni

rokovnjaški zadrugi, akopram preiskava o tem ni razjasnila dosedaj ničesar natančnega. Sploh se je vršila tajno in pri vojaškem sodišču v Ljubljani, in Poljaka so bili dosedaj le enkrat povabili v Ljubljano, da je tam izpovedal natanko svojo prejšnjo kombinacijo o možnem napadu na francosko kaso, katera kombinacija se je le predobro uresničila.

Jetniki niso izpovedali ničesar. Vedeli so skoro, da jim ne bi vse nič pomagalo, in zato tudi niso hoteli ovajati drugih tovarišev. Zatorej so bili Francozje pa tudi na čisto napačnem sledu ter so po Črnem Grabnu lovili in zapirali kmete, češ, teh je bilo gotovo nekaj navzočnih pri onem tolovajskem napadu.

To ravnanje pa je natančno in plodovito preiskavanje bolj oviralo, nego pospeševalo.

Poljak je imel o tej stvari svoje prepričanje, a od onega dne, ko je bil s komisarjem na Paleževini, ni več tako rad in pogostoma govoril o rokovnjačih, in še celo, ko so mu dali od vlade nekoliko vojakov na Kolovec na razpolaganje, da ujame kakega onih tolovajev, se ni s posebnim veseljem lotil tega dela, in tudi dosedaj še ni bil prav ničesar dosegel.

Po obedu pri sodniku so vstali gospodje in šli na kratek izprehod iz mesta; Poljakova mati in mlada nje snega sta ostali doma.

Stara gospa Poljakova je bila izobražena, blagodušna žena, prirodnega, skoro preprostega vedenja,

katero si je takoj pri svojem prihodu pridobilo srce mlade neveste, tako da sta že sedaj, ko sta se poznali komaj poldrugi dan, občevali odkrito in zapupno, kakor mati in hči.

Govorili sta danes, in to je čisto umevno, največ o Štefanu. Eni kakor drugi je bil on vendar najdražje, kar sta imeli na svetu.

„Oh, mati, glejte, niti Vi niti Štefan mi še nista povedala ničesar o drugem Vašem sinu; pisali ste mi o njem, pa tako, da nisem vedela, je li še živ, ali mrtev. Oh, mati, nikar ne bodite hudi, ako sem Vas razžalila s tem vprašanjem!“

Tako je pričela mlada žena po kratkem premolku, ki je bil nastal v njiju pogovorih ter je tako boječe in skrbljivo sklenila svoje vprašanje, zapazivši, da je pri prvih nje besedah togepoln izraz prevlekel materino lice.

„Ne, ne, Rezika!“ reče stara gospa, kako morem biti žaljena? A ta spomin me vselej pretrese, dete moje! Verujem, da s teboj Štefan o tem ni hotel govoriti, a vedeti moraš! Tudi Štefan ti bode o priliki povedal vse, kar mu je znano. Žal, da on o tem tako malo gotovega ve, kakor jaz.“

Rekši je starka sklenila roke in pogledala z mokrim očesom skozi okno tja čez šumečo Bistrico proti strmi gori onikraj nje, kjer se je lahka megla polegala čez gosto gabrovo grmovje.

„Pustiva te žalostne spomine, mati! Žalostni morajo biti, to vidim — torej pustite jih, mati! Štefan mi pove vse!“

Pri teh besedah se oklene Rezika matere; toda ta jo bridko smehljaje zavrne ter deje:

„Bolje bode, ako ti jaz povem vse; s Štefanom o tej stvari tudi nisva enakih misli; zato ga pozneje lahko vprašaš, in potem bodeš sodila sama!“

Mlada žena ni dalj ugovarjala; sedla je zopet na stol k materi.

„Kakor veš,“ je pričela starka svoje pripovedovanje, „omožila sem se jaz z očetom tvojega moža vdova. Štefan je sin moj iz drugega zakona. Prvi moj soprog, in to ti je tudi že znano, je bil general Basaj. Porodil se je tu blizu Kamnika, bil je namreč kmetskih roditeljev sin iz Komende; omožila sem se, stara že skoro štiriindvajset let, a moj soprog že več kot dvakrat toliko. Umrl je, ko je bil moj sin še jako mlad in zapustil nama je toliko, da sem brez skrbi živela in sina Ferdinanda lahko dobro vzgajala. Imela sem ono malo posestvo na Spodnjem Štajerskem, kjer vedno bivam še sedaj, in tam sem se seznanila tudi z inženirjem Poljakom, kateri je postal drugi moj soprog. Štefan, sin njegov, je osem let mlajši od svojega polbrata Ferdinanda. Ta je moral kmalu v šole in je bil iz svojega veselja in nagiba inženir. Bil je v raznih službah in koncem je bival nekaj časa v Celju. To je bilo

pred desetimi leti. Posetil me je večkrat — bila sem namreč zopet vdova, in drugi sin moj, Štefan, se je še na Dunaju učil — a naenkrat se je zgodilo nekaj strašnega in od tedaj svojega Ferdinanda nisem videla več.“

Umolknila je pri teh besedah in obraz zakrila z rokami. Tudi mlada žena je čutila, da morajo biti to bridki spomini, ki pretresajo mater.

Čez nekoliko trenutkov je nadaljevala stara gospa:

„Sin moj Ferdinand je bil v vseh svojih podjetjih jako samostalen in svojevoljen, tako da tudi meni o mnogih izpremembah, katere je tičoč se svojega službovanja sklepal in izvrševal, ni besedice naznanil prej. Tako sem tudi šele po okoliših zvedela, da se je moj sin zaročil s hčerjo nekega nižjega uradnika v Celju. Čakala sem od dne do dne poročila od njega o tej stvari, a ni bilo niti pisma niti njega. Kar mi prinese Štefan, ki se je ravno vračal z Dunaja na počitke, grozno novico, da so Ferdinanda v Celju zarad tatvine zaprli. Dejali so, da je ukradel svojemu prijatelju, nekemu nadlajtnantu Brnjaču, petsto tolarjev, in te so pri hišni preiskavi našli v njegovi shrambi. Tudi Brnjač je pričal proti njemu. A vendar ga niso obsodili, ampak — saj veš ljubica moja, ali spominjaš se morda še malo, kako silno so potrebovali pred desetimi leti vojakov, in kako so vse pobirali, kar so

mogli, kajti Francoz je stal pred durmi — in tako so tudi mojega Ferdinanda brez sodbe, je li kriv, ali ne, vtaknili med vojake, in moral je na Laško. Čez tri mesece mi je prišla novica o njem, in še hujša nego druge; ubežal je, lovili so ga povsod; od onega časa pa nisem čula besedice več o njem, in tudi danes še ne vem, je li še živ, je li mrtev. Ali bodisi kar hoče, ljubim ga še tako, kakor nekdanj, in ko bi ga še enkrat videla, stisnila bi ga k sebi z vso ljubeznijo, da bi moral pozabiti vse bridkosti in nesreče, ki jih je prebil dosedaj! Ljubica moja, jaz nikdar nisem mogla verovati in še danes ne verujem, da je Ferdinand kriv onega zločina!

Solze so se udrle materi čez lice, ko je končala svoje pripovedovanje. In tudi mlada nje sneha svojim ni mogla ubraniti.

„Pozabite te spomine, ljuba mati!“ reče Rezika po kratkem premolku in sede bliže k materi.

Kaj bi ji mogla tudi drugega reči? Vedela je pa tudi sama, kako malo pomaga takov svet.

Starka je utešila svoje solze. Toliko let je že žalovala — in vsaka žalost je vendarle v početku najbridkejša.

Govorili sta še dalj časa o raznih rodovinskih stvareh, in šele, ko so se vrnili gospodje s svojega izprehoda, so se zbrali vsi na Gavričevem vrtu v popoldansko zabavo, katere so se udeležili tudi še nekateri sodnikovi prijatelji.

Oskrbnik je bil jako dobre volje in je skoro razdražen vstal, ko mu pride dekla naznanjat, da ga zunaj čaka neznan človek, ki hoče po vsi sili govoriti ž njim ter se ne da odpraviti.

Trajalo je precej dolgo, da se je vrnil Poljak na vrt. Prišel pa je tako bledolic, da mu je mlada žena tekla naproti in v neznanih skrbih vprašala, kaj se je pripetilo.

„Nič, nič,“ reče oskrbnik, „domov morava kmalu, pa tako, da se drugim osebam ne bode dozdevalo čudno! Le mirna bodi, glej, dosedaj še nihče ni zapazil, da sem bil zunaj; ali tudi nečem, da vedo drugi ljudje o hitrem mojem odhodu!“

„Pa kaj je vendar!“ vpraša Rezika, „ali se je kaj hudega pripetilo?“

„Bog varuj!“ zavrne on, „ako že hočeš vedeti, povem ti, pa molči drugim ljudem; rokovnjače ujamemo nocoj; če ne vseh, pa vsaj nekaj velikih rokovnjačev!“

„Oh, moj Bog nebeški, že zopet ti ljudje!“ vzdihne mlada žena, „pa ti mi jih ne pojdeš lovit, Štefan, ti nikakor ne smeš! Obljubi mi!“

Pogledala je tako proseče!

„Ne, jaz ne pojdem,“ deje on; „pa sedaj se vrniva k družbi, da ne bodo vsi opozorjeni, kaj imava med seboj! A nocoj morava domov. To se pravi, Rezika, ti lahko ostaneš tu; jutri pa pridem pote!“

„Kaj pa misliš, Štefan?“ ogovori ona. „Jaz grem s teboj!“

V tem sta se vrnila k družbi. Poljak je imel na licu zopet prejšnjo zdravo barvo, tako da nihče ni mogel opaziti kake izpremembe.

A nekoliko razmišljen je bil vendar, in tudi soproga njegova.

Mati ga je pogledovala nekolikokrat skrbljivo, ali on jo je znal skoro instinktivno umiriti z razgovorom.

V tem se je zmračilo in mala družba se je pričela razhajati.

Tudi Poljakov voz je že čakal pred hišo in kmalu potem sta se vozila mlada zakonska proti domu.

Mati oskrbnikava pa je ostala nocoj še v Kamniku pri sodniku.

Dvajseto poglavje.

Kaj sta se stisnila?

Kaj sta si zmisllila?

Narodna pesem.

Istega popoldne sta sedela v Jošt Vlagarjevi krčmi dva pivca, oba znanca naša. Prišla sta tja skoro ob enakem času, čeravno od nasprotnih strani, in pila sta vkupe iz enega kozarca.

„Torej Vi ste se naveličali naše družbe!“ reče dolgi suhi mož, ki je sedel s hrbtom proti vratom ter postavi kozarec pred svojega soseda, sedečega na koncu mize. „Tristo griv, to je pa vendar čudno, da bi eden nas kar tako meni nič tebi nič odhajal, in posebno sedaj, ko so nas začeli brcati! — Tristo lišajev, jaz bi bil tudi rajši tam kod na Laškem in bi kobile prodajal, kakor pa tukaj oprezoval in čakal, da me kakšen hudičev birič prime za vrat.“

Rekši udari nejevoljno s koščeno pestjo po mizi.

Mali, starikavi sosed njegov, opravljen gosposko, je odskočil ter plašno branil onemu: „Tiho, tiho bodi, Tonček; ali hočeš, da nama že sedaj kdo stopi na pete? Ne razbijaj vendar!“

„Kdo bi ne razbijal, tristo kopit! Če pomislim, da ne velja za vse enaka pravica! Vi hočete odnesti zdravo kožo in polne žepe, nas naj pa obešajo, če hočejo, kaj ne? Sakra-miš! Jaz pravim, da ne pojedete od tod!“

„Lepo te prosim, ne razgrajaj tako! Okna so tudi odprta, in kaj veš, kdo lazi tod okolo!“

To je tudi Obloškega kobilarja — bralec, ga je gotovo že spoznal — malo ohladilo.

Pogledal je pazno po odprtih oknih in potem stopil jih zapirat.

Ko prisede zopet k mizi, deje mirneje: „Povedite mi vendar, ali Vas je Gropa poslal strani ali hočete iti sami. Morda greste v drugo službo, ker Vas je brdski dohtar zapodil?“

„Gropa me je plačal in mi dejal, naj grem, kamor hočem; on me ne bode več potreboval!“ reče pisar Rakovec, kajti ta je bil drugi gost — in zategne potuhnjeno ustni.

„A-ah, tako!?“ šepne kobilar ter zamišljeno gleda na tla.

„Pravil mi je tudi, da pride celo krdelo vojakov v Kamnik, in da tam gori v Bistrici tudi ne bode več tako varno, kakor dosedaj!“ nadaljuje pisar in izpod napol zaprtih trepalnic pazno gleda svojega nasprotnika.

„O, ti konjska izkušnjava!“ kolne Tonček, ki je bil očitno že precej pil, „jaz naj pa zanj babe lovim, on pa morda misli . . .“

Končal ni svojega govora, kajti pisar mu je prestregel besede z naglim vprašanjem: „Kaj? Kakšne babe?“

„E, tisto punco Mozolovo, ki še ne ve, kje se kuri jajce utiplje!“ godrnja Obloški kobilar.

„Kaj pa je s tem dekletom?“ vpraša nekako silno pisar.

„Naročil sem ji danes, naj počaka Groge tam v gozdu nad Mozolovino! Šleva ti, stara!“ obrne se jezno k pisarju, „kaj pa vprašaš tako prokleta neumno; kaj si že pozabil, da vsi za babami lažimo, dokler moremo? Pa kaj to! Meni se sanja nekaj drugega!“

Konjski mešetar je naslonil glavo ob roke in zrl srpo na debele krušne drobtine, ki so ležale po mizi in po katerih so se brenče pasle muhe.

Preko pisarjevega lica je šinilo pri zadnjih besedah Tončkovih neko zlobno veselje.

„Meni se tudi nekaj sanja!“ deje po kratkem premolku.

„Kaj?“ vpraša Tonček, glavo vzdignivši.

„Morda isto, kar tebi!“ reče pisar hladno; „kaj misliš, da nisem videl, kako je Groga danes spravljaj vse svoje reči, denar in drugo? Groga vam

uide, to ti pravim, in pusti vas na cedilu, tebe in vse druge; oh, ti bodeš še pomnil mojih besed!“

Kobilar je malo prebledel; bil je nekoliko pijan, a pisarjeve besede, ki jih je ta tako resno govoril, so ga vzdramile popolnoma. Vstal je in šel počasi k vratom ter pogledal v vežo, ni li krčmarja ali kakega drugega človeka tam. — Zunaj ni bilo žive duše.

Tonček je zaprl duri in se vrnil zopet k mizi.

„Malo prej se je ta stari lisjak, Jošt, potikal tu zunaj,“ reče bolj tihoma pisarju, „pa sedaj ga ni; menda je odšel, kaj li? Temu zlomku ne zaupam ničesar več, kakor hrvaški kobili; oba je treba od sebe tiščati. In ta vrag nosi vse Grogu, kar zve od nas; ušesa pa ima, da več sliši kakor človek govori!“

Pisar je pazno pogledal po izbi, da-li ne bi kdo tičal skrit v kakem kotu. V vsi izbi pa razen dveh miz in nekoliko stolov ni bilo druge hišne oprave, da bi se mogel kdo zanjo skriti, zato se starec zopet mirno obrne h kobilarju in reče:

„Veruj mi, da vas popusti! In kdo ve, ali ne misli še kaj hujšega!“

„Kaj pravite? Kaj nam pa more? Hudič, saj je to dovolj, da svoj vrat nese na suho, nas pa pusti v čobodri!“ rohni Tonček.

„Jaz le pravim, da je Grog zvit, kakor star lisjak, ki že deset let kure s pragov pobira! Pomisli le, da on časih še to ve, kar se ti je sanjalo! — če si namreč hotel slepariti.“

Obloški Tonček je povetil glavo; spominjal se je, da je Gropa časih res več vedel, nego je bilo njemu ljubo.

Pisar je videl, da kobilar molče pritruje njegovim besedam, zato je zadovoljno ter svojega nasprotnika izpod napol povešenih trepalnic opazuje nadaljeval:

„Mi tudi ne vemo, ali nima on zaveznikov med tistimi, ki nas love, med višjo gospodo! Kaj misliš ali to ni mogoče?“

„Skoro!“ pritrdi oni zamišljeno.

„In tako se pripeti lahko, da vas vse lepega večera pograbi, njega pa izpuste lepo v miru ter mu dajo priliko, popihati kam čez mejo; na Štajersko tako ni daleč, in Avstrijci se bodo prokleto malo brigali za take ptičke, ki so praznili francoske kase.“

„Vrag konjski vzemi Vas in Vaše prerokovanje,“ kolne Tonček; „pa meni se dozdeva vedno bolj, da pravo mislite; in čakajte, morda jo Gropa še nocoj pobriše, kajti naročil mi je za tisto Mozolovo punco, naj ji izrečno zabičim, da bode nocoj pripravljena!“

„Vse je mogoče,“ reče pisar hladno.

„Kam naj grem pa jaz? Na Avstrijsko ne smem; tam na Štajerskem imajo še nekaj neumnosti zapisanih o meni in vrag jih je dal, da bi me pustili kar tako v miru.“

„O Gropu imajo tudi še nekaj zapisanega,“ si misli starec, a tega ne zine.

Sedela sta nekoliko časa molče pri mizi; pisar je dal sosedu priliko, da še malo bolj premisli to neprijetno situvacijo.

Ko se mu je zdelo, da je konjar gotov v svojem prepričanju o glavarjevem begu, je povzel zopet besedo:

„Ej, skoro bi bil pozabil; ti nisi bil danes dopoldne v mestu, kaj ne?“

„Nisem bil!“ odgovori Tonček; „Kaj pa se je pripetilo? Vendar niso prijeli koga naših ljudi!“

„Ne, pa nekaj je bilo razglašeno, kar je proketo važno za vas vse; zame ni, ker jaz nisem bil prizadet pri tistem oprasku v Črnem Grabnu,“ reče starec ter naglaša posebno zadnje besede.

„Kaj pa je vendar?“ sili oni, zopet malo bled v lice.

„Jaz sem kar po naključju prišel danes proti poldnevu na trg in sem poslušal biriča, ki je pred mestno hišo razglaševal novice; dandanes se tam kaj takega sliši, kar briga posebno nas — ali ne, prijatelj?“

„Kaj vruga pa je klical birič?“ godrnja nestrpno konjar.

„Pravil je, da dobi tisti, ki naznani kaj natančnega o onih tolovajih, ki so v Črnem Grabnu francoski denar pograbili in enega častnika obesili — no, ti veš to natančneje — pravil je torej, da dobi tisti, ki kaj dobrega poizve in naznani o tej stvari — petsto frankov od francoske vlade; — tisti pa, ki

pove, kako bi se ujel veliki vodja onih napastnikov, dobi tisoč frankov, po vrhu pa še kaznovan ne bode, če je bil sam pri tistih ljudeh.“

Kobilar je strmel v starca.

„Da, da,“ nadaljuje oni, „tako je pravil birič, in jaz bi dejal, da je stvar premisleka vredna! In vedi ga vrag! Francozje že vedo, da se mu Gropa pravi, velikemu vodju!“

Tonček je z obema komolcema podprl glavo in gledal krušne drobtine na mizi.

Pisar je videl, da treba izpustiti še eno pšico, da dobi kobilarja docela na svojo stran, in to je tudi takoj izpustil:

„In vedi, prijatelj, Gropa sam vse to že ve!“

„Sakra-miš! Sedaj pa tudi jaz ne bom čakal!“ zarohni Obloški Tonček in skoči kvišku.

Takega je hotel pisar imeti.

„Prav govoriš,“ reče pritrjuje; „treba pa bode, da hitro ravnava.“

„Kaj mislite?“

„Tisto, kar misliš ti!“

Oba sta bila v istini enakih misli, ali nobeden si ni upal prvi izustiti jih.

„Sedi nazaj na stol in govori tiše!“ veli pisar.

Oni je ubogal.

„Kolovški oskrbnik je nocoj v mestu; njega lahko takoj dobiva in on ima vojake na Kolovcu. Stopiva tja h Gavriču, ti pokličeš Poljaka in mu

poveš, da nocoj lahko ujame Gropa. Jaz Poljaku ne smem v bližino, kajti on me pozna in me je spravil z Brda. Torej pojdi ti, jaz pa te počakam; toda vedi, prijatelj, vsak polovico!“

„Dobro,“ pritrdi oni brez premisleka, a potem vendar pristavi: „Zakaj pa ne greste Vi! Če Vas Poljak tudi pozna, pa ste vendar brez kazni; saj je birič tako klical — ne?“

„Seveda; ali jaz ne vem, kje bi se ujel Gropa: jaz nisem hodil še k tisti ženski.“

To je konjarja umirilo.

Dogovorila sta se še enkrat natanko, kako bosta izvršila izdajstvo; potem sta klicala krčmarja, a ker ga ni bilo, plačali dekli in odšla . . .

Zunaj v veži pa je pisar za Tončkom, ki je korakal pred njim, stisnil pesti in z nekakim vražjim posmehom zamrmral sam v sebi: „Haha, dva ptička v eno zanko! Prijatelj, ti ne veš, da oni ni prost kazni, ki je pomogel obešati tistega Brnjača, ki je — vrag ga vzemi! — Meni pa menda ne bode treba deliti tistih tisoč frankov — bodem že skrbel, da jih ne bodem delil s teboj!“

Pri Gavriču je povedal Tonček dekli, da išče Poljaka; pisar pa je ostal na trgu, toda tako, da ga iz hiše ni bilo moči videti.

Oskrbnik je bil od konjarjeve ovadbe silno razburjen; a premagal se je ter je ukazal naglo, da ostane Tonček v varstvu mestne straže, katera je

bila z nekoliko francoskimi vojaki pomnožena; na Kolovec pa je poslal takoj zanesljivega moža.

Potem se je vrnil k družbi.

Pisar je dobro vedel, da Tončka ne bodo takoj izpustili, zato se tudi ni mudil dolgo na trgu; odšel je v drugo krčmo ter se vrnil stoprv, ko je videl, da je Poljakov voz zdrdral že iz mesta.

Potem je šel zopet k mestni hiši in vprašal po komisarju Muleju.

Temu je bil pa Poljak že vse razložil, a kako se je zavzel Mulej, ko mu pisar Rakovec ovadi sedaj rokovnjaškega glavarja in obenem tudi prvega ovadnika Obloškega Tončka. Pa ker je bil previden, je obdržal tudi pisarja v zaporu, toda ločenega od konjarja.

V istem trenutku pa, v katerem sta naša dva poštenjaka ostavila Jošt Vlagarjevo krčmo ter izginila za oglom, se je priplazil krčmar sam po stopnicah iz zgornje shrambe, katera je bila tik nad gostilniško izbo, in je golorok stopil ven na dvorišče.

„Čakajte, vraga!“ je dejal tiho. „Jaz vama že spletko zmedem!“

Pobral je pred hlevom debel drenov cepec, da mu rabi za palico, in krenil ob Bistrici navzgor proti planinam.

Izginil je kmalu za gostim vrbovjem.

Enoindvajseto poglavje.

Der Schritt, den du gethan
Auf deiner Lebensbahn
Zum Unglück oder Glück,
Du thust ihn nie zurück,
Und seine Folgen werden
Dir zum Gericht auf Erden.
Bodenstedt.

Pri Mozolovih je mineval dan za dnevom enakomerno, kakor v prejšnjih časih; nekoliko razlike je prineslo edino delo na polju, katerega je bilo o tem času največ. In malo hitreje in mirneje je bilo okrog hiše, odkar so bili strica Blaža pokopali, kajti ta je prej robantil in zgrajal v hlevu ali na kašči, če je bil slabe volje, ali pa je uganjal burke svoje, če je imel kaj okroglega v žepu, dokler ga ni Mozolka zapodila v kraj.

Sedaj ga pa ni bilo več.

Poznalo se ni, da bi ta izguba Mozolovim segala posebno globoko v prsi; mati je nekolikokrat govorila o rajnem in se je s Polonico vred bridko jokala pri pogrebu, a sedaj ga ni več mnogokrat omenjala. Edini, ki je resnično žaloval za stricem, je bil Pavlek.

Z materjo je malo govoril, a sestro pa od onega dne, ko ji je bil v veži s pestjo zažgal, ni zinil besede.

Delal je sicer pridno na polju, a pohajal je tudi časih od doma ter se vračal stoprv čez poldne ali pozno v noči, ne da bi komu povedal, kje je bil in kaj je počel.

Ako ga je prašala mati, imel je vedno dovolj pametnih izgovorov, tako da ni dalj silila vanj.

V istini pa je hodil fant večkrat na Kolovec, kjer je bilo, kakor smo že omenili, sedaj nekoliko vojakov, ki so preiskavali okolico, da zaslede rokovnjaške tolovaje. Pavlek je vedel, da so strica rokovnjači ubili, in vedel je, da je tisti Štajerec Nande, katerega je on odnekdaj sovražil, tudi rokovnjač, in da je kolikortoliko kriv stričeve smrti. To prepričanje je bilo popolnoma dozorelo v njem, in poleg njega neugasna žeja, da maščuje strica.

Hotel je kakega rokovnjača ujeti, posebno pa tistega Nandeta, ali kakor mu je stric naposled dejal, Groga — in zato je hodil in oprezoval okolo.

Ponoči pa je zaspal šele proti jutru. Več dni že je stražil hišo, zlasti pa sestrino okno; kajti slutil je, da ne bode dolgo, ko se vrne oni Nande kar ponoči ter se bode razgovarjal tukaj s sestro Polonico.

In kaj mu je hotel, sedemnajstletni šibki dečak, onemu krepkemu možu?

Mislil ni mnogo o tem, kaj bi storil; kajti sklep njegov je bil že izpočetka gotov in priplazil

bi se in udaril ga s kolom po glavi, da bi se oni zvrnil kakor snop!

Iste dne, ko je Obloški Tonček ovadil svojega glavarja kolovškemu oskrbniku, je bil Pavlek zopet, in sicer proti večeru, na Kolovcu.

Srečal je pod gradom enega gozdnih stražnikov, s katerim je bil znan, in jel razgovarjati se ž njim.

„Kam pa tako siliš, Matevž?“ ga vpraša Pavlek.

„Kaj zlomka vem, kaj se godi? Šimna grem klicat in potem gremo z vojaki nekoga lovit. Nocoj je prišel iz Kamnika ukaz!“

To je Pavleka silno zanimalo.

„Veš kaj, Matevž, jaz bi šel tudi z vami!“

Oni se mu posmehne.

„Pojdi, pojdi, griža ti grižasta, kam bodeš neki hodil! In kaj nam pomagaš? Pa meni je vseeno, če greš; onega korporala vprašaj, ta ima zapovedovati, saj je Kranjec — ne Francoz!“

Rekši čuvaj odide.

Pavlek je premišljeval, ali bi vprašal onega francoskega vojaka ali ne. Naposled stopi pogumno proti gradu, kjer je v vežnih vratih slonel oni seržant, ter se mu ponudi v spremstvo.

A vojak ga je neusmiljeno odpodil; toliko da ga ni zaprl, kajti sumnjivo se mu je že zdelo, da fant takoj ve o nameravani ekspediciji.

Pavlek odide jezen proti domu.

Zmračilo se je bilo popolnoma, ko je že legel doma pod star drenov grm, kakega pol streljaja nad hišo. V nejevolji svoji je sklenil, da še večerjat ne pojde.

Dolgo je ležal tako v rosi, kar ga vzdrami nekaj nenavadnega.

Domačini so se bili že razšli, in tudi Polonica je stopila leščerbo v rokah držeč v svojo izbo.

Pavlek, ki je ležal kakih sto korakov za hišo, gori v bregu, jo je lahko opazoval skozi okence, pa ona ga ni mnogo zanimala — vedel je, da je sama.

In vendar je čez nekoliko časa zapazivši, da sestra dolgo ne pihne luči, in da se tudi spat ne spravlja, pričel pazljiveje gledati doli, akoravno brez kake sumnje.

Naenkrat se prepriča, da veže Polonica obleko in nekaj drugih stvari v culico in v tem prihaja večkrat k oknu in tamkaj pazno posluša.

To je bilo pa že sumnjivo.

Hotel se je ravno malo bliže splaziti po travi, kar ga opozori nekov šum, ki je prihajal čez reber, tam od leve strani semkaj.

Vstal je tiho in šel varno in počasi tja pod sadnim drevjem po stezi, ki je držala z dola gori v goščavo, in kjer je moralo nekaj ljudi korakati; kajti Pavlek je na uho natanko razločil več stopinj.

Pri stezi je raslo nekaj leščevja, in za tisto se fant skrije.

Bila je temna noč, akoravno nebo popolnoma jasno.

Pavlek ni dolgo čepel za grmom, kar prikoraka kakih šest ali sedem mož po stezi navzgor. Sedaj se je eden ali drugi spoteknil na kamenitem in po hudournikih razritem potu. Tik pred onim leskovim grmom izpodleti zopet enemu noga, in nekaj, kakor težka sablja, trči ob kamen; debela, ali potihoma siknjena francoska kletev se je slišala za tem ropotom. „Jaz ti bodem dal malo železa v tvoja suha stegna, če nas za nos vodiš!“ zagodrnja potem eden slovensko.

„Tiho,“ reče menda oni, kateremu je veljala ta prijazna opomnja, „tu smo komaj streljaj od Mozolovih, in kdo ve, če ni ona punca že na straži. Ljubček nje bode kmalu tu.“

Pavleka je pretresel mraz; počakal je komaj, da so se oni izgubili v gošči, in potem se vzpel kvišku; težko je sopel.

Torej res čaka Polonica onega! In zakaj si je navezala culico? Da pobegne ž njim? To bi bilo grozno!

Da šo bili to francoski vojaki, in da hočejo uloviti ravno Nandeta in ne koga drugega, o tem Pavlek ni več dvojil. Premišljeval je en trenutek, ali bi skočil za njimi ter jim naznanil, kaj je zapazil

pri sestri. Ali poznal jih ni; to niso bili kolovški in tudi onih, ki so slovensko govorili, ni poznal. Pa saj so ti stražniki morali dobro vedeti, kje bodo ulovili onega rokovernjaka — sicer bi ne hodili gori v goščo.

Vse to je fantu bliskoma šinilo po glavi, in sklenil je hitro, iti nazaj za hišo, in tam stražiti. In ko bi sestra sama šla od doma, potem je hotel iti in plaziti se za njo, in če bi veljalo do konca sveta, dokler se ne sreča z onim Štajercem, katerega on tako sovraži.

Kaj potem, če ga sreča — o tem tudi sedaj ni mislil.

S takimi naklepi se je priplazil zopet nazaj za hišo; pa legel je sedaj le kakih petnajst korakov strani od sestrinega okna v travo.

Videl je, da je ona v tem že dela velik robec na glavo in da je opravljena, kakor za daljši pot. Sedela pa je na skrinji, roke držala sklenjene v naročju ter srpo gledala v tla.

Pavleku je bilo pri srcu, kakor strastnemu lovcu, kateremu srnjaka psi pode vedno bliže in bliže. Še sopsti si ni upal.

In ni mu bilo treba dolgo čakati; kajti naenkrat, ko je tako pazno in neprenehoma zrl na desno in levo in vlekel na uho vsak glas, je začul tam izza hleva semkaj lahke korake. Stisnil se je še

bolj v travo, tako da ga, ker je imel temno obleko, nikakor ni bilo moči ugledati.

Prišlec pa je stopal počasi in varno proti razsvetljenemu oknu. Obstal je tam in, predno je potrkal, ozrl se še enkrat pazno na vse strani, in ko ni zapazil ničesar nevarnega, stopi k oknu, tako da ga je luč obsvetila in potrka trikrat lahko na šipo.

Ko mu je šinil svit leščerbe čez obraz, spoznal je Pavlek, da je pričakal pravega.

Bil je Nande.

V roki je nosil majhen kovčeg in opravljen je bil kakor za dolg pot.

Polonica se je nalahko zganila, ko je potrkal oni na okno, a takoj je naglo stopila tja ter odprla lino.

„Ali si že tukaj?“ zašepeta polglasno in nekako osuplo, ko spozna Nandeta, ki je stal tik stene. „Oni je dejal, da me bodeš gori počakal!“

„Hitro, hitro se opravi!“ sili on, „izdajalci so mi za petami in kmalu bodo morda vojaki tu, ali pa tam gori pri borovcih. Vse ti povem pozneje, sedaj le urno, urno, da odideva od tod!“

Dekle se je silno prestrašilo.

„Pihni luč!“ deje Nande, ko vidi, da ima Polonica culo že zvezano in da je gotova s svojimi pripravami za pot.

„Precej, precej!“ reče ona ter odpre še enkrat svojo skrinjo: Tam v kotu zgornjega predala je

ležal star molek in poleg njega usnjata mošnjica. Tu je hranila deklica še onih nekoliko križavcev, katere ji je bila rajna teta dala v spomin, ko ji je birmo zavezala. Oboje, molek in denar, je dela deklica v žep in tiho zaprla zopet skrinjo.

„Za Boga, Polonica, kaj se obotavljaš?“ veli zopet Nande ter skoči bliskoma na ogel hiše. Dozdevalo se mu je bilo zdajci, kakor bi čul tihe korake, in poslušal je sedaj brez sape tam na oglu. Pri naglem skoku pa je zadel v temi tanko desko, naslonjeno ob steno, in ta je pala z lahkim ropotom na trda, uhojena tla.

A udarec je bil vendar tolik, da je moral opozoriti in ustaviti vsakega, kdor bi se bil morda bližal na skrivnem hiši.

Zato tudi Nande sedaj ni čul ničesar več; bilo je vse mirno in tiho. Mozolov pes pa je spal nocoj, bodisi po naključju ali po posebnem naročilu v hlevu pri Francetovi postelji.

Nande se vrne naglo in vedno silno nemiren k oknu; Polonica je v istem trenutku pihnila leščerbo.

„Ali greš?“ vpraša on.

V tem je deklica odpirala tiho duri svoje izbice in stopala v vežo. Prislonivši duri za seboj, je iztegnila roko po kljuki vežnih vrat, kar ji udari na uho divji krik, prihajajoč od zunaj.

Vsa kri ji je šinila k srcu in v sencih jo je zabodlo, kakor bi jo kdo z nožem dregnil od obeh strani.

Ta trenutek se odpro tudi duri na onem koncu, kjer je spala Mozolka.

„Kaj pa je, kaj pa je?“ je kričala mati v temno vežo, in pristavila: „Polona, Polona!“

A ta se je tudi v tem trenutku vzdramila. Edina misel: ‚mati‘ jo je streznila iz polzavesti, in bliskoma je bila deklica v svoji sobi ter hotela poriniti zapah za duri.

V istem trenutku pa pokne za hišo strel, in takoj še eden pok in še tretji.

„Jezus, Marija!“ vzklikne Polonica in odpre zopet duri; a ven iz izbe stopiti ni mogla, zgrudila se je na prag.

Mozolka pa je kričala v drugem koncu veže, tresla se po vseh udih in ni si upala stopiti naprej.

Zunaj za hišo pa je bil divji vik in krik. Francoske in slovenske kletvine, udrihanje in ječanje, vse se je mešalo.

Čez nekoliko časa udari nekdo trdo na vežna vrata.

„Odprite!“ kliče zapovedujé; a ker nobena onih dveh preplašenih žensk ni mogla dosti naglo ustreči povelju, udari še enkrat siloma s puškinim kopitom na vrata, da je odletel zapah.

„Luč užgite!“ vpije zopet oni pri vratih.

Trajalo je dalj časa, da je Mozolka ukresala ogenj ter prišla s svetilnico v vežo.

Med vrati je stal komisar Mulej in poleg njega francoski vojak.

„Semkaj posvetite!“ veli komisar in stopi pred vežo.

Prizor, ki se je kazal zunaj Mozolkinim očem, bil je res nenavaden.

Na tleh, tik pod Poloničnim oknom je ležal z zvezanimi rokami Nande. Divje je gledal okolo stoječe vojake in kri, ki mu je tekla iz široke rane na čelu, je obroblljala grozno blede lice.

„Ti si!“ je viknila Mozolka polglasno in se stresnila po vsem životu. Pa gledati ni mogla dolgo tega strastnega, prepadlega lica.

„Ali je oni Vaš sin?“ vpraša komisar in pokaže drugega, nekoliko korakov od Nandeta v travi ležečega človeka.

Plaho je pogledala Mozolka tja in spoznala Pavleka. Tudi ta je bil bled ko pobeljena stena ter je podpiral s komolcem glavo, iz ust pa mu je tekla kri.

„Pavlek, Pavlek, za božjo Kriščevo voljo, ali so te ubili?“ je vzkliknila mati in pokleknila k sinu.

A ta ni odgovoril.

„Spravite ga v hišo,“ reče Mulej, „morda mu ne bode hudega! Pa mi ga nismo ubili, ta-le lopov ga je s tako silo sunil v prsi!“

Rekši pokaže Nandeta.

„Jaz sem to videl, ko sem skočil izza hleva,“ nadaljuje potem; „fant ga je držal za vrat, pala sta in on ga je s pesjo udaril v prsi. Potem smo ga zvezali! Pa saj to je vendar tisti Vaš Nande — mati?“

Komisar je bil dosedaj tako prepričan, da je ujel pravega, da je bil pozabil precej vprašati Mozolko o njem.

A ta mu ni odgovorila; poleg sina je klečala in bridko jokala.

Mulej se je ozrl po vojakih.

„Kje pa je oni,“ reče hlastno — „oni pisar, katerega smo s seboj pripeljali?“

Vsi se spogledajo.

V tem pa zazveni gori izpod hriba glasan klic: „Qui vive?“ dvakrat, trikrat, in tretjemu odgovori hripav, grozen vzklik. Potem je bilo gori vse tiho.

Komisar pošlje naglo nekaj vojakov tja, a trajalo ni dolgo, ko se vrnejo ti in oni, katere je bil Pavlek vprvič čul in zalazoval. Sredi njih je korakal Obloški Tonček, zadaj pa so nesli trije — brdskega pisarja.

„Kaj je s tem možem?“ vpraša osorno Mulej.

Poveljnik tega oddelka mu razloži, da je proti vojaku, ki je stal gori na parobku na straži, pritekel ta starec, ali ker na klic straže ni počakal, skočil je vojak za njim ter ga z bajonetom prebodel.

Okrog Nandetovih usten je zaigral demoniški smehlaj, ko je čul to novico. Ozrl se je tja in se srečal z očmi obloškega kobilarja. On je svoje povetil, toda v Nandetovih je bilo nekaj, kakor bi bil hotel reči: „Vkupe bodeva visela, Tonček, vkupe!“

Komisar se obrne sedaj h kobilarju kažoč jetnika.

„Ali je to rokovnjaški glavar?“

Tonček niti očesa ne dvigne, ko reče osorno, pa bolj potihoma:

„Ta je menda; — kaj meni mari! Pa sedaj ga imate, mene pa pustite, da grem svojim potem!“

„Počasi, prijatelj,“ odgovori Mulej, „Vi ostanete v zaporu; oni starec je o Vas nekaj povedal, kar je blizu tako, kar je o Vašem glavarju pravil. Vi pojdete nazaj v Kamnik, tega moramo pa odvesti na Kolovec.“

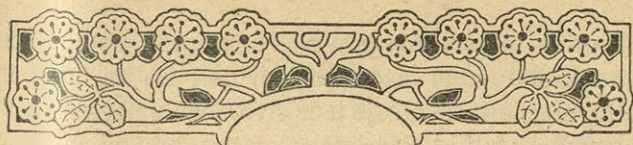
Svet, kjer je bil ujet Nande, je spadal pod kolovško gosposko in zato so morali peljati rokovnjaškega glavarja tja.

Nekaj čudnega se je posvetilo zopet v temnih Nandetovih očeh, ko je čul, kam ga bodo peljali. Tonček pa je stal bled in s stisnjenimi ustni sredi vojakov ter nekolikokrat oči obrnil na desno in levo, kakor bi gledal, kam bi bilo ugodneje skočiti. A videl je pred seboj mrtvega pisarja in opustil je misel o begu.

Pavleka so odnesli v hišo, in potem so vojaki odrinili s svojimi jetniki; eden del z Nandetom, kateremu so v naglici rano obvezali, na Kolovec, drugi pa s Tončkom v Kamnik. Zadnji so odnesli tudi mrtvega Rakovca.

Polonica je v svoji izbi čula vse, kar se je godilo pod oknom; klečala je v temi pri skrinji in glavo podpirala z obema rokama; ko so odnesli Pavleka v hišo in ko je prišla mati nekolikokrat klicat in trkat na zapahnjene duri, se ni oglasila, niti šla iz izbe.

Dvaindvajseto poglavje.

Kaj ne, moj bratec! da te ne bo?
Kaj v stran od mene obračaš oko?
Bóris Mirán.

Ko se je oskrbnik Poljak pripeljal s svojo mlado ženo domov, je zvedel, da so vojaki in čuvaji že odšli.

Bil je silno razburjen in vprašanjem svoje soproge je večkrat odgovarjal kar narobe.

Po večerji je nagovarjal Reziko, naj ide spat, ker on mora čakati še prihoda svojih čuvajev in vojakov. Ona je že vedela, da bi bil vsak ugovor zastonj in ga je slušala. Štefan je ostal v svoji pisarni pri tleh; poleg pisarne z edinim vhodom iz nje je bila prirejena nekaj časa že ječa za uporne tlačane, ujete pohajače in tatove, kateri seveda niso dolgo prebili tamkaj, kajti izpustili so jih, ali pa odvedli k okrožnemu komisarijatu v Ljubljano. Nocoj je bila prazna, pričakovala je novih, odličnih gostov.

Oskrbnik je vedel, da bode čakal še nekoliko ur, da se vrnejo vojaki. Kajti povedano mu je bilo,

da pride rokovnjaški glavar stoprv proti polnoči tja gori k borovcem nad Mozolovino. Da bi utegnli priti prej, ali da mu je izdajstvo znano, tega Poljak ni mogel slutiti. Sédel je v pisarni k svoji mizi, a delati ni mogel. Vstal je zopet in korakal zamišljen po sobi gori in doli. Mnogokrat je odprl okno in poslušal, ali se še ne bližajo stražniki. Naposled je zopet sedel k mizi.

Okolo enajste ure ga vzbudi ropot in glasno govorjenje pred gradom. Bili so vojaki s svojim jetnikom.

Poljak stopi ven v temno vežo in ko mu poveljnik seržant na kratko dopove nocojšnje dogodke, ukaže oskrbnik jetnika odvesti v pisarno, da ga bode takoj izpraševal. Vojakom je ukazal, naj stražijo v veži.

Dosedaj si oskrbnik ni upal jetnika pogledati.

Nande je stal z zvezanimi rokami sredi sobe, ko je vstopil Štefan ter zaprl vrata za seboj. Vojaki so ostali vsi zunaj in seržant je postavil dva na stražo, druge pa poslal v nasprotno sobo, katera je bila prirejena za stražarno.

Ko se je oskrbnik obrnil od vrat in bledolic in skoro tresoč se pogledal svojega jetnika, obrnil se je tudi ta proti njemu, tako da je vsa svetloba, katero je dajala svetilnica na mizi, segla mu preko lica.

„Ferdinand!“ vzklikne zamolkló oskrbnik.

„Da, jaz sem!“ reče mirno oni.

Stala sta tri korake narazen, nema in tiha; a rokovnjaški glavar je gledal srpo in na videz mirno mlajšega brata svojega, kateri je stal pred njim upadlega lica in tresoč se; bilo je, kakor bi bil oni sodnik in ta hudodelec.

„Odveži mi roke!“ reče Nande, „potem pa poslušaj, če hočeš!“

Poljak je en trenutek premišljal; potem pa je stopil k bratu in mu potegnil vezi raz rok.

On si je s prosto desnico popravil in otipal krvavi robec, katerega so mu bili ovili okrog ranjenega čela, potem pa reče hlastno:

„Malo vode mi daj, Štefan!“

Izpil je velik kozarec na dušek.

„Kaj bodeš storil z menoj, Štefan?“ vpraša potem naglo.

Oskrbnik se je bil naslonil z desnico ob mizo in gledal onega, toda črhnul ni besedice.

„Če pustiš, da me odpeljejo oni vojaki jutri strani v Ljubljano, obesili me bodo tamkaj, predno bode zopet ščip na nebu,“ nadaljuje oni hladnokrvno. „Ali ne veruješ, Štefan, da me obesijo?“

„Kaj hočeš?“ izusti hripavo oskrbnik.

„Izpusti me!“ deje oni, skoro zapovedujé, in stopi malo bliže; „izpusti me, pravim; nihče ne ve, kdo sem jaz, nihče razen tebe; edini, ki je še vedel to, tudi on bode molčal; nocoj so ga zabodli gori tvoji vojaki; izpusti me, Štefan — nikdar,

nikdar v tem življenju se najina pota ne bodo srečala več!“

Poljak je zakril z obema rokama obraz; ljubil je nekdanj svojega brata z vso ljubeznijo bratovsko, a črtil ga je tembolj potem, ko je čul o njegovih hudodelstvih v Celju, ker je lahkomišno veroval, da je vse resnica, kar so mu pripovedovali. Sedaj pa, ko je stal pred njim kot mnogo večji hudo-delec, nego prej, in ko je govoril tako mirno, tako — recimo, oblastno zapoveduje, ni mu bilo moči protiviti se čutu, da ga oni nadvladuje — še vedno, kakor nekdanj v mladih letih, in zdelo se mu je, kakor bi vse to, kar očitajo Ferdinandu, ne bilo resnično, kakor bi vse to le bilo nesrečno naključje — nesrečna usoda. Poleg tega pa sta se oglašala v njem čut in bridka misel, da on tukaj ni brat, nego mož pravice.

Nande je spoznal ta boj v bratovih prsih.

„Poslušaj me, Štefan!“ reče potihoma in mehko, „dosti ne utegneva — pozno je že — in v kratkem ti bodem povedal, kar veš ti le od drugih. Znano ti je, da so me v Celju zaprli zaradi tatvine! Glej, jaz tedaj nisem bil tat! Imel sem nevesto, hčer onega Rakovca, katerega so nocoj zabodli tvoji vojaki; za njo je hodil tudi nekov častnik, Brnjač. Stanovala sva s tem lopovom v eni hiši, v sosednjih sobah. In ta me je obdolžil, da sem mu ukradel petsto kron; našli so jih v moji omari; a ta lopov si jih

je v ta namen izposodil, da jih je v mojo omaro del in mene potem ugonobil. Obsodili me niso, vojakov so potrebovali; mene so vtaknili bodisi nalašč ali po naključju pod poveljstvo Brnjačevo. Ta je bil, ko sem bil jaz v zaporu, zapeljal mojo nevesto — umrla je z otrokom vred ob porodu — in potem je trpinčil mene, kakor je mogel. Ušel sem, in hoté vrniti se preko Gorenjskega domov, zašel sem med te ljudi, katere ti preganjaš, med rokovnjače. Bili so tu, predno sem prišel jaz, in bodo tudi ostali za menoj — a jaz, gnan in pojan kakor volk, sem jih našel in ostal med njimi. Nocoj pa sem se napotil, da jih zapustim; — vedi Štefan, oni Vêrnazz, katerega smo obesili gori v Črnem Grabnu, to je tisti Brnjač, ki je kriv, da sem danes jaz to — kar sem. Štefan, izpusti me! Če pa nečeš — če pa nečeš — vraga, jaz sem dovolj izkusil, da tudi to ne bode najhuje — da me brat izroča vešalom!“

„Pa kaj hočeš storiti?“ vpraša Poljak, ki je strmeč poslušal brata.

„Strani pojdem — nocoj še bodem na Štajerskem, in potem — kdo me bode še videl?“

Nastal je kratek molk.

„Jaz ne smem, jaz ne morem!“ vzklikne čez nekoliko trenutkov oskrbnik in se obrne v stran.

„Štefan, kje so pa naša mati?“ reče oni pologlasno.

Poljak je sedel z bridkim vzdihom na stol pri steni.

Tiho je postalo v sobi.

Čez nekoliko trenutkov vstane oskrbnik in gre proti ječnim vratom ter jih odpre.

„Sem pojdi!“ veli bratu.

Oba stopita v malo zapornico; edino okno v nji je varovala železna mreža.

„Tu pod posteljo ti denem pilo,“ reče Poljak, „glej, da bodeš z železom gotov, zunaj ni straže! Sedaj pa pojdi sem, da te zvežem!“

Stopila sta nazaj v prvo sobo, in Poljak je zvezal bratu zopet roke, kakor so bile prej.

Dotaknil se ga je sedaj vprvič nocojšnji večer; in kakor bi bila med njima neka prirodna moč — tako ju je potegnila enega k drugemu — srečnega brata poštenjaka — na prsi k bratu hudodelcu. Držala sta se en trenutek, potem odstopi Poljak in pokliče vojake, ki so dremali zunaj.

Zaprli so rokovnjaškega glavarja in oskrbnik je zapovedal, naj stražijo v veži vrata pisarnična. Zaspani vojaki so bili zadovoljni, ker ni bilo treba stražiti pred gradom.

Drugo jutro, na vse zgodaj, je vzdramil Poljaka, kateri vso noč ni zatisnil očesa, glasen krik v spodnjih prostorih. Akoravno je vedel, kaj to pomeni, kakor tudi soproga, kateri je bil vse razodel, opravila sta se naglo oba in hitela doli. Tam so

jima naznanili, da je jetnik ušel. Prepilil je bil vezi, katere so držale debelo železno mrežo ter splezal skozi okno.

Poljak je odposlal vojake na vse strani; ali vedel je in želel, da bi bilo zastonj.

Proti poldnevu sta se vrnila dva vojaka domov in naznanila, da je tudi Mozolove Polonice zmanjkalo to noč in da nihče ne ve, niti kam, niti s kom je odšla. Pavlek, brat nje pa, so pripovedovali vojaki, umira za udarcem, s katerim se ga je bil v prejšnji noči otresel ubežni rokovnjaški glavar.

Triindvajseto poglavje.

Kdor bo prepričan, da je na cestah inu potih popadel, al deželnega voznika naj bo na suhim al na vodi, al poštniga Kurier-a al njegov ronc al Kurierja, ki nosi kraljeve al ministrove al gosposkine al generalske pisma al druge popotnike; ta bo k' smrti obsojen, ako se po njegovemu djanju skaže, da se je koga lotil s to mislio, de bi ga vmoril, al okradel, al njemu pisma, papirje al poslane pisanja vzel, desilih bi ga ne vmoril, al ne okradel.

Člen II. postave od 9. snežnika leta šest.

Vodnikov prevod.

Skoro pol leta po zadnjih dogodkih sredi zime se je zbralo v Ljubljani vojno sodišče, „le conseil de guerre spécial“, prvo in zadnje za francoske vlade na Kranjskem.

Soditi je moralo — rokovnjače; one, katere so bili ujeli ob napadu v Črnem Grabnu, in še nekaj njih tovarišev, katere so prijeli po ovadbah in izjavah že zaprtih tolovajev in po skrbnih preiskavanjih po vsem brdskem in kamniškem okraju.

Da bralec umeje, zakaj so bila ona specialna vojna sodišča, ali kakor Vodnik v prevodu izvirnega naslova „le conseil de guerre spécial“, to imenuje — „posebno zvoleni sodniki čez tolovajstva krive“, tako grozna vsem hudodelcem, da so povsod, koderkoli so bila ustanovljena, in to zlasti v Nemcih v Renski provinci, v kratkem času iztrebila v mnogih okrajih tolovajske tolpe, katere so v onih nemirnih časih rogovilile povsodi — omenjamo le, da so jih sestavljali iz vojaških dostojanstvenikov, in da proti izreku tega sodišča apelacija ni bila mogoča. Sodba je bila le: oproščenje ali pa — smrt, in izvršila se je takoj. Sodišče, katero se je zbralo, da sodi rokovnjače, je bilo sestavljeno na podlagi zakona od 19. vendemiaira leta XII. in predsedoval mu je baron Roussille, polkovnik petega pešpolka „per slovenski vojski“, kakor ~~prelaga~~ Vodnik uradni naslov „armée d' Illyrie“; votantje so bili štirje kapitani in dva lajtnanta. Tožnik je bil kapitan Coste, rodom Francoz, kakor vsi sodniki.

Slovenski tekst omenjene sodbe, katera je bila proglašena v francoskem, slovenskem in nemškem jeziku v 600 iztiskih, in katerega je preskrbel Vodnik, pripoveduje, da „ti gospodje sodniki ~~si~~ nič niso bili svoji ne med seboj, ne z nobenim med obdolženimi, na nobenimu kolenu prepovedanmu, ne po krvi ne po svačini.“

Pa bodi nam dovoljeno, da podamo bralcu glavne točke onega zapiska po izvirniku!

„Ti na povelje Excellenz gospoda Maršala vojvoda Dubrovškiga General Poglavarja slovenskih dežel, vkup poklicani vojskni sodniki so se zbrali v' svoji njim odkazani sodni hiši, de bi sodbo sklenili čez obdolžene; vsi obdolženi, de so skrivno umorili gospoda Boissaca kapitana adjutanta, inu Vernazza sekretaria inu tolmača Excellenz gospoda Maršalla vojvoda Dubrovškiga, inu druge officirje inu soldate francoske ne znane.“

„Zbor inu sodba se je začela. Prezident je rekel pisavcu pernest nu de ima brati spis prašanjov inu odgovorov, kar kol so obdolženi inu priče govorile, inu kar je proti nedolžnosti obdolženih, al kar jih izgovarja.“

„Po tim branju je vkažal Prezident perpelati vjete obdolžene. So bili perpelani brez železja, ne zvezani, inu s' svojimi besedniki (zagovorniki). Zdaj je bilo dano na znanje obdolženim v kom so toženi inu krivi; potle jih Prezident izprašuje, prašanja sta jim prestavljala gospod Vurzbach inu gospod Kalan, pravdna dohtarja inu tolmača; inu obdolženci so skus ta dva odgovarjali.“

„Priče so posebej sprašane, inu krivim so skazane njih prepričanja.“

„Po tim zaslišimo referentove razločke inu sklepe zaslišimo tudi tožene inu njih zagovarjanje,

kar so imeli sami reči inu kar so njih besedni dohtarji za nje govorili, ktiri so zadnič rekli, de nimajo nič več perstavit inu de je vse rečeno, kar krivim pomagati zamore. Prezident praša sodnike, če hočejo še kaj razločka. Sodniki reko: nič več. Prezident vkaže zagovárjavcem inu toženim iz sodne hiše vun stopiti, tožene peljejo spet v' njih zapérco. Prezident naprosi pisarja in druge poslušavce de bi vun stopili.“

„Sodniki sodijo per zapertih durih inu Prezident jih praša tako: So li krivi skrivnega poboja nad francoskimi soldatmi ti toženi možje?“

„Volji se pobérajó od spodne stopne gori, inu na zadne da Prezident svoj volj. Sodniki z' enim glasam sklenejo, de zgor imenovane pregrehe so krivi.“

„Po tim praša cesarski komisar, kaj so obsojenci zaslužili. Prezident zbere spet volje tako, kakor je zgor rečeno. Sodniki sturé pravico inu z enim glasam obsodijo k' smerti, inu naročé kapitanu Referentu to sodbo dati natisnit po francosko, slovensko inu nemško, inu jo po vsih besedah dopolniti.“

„Skleneno inu sojeno brez narezén iti iz zbora; inu sodniki so podpisali prvi spis te sodbe, kakor sta se tudi podpisala referent in pisavic.“

Tako nam pripoveduje iztisek one sodbe, morda edini, kateri se je še ohranil izmed tistih šeststo, kolikor jih je naročilo vojno sodišče.

Obsojenih je bilo dvaintrideset hudodelcev — vsi, kateri so bili navzočni pri onem tolovajskem napadu; pa ujetih je bilo samo pet, vsi drugi so bili sojeni „in contumaciam“. Pozvedelo je sodišče njih imena, ker so jih povedali drugi jetniki, ali prijeti jih ni bilo moči, kajti pobegnili so bili čez štajersko mejo. Tudi Groga je bil imenovan med njimi, a pravega njegovega imena niso znali.

Ujeti obsojenci, „condamnés presents“ so bili večinoma znanci naši: Bojec in Peter Toča, katera dva sta bila okrevala popolnoma, Samoglav in Obloški Tonček in še en rokovnjač, katerega so bili zasačili pri menjanju bankovcev, ukradenih iz francoskih kas.

Vedli so se pred sodiščem, kakor navadno vsak hudodelec v enakem položaju; bili so skoro apatični. Sodniki so izprevideli, da imajo pred seboj samo neznatno številce velike nevarne rokovnjaške zadruge, toda več zvedeti po jetnikih o tej zadrugi ni bilo moči, ker ti sami niso mnogo več znali, nego imena posameznih društvenikov.

Najpogumnejši, ali recimo najapatičnejši je bil Peter Toča. Ko jim je „kapitan Referent“ bral sodbo in jim obenem naznanil, da se bode v dveh urah izvršila, in da izvršitve niti priziv niti prošnja za pomiloščenje ubraniti ali odložiti ne more, se je ozrl Toča tja, kjer je stal obloški kobilar. Srečala sta se v očeh, in preko Petrovih usten je seglo nekaj,

kakor porogljiv spomin one noči v bistriškem gozdu, ko se je kobilar šalil, da bosta skupaj visela. Tonček je zrl srpo v tla, in le rumeno lice njegovo je pričalo o čutu, kateri ga je pretresal.

Bojec se je zgrudil nazaj na klop in videlo se je, da so ga edine besede „obsojen na smrt“ postarale za mnogo mnogo let. Sključen je sedel tam in v zgubani obraz mu je segla pepelnata barva.

Obravnavalo se je tridesetega dne prosinca dopoldne; popoldne ob treh se je izvršila sodba.

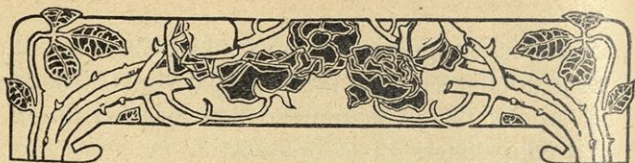
Za pokopališčem Sv. Krištofa je bilo zbranega mnogo ljudstva, ko je dospel tja močan vojaški oddelek z obsojenci.

Postavili so jih k zidu in potem jim je bral vojni komisar še enkrat vso sodbo.

Nekoliko trenutkov pozneje je zagrmel strel francoskih pušk, in pravici je bil plačan krvavi dolg.

In kakov prostor je to, kjer se je to godilo! Kako lepo se vidi od tod tja na Kamniške planine in tja na gore, med katerimi se vije Črni Graben!

Štiriindvajseto poglavje.

„Verdorben — gestorben.“

Heine.

Minilo je bilo deset let.

Francozov že izdavnica ni bilo v deželi, in gospodstvo na Kranjskem je imela zopet avstrijska vlada. Izpremembra se je vršila naglo, in v marsikaterih krajih je ljudstvo še čutilo ni. Kajti francoske reformacije so se uvajale prav polagoma, in v kratkem času Marmontovega, za nas Slovence gotovo najpomenljivejšega gospodarstva tudi res ni bilo mogoče vzbuditi ali utrditi v prostem ljudstvu čutenja, je li bolje ali slabeje nego prej; zato je tudi narod tem rajši pozdravil zopet stari črnorumeni grb, ker je naš prosti ljud — in to je bil tedaj ‚narod‘ — že od nekdanj konservativen. Spominov na kulturno imenitne in posebno naroden razvitek pospešujoče naprave francoskega carja, katere so imele svoj izvir nekoliko v diplomatiških ali bolj političkih vzrokih in pa v francoski mimo nemške bolj razviti kulturi

— onih spominov naš rod tedaj ni znal ceniti; ostali so mu le — realnejši spomini, tičoči se neusmiljenega izterjevanja davkov in vojnih kontribucij. Saj vendar iz tistih časov pomni naš kmet še svoje „fronke“ !

Tudi na Kolovcu ni bilo videti, da se je kaj izpremenilo. Oskrboval je graščino še vedno stari naš znanec Štefan Poljak, katerega je gospodar Franc grof Hohenwart rad pridržaval v tej službi. Prišel je bil grof po odhodu Francozov nekolikokrat ogledavat svoja kranjska posestva ter se mudil tudi na Kolovcu; in izprevidel je, kako vestnega oskrbnika ima; zato je pazil, da ga ne izgubi.

Rezika pa je bila postala krepka, pridna žena, in če so ji tudi trije zdravi pa hudomušni dečki mnogo prizadeli, kričeči in otročje burke uganjajoči po gradu in po bližnjih vrtovih, bila je ona vendar takorekoč drugi oskrbnik v gradu in je obilo pomagala soprogu pri obširnem gospodarstvu. Nje oče je bil še vedno sodnik v Kamniku, in kolikor je imel prostih ur v tednu, jih je skoro vse prebil pri Poljakovih.

Mati Štefanova pa je bila pred malo leti umrla. O Ferdinandu ji Poljak ni bil razodel ničesar; na smrtni postelji mu je še naročala, naj hrani polovico nje malega premoženja, katerega dedič je bil Štefan, za izgubljenega brata, in sicer tako dolgo, da mu jo bode mogel izročiti, ali da se prepriča o njegovi

smrti. In Štefan je vestno izpolnjeval materino željo. Pa v vseh desetih letih ni zvedel ničesar o ubežnem rokovnjaškem glavarju.

Spominjal se ga v zadnjih letih ni več tolikokrat nego v početku; samo enkrat pred več meseci mu je zopet za nekoliko časa oživel ta spomin, pa sedaj je bil že zopet minil.

Stara Mozolka je bila namreč pred devetimi meseci umrla. Po Pavlekovi smrti, katerega je kmalu po oni usodni noči nagla sušica pobrala, je bolehala starka vedno. Morila je ni toliko izguba edinega sina, bolela jo je mnogo bolj sramota Poloničina.

Vsi ljudje, ves okraj je vedel in govoril, da je deklica šla z rokovnjači, in materi je bilo sedaj že skoro ljubše, da se Polonica nikdar več ne vrne. In res se ni vrnila.

Trda je postala mati polagoma in odurna proti drugim ljudem; ponoči časih pa, ko ji spanec ni hotel blizu, je jokala bridko in tožila Bogu, zakaj jo je tako kaznoval.

Ta na videz skrita, ali vendar globoko pekoča žalost ji je izpodjedala zdravje; hirati je jela in sedaj je bilo že devet mesecev, kar so jo pokopali.

Umrla je, ne da bi storila oporoko; zapustila pa je lepo, nezadolženo posestvo. Sodišče je imenovalo oskrbnika temu posestvu in razglasilo po vseh uradnih časopisih poziv do dedičev in zlasti

do izgubljene Polonice, naj se oglasio v teku enega leta, da sprejmo dediščino.

Ta poziv je vzbudil pozornost Poljakovo in žalostne, neprijetne spomine. Poizvedoval je nekoli-krat pri starem svojem prijatelju, doktorju Burgerju, kateri je bil predstojnik brdske patrimonijalne gosposke — in Mozolovina je spadala sedaj po novi upravi k brdskemu okraju — se li ni oglasila še ona Mozolova Polonica, ali kdo drug zaradi te dediščine. Pa nihče se ni bil javil.

Obrok, kateri je bil prost Mozolovim dedičem, je že skoro potekal, ko se nekega dne oglasi Poljak zopet na Brdu v opravilih. Imel je mnogo posla, in ko je bil gotov, reče naenkrat dr. Burger:

„A propos, gospod oskrbnik; kakor sem zapazil že večkrat, zanimате se Vi jako za ono Mozolovo zapuščino. Glejte, pred nekoliko dnevi mi je pisal nekov advokat iz Nemškega Gradca, da mu poročim, kaj je s to dediščino, ker se je pri njem oglasila mlada ženska, katera trdi, da je hči pokojne Mozolke! Čakajte, da poiščem pismo!“

Poljak je malo prebledel.

„Iz Nemškega Gradca, pravite?“ reče naglo.

„Da, da, iz Nemškega Gradca; evo pisma!“

Rekoč poda graščak dotični list Štefanu.

V njem ni bilo drugega, nego vprašanje, katero je bil oskrbnik že čul.

„Stvar me zanima,“ reče Poljak po kratkem premolku, „in najbolj zaradi onega rokovnjaškega glavarja, kateri je ubegnili s Kolovca isto noč, ko je zmanjkalo tudi Mozolkine hčere; — to vendar pomnite, doktor?“

„Prav pravite; morebiti sedaj kaj pozvemo. Odgovoril bom kolegu v Nemški Gradec, in verujte mi, da bode ona deklina v kratkem tu; kadar pride na Mozolovino, Vam pa naznanim.“

Poljak res ni dolgo čakal: kajti čez kakih štirinajst dni so govorili na Kolovcu hlapci in dekle, da je Mozolova Polonica prišla domov in da je pripeljala s seboj tudi osemletno dekletce — hčerko svojo, kakor so dejali ljudje.

Tudi brdski doktor je pisal to Poljaku, pa ta se le ni mogel odločiti, da poseti Mozolovino.

Sedel je nekega popoldne v svoji pisarni, ko vstopi kmetsko, čedno opravljena ženska s pohlevnim pozdravom. Imela je morda kakih trideset let, bila še vedno lepega, pa malo bledega obraza, kateremu se je poznalo, da so že bridke izkušnje risale nanj svoje proge.

„Kaj hočete?“ vpraša Poljak ter piše venomer svoj zapisnik, ne da bi se ozrl bolj na kmetico.

„Nekaj besed bi rada govorila z Vami,“ reče ona; glas se ji je skoro tresel.

„Le povejte; kaj pa je vendar?“ deje oskrbnik.

Bil je vajeen takih kmetskih prošnjikov, zato je tudi delal in pisal dalje.

„Jaz sem Mozolova Polonica!“ reče ona.

Sedaj pa Poljak tudi ni več pisal. Pero mu je padlo iz rok in skočil je kvišku s svojega stola. Dekle pa je zakrilo obraz in bridko zajokalo.

„Kje pa je Ferdinand?“ vzklikne nehote Štefan; saj ni utegnil premišljevati, ali je Polonici znano sorodstvo njegovo z onim, ali ne.

„Jaz ne vem,“ odgovori ona; „vprašati sem hotela Vas, ste li kdaj še čuli o njem.“

Rekši se plaho ozre v oskrbnika.

Ta je spoznal sedaj, da je res Polonica, ki stoji pred njim — pa kako se je bila izpremenila!

„Nič, nič!“ deje naglo in nemirno Poljak, „odkar je šel, nisem čul besedice več o njem! In kdaj je tebe — Vas zapustil?“

„Osem let je že tega! Šel je s Francozi na Rusko!“

„Na Rusko!“ vzklikne Štefan; vedel je, kaj pomenijo te besede; kajti v spominu mu je še bilo, da je ilirski polk, „chasseurs Illyriens“, h kateremu je dajala Kranjska tritisoč mož, tudi moral s francosko vojsko tja proti Moskvi; — in koliko izmed onih treh tisoč se je vrnilo?

„Na Rusko!“ ponavlja še enkrat polglasno, Štefan; „in Vi niste nič več čuli o njem, je li še živ ali mrtev?“

„Nič več!“ reče sedaj tudi Polonica.

„In zakaj je šel tja? Zakaj je šel k vojakom? Bil je vendar na Avstrijskem?“ hiti Poljak: „pa sedite vendar!“

Rekši ji je ponudil stol.

„Povem Vam vse, gospod oskrbnik,“ povzame potem ona govor. „Nande mi je pri odhodu tudi naročil, naj grem k Vam, če bode prilika, in zato sem prišla. Gospod, saj Nande ni bil takov, kakor so govorili ljudje o njem!“

Vprla je pri teh besedah rosne svoje oči v oskrbnika; ta pa je zrl na tla.

„Tisto noč, ko so ujeli Nandeta,“ je nadaljevala ona, „nekoliko ur pozneje je prišel vnovič trkat na moje okno, in potem sem šla ž njim. Zjutraj sva bila že blizu Gornjega Grada na Štajerskem, kjer ni bilo več nevarnosti. Nande je bil tako oslabelel, ker ga je rana na glavi pekla vedno bolj, da ni mogel več dalje. Ostala sva pri nekem samotnem drvarju nekoliko tednov, da je Nande ozdravel. Potem pa sva šla proti Zgornjemu Štajerskemu. Nande je kupil blizu Nemškega Gradca majhno kajžo in polja za nekoliko mernikov posetve in tam sva živela več nego poldrugo leto. Nekega dne pride Nande — pozno proti večeru, ves spehan iz mesta domov. Pripovedoval mi je v naglici, da ga je v Nemškem Gradcu nekdo spoznal kot ubežnika, in da je komaj ušel; sledili so ga pa vojaki. Dejal je, da v tej noči

ne ostane doma, da se hoče skriti v gozd, ker bodo prišli gotovo za njim. In res so prišli in pretekli vse kote. Hoteli so zapreti tudi mene, pa pustili so me vendar. Drugo noč pride Nande in mi pove, da pojde čez koroško mejo, in da se bode prostovoljec zapisal francoskim vojakom; dejal je samo za nekaj časa, da se tukaj vse pozabi. Jokala sem in prosila, pa Nande je dejal, da mora tako biti, in šel je. Pustil mi je nekoliko denarja — mnogo ga ni imel, ker je rekel, da so mu ga tedaj vzeli, ko so ga tukaj popadli — in obljubil je, da se vrne precej, ko bode nova vojska končana. Zvedela sem potem, da je moral njegov polk na Rusko. Čakala sem dolgo, dolgo. Koliko sem imela opravila z dekletcem, katero se je porodilo pol leta po Nandetovem odhodu! In kako sem se bala vojakov in biričev, ki so ga hodili vedno iskat. Potekla so tri leta, pa Nandeta ni bilo nazaj, in jaz tudi nisem mogla več živiti otroka in sebe z ono kajžo. Šla sem služiti; naučila sem se bila nemško, in dobila sem res kmalu službo v Nemškem Gradcu; otroka sem pustila na kmetih in plačevala zanj, kar sem zaslužila. Domov semkaj nisem mogla. Služila sem pri nekem doktorju v Nemškem Gradcu, in ta mi je sedaj povedal, da me po časopisih iščejo, in da so mati umrli. Prišla sem in sedaj morda ostanem tukaj. Ko bi le Nande bil tukaj!“

Jok jo je zopet posilil.

Poljak je nemo poslušal to preprosto povest. Smililo se mu je to nesrečno dekle in usoda bratova ga je močno genila. Vedel je, da Nandeta ne bode več nazaj, ker ga dosedaj ni bilo; ruski sneg jih je malo vračal.

„Pisal bodem v Ljubljano in na Dunaj,“ je dejal Štefan po kratkem premolku, „morda je mogoče kaj poizvedeti o Nandetu!“

Govorila sta še dalj časa in oskrbnik je peljal bratovo ljubico naposled k svoji ženi. Proti večeru šele se je vrnila Polonica domov.

Dolgo časa je trajalo, da je dobil Štefan po trudu francoskega poslanstva poročilo o bratu. Mogoče je bilo to, ker se je Nande, kakor je bil že prej naznanil Polonici, vpisal s svojim pravim imenom med francoske prostovoljce. Pa to poročilo je bilo kratko; pripovedovalo je, da je Ferdinand pl. Basaj v zapiskih polkovih, katere so sestavili po begu iz Rusije, zaznamenovan kot izgubljen — „perdu“.

Ruski sneg je bil morda njegov mrtvaški prtljag...

Leto pozneje je umrl stari sodnik Gavrič in kmalu potem je prejel tudi Poljak tako ugodno ponudbo s Češkega, da je sklenil, zapustiti Kranjsko ter iti tja. Dobil je tam oskrbništvo velike domène. Pri svojem prijatelju, dr. Burgerju, pa je založil prej ono vsoto, katero je rajna mati namenila Ferdinandu; Štefan je odločil, da se hrani sedaj za Nandetovo hčerko. Dopisovala sta si prijatelja še

dolgo, a po dr. Burgerjevi smrti so izostala pisma s Češkega, in tudi Štefana ni bilo več na Kranjsko nazaj . . .

Rokovnjaška družba pa je polagoma v teku let zopet jela naraščati in puščala je vnovič tuintam, pri kmetih in gospodih, svoj sled. Pa bile so vse to le majhne tatvine; do večjega ni prišlo, ker jim je manjkalo stare organizacije ali boljega starega energičnega organizatorja. Prvi deležniki so bili seveda vsi udje nekdanje silne rokovnjaške drhali.

Tudi nekov Groga je nastopil, imenovan „veliki Groga, rokovnjaški papež“, ki je svoje ljudi v Udnem borštu nad Kranjem pod krivo jelko tudi poročal, govoreč za blagovslov:

„In nomine patre,
Vzemi jo na kvatre!
Če drugo dobiš,
Pa to zapodiš!

Pa to ni bil pravi nekdanji Groga. Umrl je ta mož v visoki starosti šele leta 1854. in bil je Tomaž Velikonja.

Dvajset let sem pa so rokovnjači izumrli in izginili. Žive le še v pripovedih o svojih tatvinah.

In Polonica?

Ko sva predlanskim z rajnim Jurčičem šla na izprehod čez Kolovške gozde, vodila naju je pot tudi mimo Mozolovine. In tam je pri čebelnjaku sedela stara, sključena ženica, katera naju je pri-

jazno pozdravila. Govorili smo nekoliko besed, in potem sva šla dalje in jaz sem prijatelju pripovedoval, da je to Mozolova Polonica, kateri ljudje tudi sedaj še tako pravijo, in o kateri trdijo, da je bila nekdanj „rokovnjaška baba“. Posestvo je bilo sedaj že last nje vnuka, in ona je imela tu le živež in poboljšek izgovorjen. Doma se je mudila največ pri pravnukih in molila je, mnogo molila.

To pač tako pride na stare dni!

Lansko zimo pa so jo pokopali tam gori na rovskem pokopališču, tja, kjer sta že skoro sedemdeset let počivala stric Blaž in Pavlek.

EPILOG.

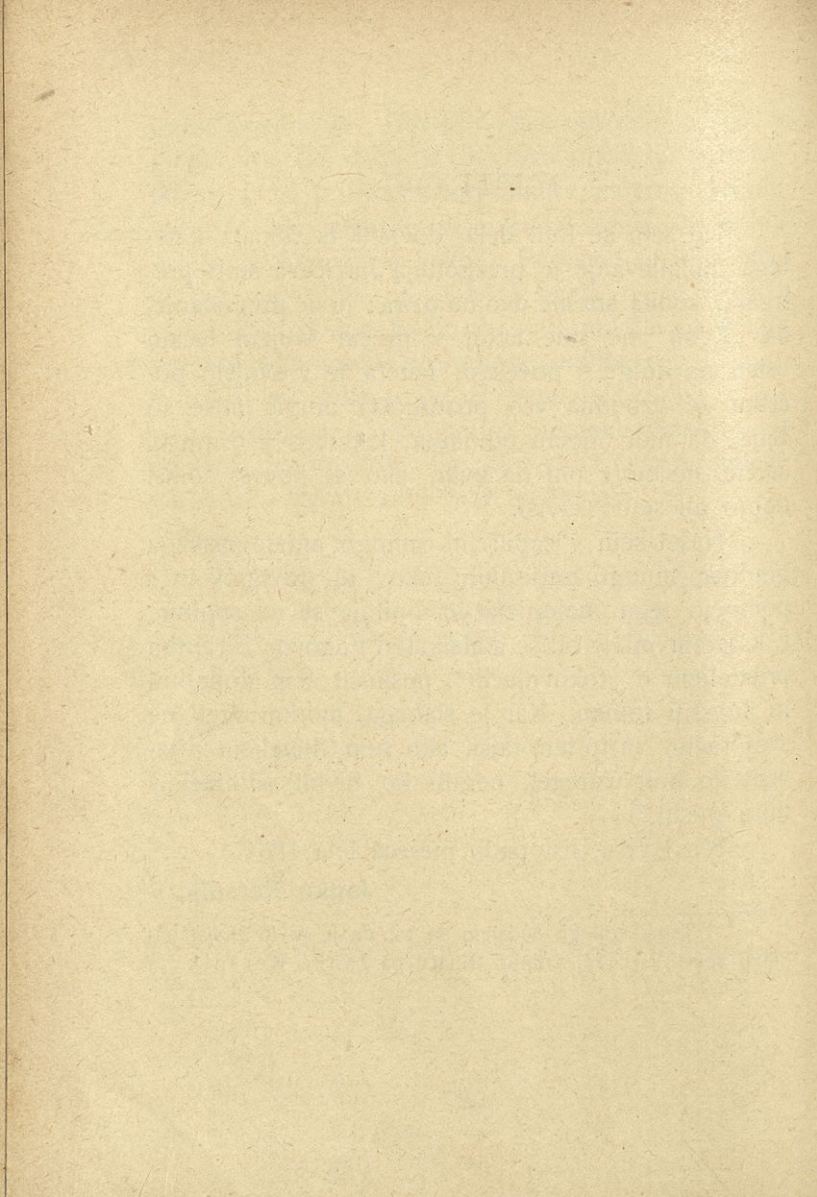
Ko sem se lotil dela, dovršiti ta roman, katerega nadaljevanje je prezgodnja Jurčičeva smrt pretrgala, vodila sta me dvojna ozira: prvič prepričanje, da „Zvon“ ne sme takoj v prvem svojem tečaju ostati na dolgu s povestjo, katera je v svojem početku že vzbudila vso pozornost: drugič misel in želja, da tudi onemu odlomku, katerega je zapustil Jurčič, ne more biti na kvar, ako se povest bodisi dobro ali slabo završi.

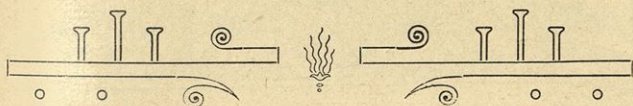
Našel sem v zapuščini mnogo zgodovinskega gradiva, mnogo zapisanih rekov in dovtipov in s pomočjo tega materijala in opiraje se na spomin, v katerem mi je bil še marsikateri pogovor z rajnim prijateljem o „rokovnjačih“, poskusil sem dopolniti in dovršiti roman. Kar je slabega, moram vzeti na svoj račun, in to tem rajši, ako sem čitateljem z izvršitvijo bolj ustregel, negoli ko bi bil odlomek v miru pustil.*)

Na Brdu, listopada meseca leta 1881.

Janko Kersnik.

*) Temu epilogu dodajem še to, da je prvih enajst poglavij spisal Jurčič, zadnjih trinajst pa Janko Kersnik.

II.

Moj prijatelj Jamralec.

(„Slovenski Narod“, 1877.)

Humor! Kje ga čem sedaj v teh resnih časih vzeti? Še ukrasti se ne da! Brez humorja pa ni pravega pisanja za listkarja. — Zato naj me nemškutarska duševna pigmeja dr. A. v uho piše, višenski polžarji naj me „radi imajo“, litijski dr. B. naj se preteplje, ali kar hoče — jaz ne potujem več okolo kakor vaš X. Y.; tu sedim v vinogradu pred hramom, zobljem grozdje in premišljam, kaj bi mislil, da bi svoje razdražene živce umiril. „Hab' kein Fischblut in den Adern“, govorim s Scheffelom, zato sem se zadnje dni toliko jezil, da sem sedaj sam pred seboj bežal tu sem.

Rusko-turška vojska je poleg drugih velikih nasledkov imela tudi ta mali, da je moje živce popolnoma v nered spravila. Ne da bi se bil od radovednosti tako razburjal — jaz sem miren in prepričan, da naposled Rusi zmagajo, in nekaj veljave dajem celo „krivoverskemu“ načelu, da po zgodovini „iz krvi sloboda rase“. Tudi me niso

vzbunili in iz ravnodušja vrgli morda nemški časopisi s svojo perfidno zavijačnostjo in pretiranim razlaganjem o vojnih dogodkih ali plevenskih neuspehih. Vem, da jih pišejo nemški židki in bastardki, ki bi vsi vkupe pred kakovo romunsko mokro cunjo tekli. Tudi zoper nervoznost prijatelja M., ki toži o nji po branju teh nemških člankov, vem gotovo zdravilo: brati jih ni treba.

Mene je moj prijatelj, gospod Jamralec, (Bog mu odpusti, da nima ime slovenske korenike) v nervoznost spravil, da sem bežal pred njim in pred seboj in se sedaj z grozdom zdravim in za božjo voljo ter na vse pretege poskušam Plevno, Šipko, Jantro, i. t. d. tako dolgo malo izpozabiti, da mi „Slovenski Narod“ poroči: „Hvala Bogu, danes je prišel telegram, ki je vreden, da ga debelo natisnem.“

Ko bi vi vedeli, kako čuden mož je postal ta moj prijatelj Jamralec!

Nekateri pretirani konservativci pravijo, da je ruskih nesreč pri Plevni kriv sv. oče papež, ker je pred začetkom vojne rekel, da „težko leži božja roka na Rusiji“; drugi pravijo, da je kriva diplomacija, ki je carja slabo poučila, da je postavil premalo vojske, tretji dolže ruske generale; četrti pravijo, da je turški fanatizem kriv; peti — pa saj časnike berete, vi veste, kdo je vse kriv, ali kdo se dolži, da je kriv.

Moj prijatelj Jamrlec se je pa tako vedel meni nasproti, kakor bi bil jaz kriv. Za zajtrk mi pride o Rusih javkat, za kosilo zopet jamrat, popoldne jadikovat, v kavarni mi ne da miru, zvečer pa mi s tožbami o Rusih soli večerjo, in me z ob-sodbami Rusije in Slovanstva spremlja do vežnih vrat! On ve, da me boli že stvar sama, tudi njega boli, ker je sicer pošten rodoljub, ali ne prizanese mi, kakor da bi bil jaz kriv vse ruske „neudače“. Zastonj mu govorim, da ni še konec koncev, naj počaka, bode že še, morda ima pa nesreča tudi dobro stran, kdo bode obupaval i. t. d. To je le, kakor bi olje v ogenj vlival. On jamra, pa jamra in toži!

Pa vse to bi še kako potrpel, saj ga poznam — ko bi le ta ljubi moj prijatelj prerokovanje pustil. A ne! Prerokuje mi kakor Kasandra venomer in vedno to, česar ne želi ne on, ne jaz, ne noben človek. „Boš že videl!“ pravi na moje ostre ugovore s tako resignacijo, kakor bi bil sv. Elije učenec.

Kdor bi ga ne poznal, da je vseskozi Slovan v duši, bi mislil, da je grd nemškutar, kakor kakšen penzijonist. Pa je le strahopetnež, Slovenec, kakor jih je žal več, da bi precej puško v koruzo metal, precej obupaval, precej črnogledal.

Zato sem bežal pred njim in zobljem grozdje in bi rad nekaj dni pozabil njegova prerokovanja in vso politiko, da zopet okrevaajo moji živci.

A žal! ne vem, če bode kaj. Ko tako po dolini gledam, nareja se mi pred oči: tam iz one poljske gorice „Grivica“, tam iz onega klanca „Šipka“, na brdu stoji sveti Nikola, za brdom se bojim Sulejmana, daljni potok mi predstavlja Jantro . . .

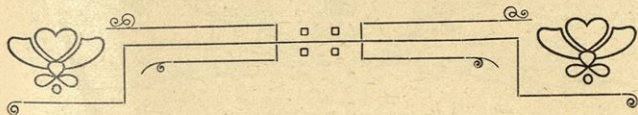
Brrr! Telegram, debelo tiskan telegram — mi kmalu prinesite! Meni se zdi, da padem na kolena in molim, kakor še nisem.

Pripomenek.

Ta „Jamralec“ je bil dr. Valentin Zarnik, ki se je sam smejal, ko ga je Jurčič tako poredno opisal.

Fr. Levec.

III.

Šest parov klobas.

(„Slovenski Narod“, 1878.)

Danes je zadnji predpustni dan. Pravijo, da je bil letos dolg predpust, in marsikatera samica deklica se je baje veselila, da letos pride, kar lani ni prišlo: da se moži. Moža dobiti, lepega, ljubega, dobrega, bogatega — ali kakršnegakoli, to je vendar-le ideal dekletom. Nimamo še statističnih dat, koliko takih želj je baš pretekli ali potekajoči predpust uresničil ali neusmiljeno podrl. Bodi vsem, ki so srečno pripluli v zaželjeno lukco svetega zakona, iz dobre duše čestitano. Ali to je gotovo, da se je mnogim podrl. Ti se naj tolažijo — tolažba življenja daljša — da ni še vseh dni večer. Ali, kakor se je godilo Perčevemu Jerneju, to naj pa le povemo. Kaj takega ni vsak predpust, zarad šest parov klobas mu je predpust odnesel srečo.

Perčevega Jerneja oče je že šestdeset let star možanec. Oče je še krepkih kosti in malo zob se mu še maje. Zato je še lansko leto, ko je bil na semnju kravo prodal in je po likofu še za en liter vina dal in ob mizo udaril, botru Peharcu in Ko-

vaču se zaklel in zarotil, da „dokler bode njegov mazinec gibal“, neče ne sinu ne nikomur prepustiti gospodarstva. Ali dobri nameni ne trajajo. Drugi dan, ko je stari Perc prišel iz semnja, je ležal bolan in nemoč. Več tednov ni mogel ne toporišča ne kose ne drugega poštenega orodja prijeti v roke, da, celo tobak iz stare male pipe mu ni več hodil v slast. Z veliko žalostjo je spoznal, da se je postaral in da ne more več, kakor bi rad.

Vse gospodarstvo pri voleh, prašičih, na polju in v kašči je oskrboval sin Jernej, in ko je stari zlezal zopet na noge, je videl, da vendar le res vse gospodarstvo izhaja brez njega. Prej si je domišljeval, da bi vse „hudič vzel“ pri hiši, kadar njegov mazinec ne bode več gibal. Tudi denarja, kar ga je imel prihranjenega (ni bilo veliko), je šlo mnogo v gospodarstvo. Prišel je sosed Godec in mu govoril: „Glej, kaj ti je treba ubijati se in skrbeti, Jernej je sin tvoj, reci kar hočeš, enkrat mu moraš grunt prepustiti, če prej, bolje zate. Sedaj, dokler je mlad, dobi vendar kakovo, potlej, i — nu! Kar ti imaš, imej zase, pa dober kot si izgovori in Jerneja ženi! Vidiš, sedaj delaš in trpiš za žive pretege, potlej pa naj bosta mlada dva delala, ti pa lahko v senco ležeš, kadar hočeš.“

V senco leči namesto delati poleti v hudi vročini — to je velik razloček. Perc začne to premišljati. Mazinec, to je videl, ni več tako gibal kakor

nekdaj. Tudi je hudo, če ni domače ženske pri hiši, ker njegovo „rajnico“ je bil Bog vzel že pred leti. Zatorej obide nekdanj v nedeljo popoldne sina Jerneja, ko je živini pokladal in ga, roke na hrbtu držeč, tako okrega: „Kaj pa ti hodiš od maše zmerom z ono Pestnikovo punco?“ Sin se zardi in očeta poznavši, da mu še dolgo ne bode pripustil ženiti se, odgori ježno: „Naj hodim!“ Oče Perc se obrne, sune z nogo ležečo kravo, da vstane in hoče oditi iz hleva. Na pragu pa obstoji in čez dolgo ga vpraša: „Kaj pa vendar misliš? Ali misliš vzeti ono punčaro?“ Sin se k volom obrne in pravi: „To ali pa nobene, takisto Vam pa že povem, če se na glavo postavite; če mi ne daste gospodarstva, pojdem pa po svetu.“ — „Kam?“ vpraša stari. „Kamor bodi, za hlapca Vam pa ne bom na večne čase, ne!“ — Stari odide iz hleva, a pred vrati ostane. Jernej pa voli ogleduje, da-si jih pozna, odkar so se izredili, do zadnje dlake. Ko tako dobro četrť ure vsak za sebe premišljata, pravi stari: „Veš kaj, ko bi vedel, da je punca taka, da me ne bode zaničevala, ko bi res k hiši prišla, pa stori kar hočeš, saj bo tvoja, ne moja, ampak kot mi boš dal dober.“ — Jerneju se vsa nebeša odpro, ko čuje, da njegov trdi oče ni protiven temu, da bi on svojo ljubico za ženo dobil. Solza mu pride v ogorelo lice, a po svojem naučenju pravi grobo očetu: „Kaj bi Vas zaničevala? Nič Vas ne bode zaničevala, ali mislite, da je taka?“

S tem je mislil, da je najživahneje pohvalil očetu svojo nevesto. Oče ga je menda razumel, ali kaj li, ker hrbet mu je obrnil in odšel.

Nasledek tega razgovora je bil ta, da so potem drugo sredo pred pustom prišli „pismo delat“ k notarju v pisarno, Jernej kot ženin, njegov oče, Jernejeva izvoljena kot nevesta in njen oče, dva moža kot priči, in še eden „nepotrebnik“, ki je bil znan po vasi, da „zna govoriti“ kakor dohtar. Tam pri notarju se je začelo pismo delati. Že so bili za doto in za vse glavne stvari edine misli. Ko si je „stari“ izgovarjal svoj „kot“, so bili zadovoljni vsi s tem, da se mu zapiše vrt za uljnakom, toliko mernikov pšenice, ajde, rži, toliko funtov špeha, masla, soli, toliko lehti platna, toliko za čevlje i. t. d. Le ko je prišlo vprašanje, kaj imata sin in sneha staremu dati za velike praznike — tu je usoda udarila med nje!

Stari je terjal, da se mu zapiše šest parov klobas za „kot“, in sicer o Božiču dva para, o pustu dva, o Veliki noči dva. Tu pa se oglasi nevestin oče in pravi: „E, bome, boter, štiri pare klobas imaš pa tudi zadosti; pusti pust, da je le Božič in Velika noč. Tu pa se v Jernejevem očetu oglasi stari gospodarski in samostalni mazinec. „Kaj!“ — kriči ves razjarjen — „že sedaj mi par klobas ne privoščite! Vi, vi, sedaj vas že poznam, potlej, kadar bi vam prepustil grunt in vse, potlej bi mi vsak grižljaj

vlekli izpred ust, drva bi na meni sekali, na moje stare čevlje pod smrtno posteljo bi težko čakali. Ne báš!“ Rekši se stari obrne in odide hitro iz pisarne. Osupli so stali drugi svatje in potem šli iskat očeta, da bi se vdali za zadnjih par klobas, kakor Turki za Erzerum ali Rusi za egiptovski tribut — ali „oče“ je bil intrasigentske vrste, že ga ni bilo najti nikjer, pogajanje se je razbilo.

Zatorej letos naš ubogi Jernejec zarad šest parov klobas „vleče ploho“.

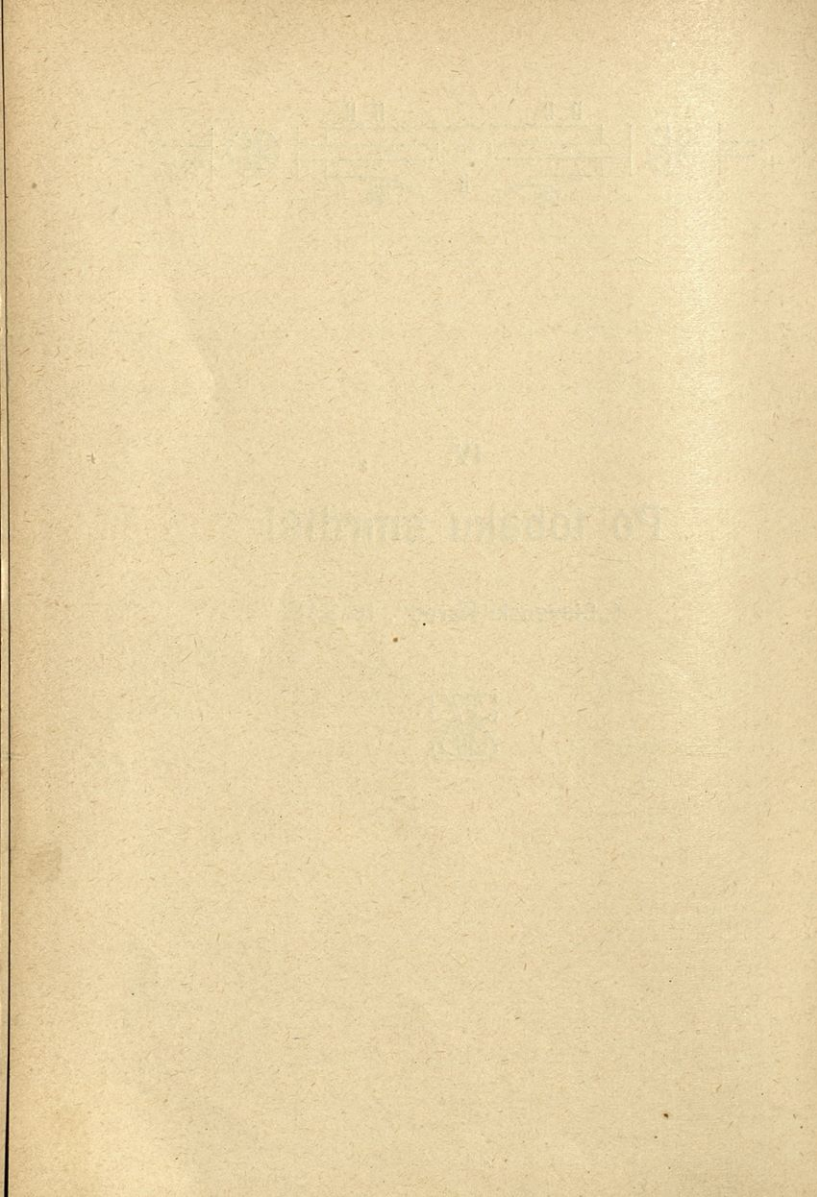

IV.

Po tobaku smrdiš!

(„Slovenski Narod“, 1879.)

Ravno sedaj predpustom bode tega dvanajst let. Eni so mu rekli: „Ženi se, ti si tako dober filister, imaš talent za družinsko življenje, boš videl, kako je človek ves drug, če ima pridno ženko doma.“ Drugi pa so mu odgovarjali, če je kaj omenil, ali bi se poskušal ženiti ali ne: „Pusti, ne bodi neumen, ne prodajaj svoje svobode, sedaj prideš zvečer domov, kadar hočeš, denar zapraviš sam, kadar in kolikor ga hočeš, skrbiš sam za se, pa je ven; ne nalagaj si bremen, ne veš, kako je vražja časih in trda, in potlej pa: ženiti se je še slabše, kakor v loterijo staviti, saj ne veš, kaj dobiš.“

Tako je bil gospod Mekina res med samim omahovanjem: ali bi, ali ne bi — postal šestintrideset let star in še zmerom neoženjen. Sedaj je pa zadnji čas, je rekel, če se mislim kdaj, moram se precej ali pa nikoli. In začel je resno gledati okoli sebe.

Njegovo oko obvisi na osemnajstletni Nežki, hčerki meščana trgovca. Nežka je bila lepa deklica

to so priznali vsi, ki so ž njo plesali in tudi oni ki niso več plesali. Mekina je imel precej dobro službo, a mislil si je, če se že ženim, hočem lepo ženo, ali pa nobene. On sam se pač ni mogel med lepe šteti, ker v životu je bil skoro že preobilan in razrasla brada ni izvirala iz posebno klasičnega obraza. Ali ker je bil „dobra partija“ za Nežko, katere oče se o kaki doti ni nič zmenil, rekli so ji oče in mati in teta precej, ko je začel Mekina v hišo hoditi: „Pametna bodi, dober je za dandanes, vzemi ga!“ Dasi bi bila tedaj Nežka tega in tega, pa tega izmed svojih plesalcev rajša vzela, odločila se je v sili vendar za gospoda Mekina, in po Veliki noči je imela biti svatba.

Prav ljubljanska megla je ležala nad mestom nekega predpustnega večera ob šestih, ko je po ulicah k Nežki korakal Mekina in vrat v svojo suknjo potiskal pred mrazom. Bil je svoje dnevno delo dovršil in kadil je drugo polovico svoje priljubljene viržinije-cigare. Megla se je brade prijemala, cigaren dim potem pa tudi. Pot do svoje neveste je bil precej dolg, lahko je tedaj razmišljal različne stvari. Danes ni bil nič posebno dobre volje. Vleklo ga je pač k deklici, ker zaljubljen je bil v njo ves. Srce je bilo pri nji. Pamet manj. Pamet mu je časih rekla: Premlada je za te, preuboga tudi, preživa tudi, premalo izkušena, premalo te ima rada, pre . . ., no, še več napak bi se bilo naštel. A sedaj smo

že notri. Kdor je rekel A, mora reči še B. Besedo je treba držati. Ko bi ne bil začel . . . da . . . Bog ve, morda bi pa sedaj začel. Naredila se bode že še. Tako je premišljal in gost dim iz viržinije vlekkel vase in pihal iz sebe v brado in meglo.

Ko je stopil v Nežkino sobo, stala je ona na sredi in popravljala svoje lepe lase. Ni mu šla naproti, temveč oddaleč mu je zaklicala :

„O, ali si že prišel?“ Rekši se je obrnila v zrcalo in pogledala svojo lepoto.

„Mari prezgodaj?“

„Ali pa prekasno,“ odgovori ona in se k njemu obrne. Krasna je bila, mlada je bila, gospodu Mekini se je srce ogrelo, ko jo je tako pred seboj videl. Nasmehnil se je in pristopil k nji. Segla mu je v roko.

„Imaš kaj novega povedati?“ vpraša ona in gre na zofo sest. On prisede k nji. Primakne se bliže, še bliže k nji, vlovi njeno ročico, pripoveduje ji, a jo hoče naposled poljubiti, zaročeno svojo nevesto.

„Aj, kako grdo po tobaku smrdiš,“ vzklikne deklica ter se odgane z zgornjim delom telesa od njega, umaknivši se poljubu.

„Tako?“

„Res. Ti preveč kadiš, odvaditi se bodeš moral vsaj nekoliko, ali pa celo, veš!“

„Mislite?“

„Mislimo, gospod!“

On obledi, precej zatem se pa zopet zardi. Vstane, vzame klobuk, pokloni se:

„Imam čast, priporočati se Vam, gospodična!“ reče nekako porogljivo, obrne se in odhaja.

Ona molči. Ve, da ga je razžalila. Že hoče poklicati ga nazaj. Ali ne. Saj bode sam rad prišel nazaj. Ta? Še rad! Saj ji vendar dvoranijo in lepe stvari pripovedujejo najlepši gospodje, s katerimi se snide. Še rad pride nazaj! Če pa noče, naj pa pusti, vseeno!

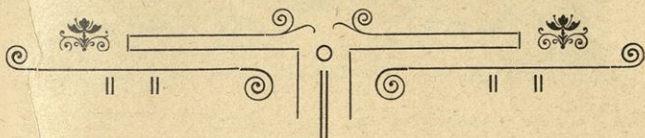
Ali ni prišel. Nikoli več. Ognil se je je še na izprehodu.

In danes je sedaj pred pustom dvanajst let tega. Njega dobim v krčmi pri večerji, in po večerji si privošči viržinijo-cigaro, rajši dve kot eno samo. Pozno hodi spat, pije vinca cel liter na en sedež, o ženitvi pa ni govoril nikdar več.

Nežka! Ah, mladost je šla, in ž njo lepota. Dvanajst predpustov je zastonj prečakala, in letos v trinajstem bi ga vzela, ko bi tak tobakov dim kadil, da bi se moral rezati. Če jo pa kdo vpraša, ali sme poleg nje kaditi, reče gotovo vselej, da ji je tobakov dim še celo prijeten.

Toda — prekasno je in prekasno.

v.

Ženitev iz nevoščljivosti.

(„Slovenski Narod“, 1879.)

Tudi tako nekako pred pustom je bilo, ko sem šel pred kakimi petimi leti okolo poldne počasi skozi ljubljansko „Zvezdo“ od gledališča proti Kazini povprek. Ne vem, kaj sem premišljeval, da nisem dosti pazil na ljudi, temveč sem bolj v tla gledal, tembolj, ker je bil velik sneg, tako, da je bronasti oče Radecki, ki sredi „Zvezde“ premišlja o sedanjih avstrijskih prusijanih, imel lepo belo kučmo na glavi.

„O, servus! Kaj pa ti delaš?“ zaslišim znan vesel glas, in moj prijatelj Zavrelec, ki ga že tri leta nisem videl, je stal pred menoj in mi roko molil.

„Od kod pa ti?“ ga vprašam nekako hladno, ker me je ravno zbudil iz mojih misli.

„Jaz sem te vprašal, kaj ti kaj počneš, odgovori prvi, potlej vprašaj?“ reče oni.

„No, veš, kaj tjavendan sem premišljeval, sam ne vem kaj.“

„O ti pustina ti, čimdalje huje je s teboj! Že oddaleč sem te spoznal in precej sem videl, da že

pet čevljev pred tabo hodi dolgčas, dve pedi za tabo koraka žalost, na levici ti visi čemerika, a na desnici te spremlja črna skrb. Že vidim, da nisi še oženjen. Kaj ne, da nisi?“

„Nisem še, hvala Bogu!“ odgovorim. Naj tudi še pristavim, da prijatelju nisem čisto nič zameril, da me je tako grdo oštel in obložil z dolgim časom, žalostjo, čemeriko in skrbjo.

Obesi se mi za podpazduho in oba kreneva po „Zvezdi“ navzgor v čitalnično restavracijo na čašo predkosilnega piva.

„Tè povej mi, zakaj se vendar ne oženiš?“ me zopet vpraša prijatelj Zavrelec.

„Zakaj se pa ti ne!“ ga vprašam jaz. Imam že tako navado, da se rad s protivprašanjem odgovorom na sitnosti izogibljem.

„Kdo je rekel, da se ne. Jaz sem že popolnoma, z obema nogama v vojnicah sv. zakona, poročen že dva meseca in pol,“ mi pripoveduje on važno.

„Kaj vraga! Koga si pa vzel? Lepo? Mlado? Dosti priženil?“ vprašam jaz, a spoštovana bralka naj se ne škandalizira nad suhim načinom mojih vprašanj: midva z Zavrelcem sva bila odnekdaj vajena med seboj drugače govoriti nego z drugimi ljudmi.

„Koga sem vzel? Ali se spomniš tiste deklice, ki nam je opoldne pri kosilu stregla, ko si bil pri meni?“

„Tisto točajko, rdečelično? Kako ji je že ime? Da, Bertka, Bertka, ne? Tisto si vzel?“

„Lih tisto!“ prikima prijatelj vesel, kakor bi mi bil bogzna kako srečo povedal.

„Skoro ti ne bi verjel,“ rečem.

„Verjemi, da je res; zakaj pa ne bi bilo? Ni li čedna ženska, ali kaj ji je? In ko bi ji prav kaj bilo, moja je sedaj in ...“

„Jaz imam kompliment narediti pred njo, moram jo titulirati „gospá“, plašč in šal ji sneti s pleč in ga obesiti na klin, in tako dalje, vem, prijatelj! Ali če smem po starem odkritosrčno s teboj govoriti, čudim se ti pa vendar prav močno, da si se oženil, in tako oženil.“

Moj prijatelj se mi tako nasmehne, da sem vedel, da ga je prvotni humor nehal, a reče še navidezno vesel:

„Zakaj? Vedel sem, da se boš čudil, in rado-veden sem bil že prej, kaj ti porečeš. Reci naravnost, kar misliš.“

„Ne boš zameril?“

„Ne. Tebi ne. Še povem ti potlej, česar nisem dozdam nikomur. Tedaj, govori, zakaj?“

„Prvič, veš, si ti tako vendar preveč materijalist, ali kako bi bolje rekel, samopridec; zato sem mislil in bi bil stavil kaj, da boš pri ženitvi gledal na penez, na nevestin groš, vsaj nekoliko. Drugič si vendar literarno omikan človek in zapazil sem vselej

pri tebi zanimanje za mnogokaj, česar taka gospodična točajka ne umeje, torej ne more biti želje vredna soproga izobraženčeva. Tretjič se še prav dobro domišljam, da sva se zadnjič, ko sem bil pri tebi in sva v oni krčmi vkup kosila ter nama je stregla, midva prepirala o vprašanju: ali je lepa ali ni lepa. In kdo je trdil, da ni lepa? Ti sam. Pa če se ne motim, hodil si že dve leti tja kosit in ona je bila zmerom tam.“

„Tri, tri leta.“

„No, vidiš. Če bi se bil zaljubil v njo, bil bi se vendar že prej imel.“

„Ravno to je, brate! Po pravici ti sedaj povem, kako je prišlo do tega. Če že vse moje mladostne grehe veš, vedi še to! Saj te poznam, da ostane med nama. Kesam se ne, a samo zato ne, ker si domišljam, da se ne, ker si pripovedujem, da bi bilo kesanje neumno. Kar je, to je. Vendar drugič bi kaj takega ne storil. Res je, kar praviš: omikanemu človeku je težko navezanemu biti na neomikano stvar. Duh je vendarle, če prvi ne, pa drugi, ali biti mora, drugače je jojmene. Zoper to je pa le eno zdravilo, namreč lahkomiselnost.“

„Da, lahkomiselnost, največja zabavljivka in posrednica zakonov,“ rečem jaz.

„No, in da ti po pravici povem, tudi mene je zvalila. Veš kako? Kakor sem ti rekel, tri leta sem videl dekleta, ki je sedaj moja žena, vsak dan, vsako

opoldne in skoro vsak večer. A mi niti na misel ni prišlo, da bi se bil zaljubil v njo. Niti simpatična se mi ni zdela. Služabni duh, drugega nič; največ da sem se kaj pošalil ž njo; časih, kadar so me opravičili storili nervoznega, sem bil ž njo tudi grob, kakor železniški uradnik. Da je lepa, pridna in dobra — to sem šele potlej izprevidel ali izprevideti mislil, ko me je drug opozoril. Neki računski uradnik, stara goba, že okolo petdeset let, se je začel ženiti pri nji. Ker sem videl, da bi ga navsezadnje še res vzela, me je jezilo. Ljubosumen sem bil prej, nego zaljubljen. Vidiš, tako je prišlo, da sem rekel besedo, izrečena je bila, ven, amen, pa „in nomine patris“ v cerkvi. Pojdi, pa stori tudi tako, če nimaš drugega dela!“

„Torej, da dete krstiva s pravim imenom, ti si se pravzaprav oženil iz nevoščljivosti, iz zavisti. Da je ne bi drug vzel, vzel si jo ti sam. Originalno! Ko bi bil jaz s kakim slovenskim novelistom znan, precej bi mu tvojo skrivnost vtaknil v uho, hvaležen bi mi bil za snov: ženitev iz nevoščljivosti. Humoreska bi se dala pisati s tem motivom.“

„Bog čuvaj ziniti komu kaj!“ —

Zdajci pride nekov znanec in prisede k nama. Zaupnega pogovora v najinem odkritosrčnem štilu je bil konec.

* * *

Jaz prijatelja potlej nisem več videl. Nisva se več sešla. Ali če sem v šali rekel, da je njegova usoda predmet za humoresko, sem se varal. Življenje je naredilo iz nje — tragedijo. Leto kasneje sem zvedel, da se je moj prijatelj od žene ločil, ker je nečemu na sled prišel, kar ne bi smelo biti. To ga je tako prijelo, da se je vedno bolj vdajal sladkemu vincu, ki od Horacijevih do Prešernovih in do naših časov sicer tolaži nesrečne ljudi, a jim polagoma tudi pomaga, da nekoliko prej odkurijo tjakaj, kjer ni skrbi. Moj prijatelj Zavrelec se je preselil že lanske jeseni tja, Bog mu daj nebesa, in večna luč naj mu sveti!

Konec pripovednim spisom.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421822

